

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL MERÍTETTEM III.

Opština Mali Idjos
Kishegyes Község
Municipality of Mali Idjos

A kötet megjelenését Kishegyes Község
és a Bácsfeketehelyi Helyi Közösség támogatta

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL
MERÍTETTEM
III.

Feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből

Forum Könyvkiadó

A FÖLDMŰVELÉS ÉS A GYÜMÖLCSÉSZET

Feketehegy határának keleti oldalán egykor szántóföldek voltak, ahol Vélity és Feketeegyháza őslakosai a török hódoltság előtti időkben mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak. Az 1771-ből származó térképen fel van tüntetve, hogy a falutól nyugatra szőlőtelep is volt. A szőlő már régen kipusztult, emlékét csupán az urasági pince őrizte meg. Ebbe a pincébe azonban soha többé nem került bor, mivel a dinyeföldeket, illetve a szőlőtelepítéseket a falutól keletre mérték ki.

*Az 1771-es kamarai térkép részlete,
a jövődöbéli település helye*

A telepítés előtti időben bérlők tartották birtokukban Feketity-pusztát, Vélity-pusztát, s nomád állattenyésztésre rendezkedtek be. A puszták bérbeadása árverés útján történt. 1784-ben a 6681 holdnyi Feketity-puszták kikiáltási ára 1000 forint volt. Az érdekelt bérlők, mérlegelve a terület silányságát, melyen nincs földművelésre alkalmas terület, s csupán a Bara mentén van kevéske kaszáló, hallani sem akartak a kikiáltási árról.

Mivel Feketity-pusztá nagy részét legelő képezte, a jószágigazgatóság megelégedett az érdekeltek által felkínált összeggel is.

A szomszédos Vélity-pusztá alacsonyabb fekvésű volt. A patak völgye szélesebben terült el, a nagy kiterjedésű rétet kaszálóként is lehetett használni. A két pusztát 665 forintért vették bérbe Daku János és Lelity Gergely, habár Vélity-pusztá összterülete csupán 2402 holdnyi volt. (Egy évvel később ez a két értéktelen pusztaság jelentette a Kun-ságból leköltözött kétszáztizenkét család számára az ígért földjét.)

1785-ben, amikor a kunhegyesiek küldöttsége Bécsben arról tárgyalt, hogy valamely kamerális földre letelepülhetnének, úgy adták elő, hogy kellő állománnyal rendelkeznek a földek megműveléséhez. A telepesek képviselői 1785-ben terepszemlére érkeztek a Bara mellékére, ahol csupán végtelen legelőket találtak. A látottak nem igazán nyerték el tetszésüket, sokan visszaléptek a költözködéstől, s alig tudtak három községből kétszáztizenkét telepes családot összeverbuválni.

Számunkra nem ismeretes, hogy az akkori küldöttség milyen adatokkal is rendelkezhetett az idetelepülőkről. Amikor már a végleges névjegyzéket elkészítették, világosan kitűnt, hogy állatállományuk nagyon szegényes. Nyolcvan család kapott 1 szessziós szántót (1 szesszió = 38 hold, akkoriban 1 hold = 1200 négyszögöl). Ezek többnyire jómódúak voltak, s a kellő számú jószág alapján nyerhettek a földek kiosztásánál akkora területet, melyet meg is tudtak művelni. Hatvannyolc család $\frac{1}{2}$ szessziót kapott, mert volt némi jószáguk. Voltak közöttük olyanok is, akik a családtagok száma alapján kaptak ennyit, bár nekik is volt valamekkora állatállományuk. Akadtak azonban olyanok is, akik csak a családtagok száma alapján jutottak 19 hold szántóhoz. Nekik legfeljebb egy lovuk volt, de legtöbbjüknek a számos gyereken kívül még az sem.

1 szesszió	80 család	3040 hold/1200
$\frac{1}{2}$ szesszió	68 család	1292
$\frac{1}{4}$ szesszió	62 család	589
		<hr/>
		4921 hold/1200

Ehhez a területhez mindenki kapott 300 négyszögöl kertet is. Később dinnyeföldet is kértek, amelyeket szintén meg kellett volna művelniük az új gazdáknak.

A szántók megművelésére rendelkezésükre állt kétszáztizennégy ökor és háromszázhatvan kilenc ló (megjegyzendő: 1942-ben kilencszáznegyvenhat állattal művelték meg a határt).

Három és fél évig kölcsöngabonát vetettek és ettek. Ez alatt az idő alatt kellett berendezkedniük az önálló gazdálkodásra, majd a kölcsön visszafizetésére.

A töretlen legelőknek szántóföldre való átalakítása őseink számára elképzelhetetlen munka lehetett. Az akkori ekékkel a legelő földjét át sem forgatták, csupán felhasogatták, melybe kölest vetettek. Termesztésre a köles volt a legalkalmasabb, mert nem igényes, sűrű vetésű növény, és megakadályozza a fűfélék, a gyomnövények terjeszkedését.

A következő évben kormánydeszkás faékkal művelték meg a talajt. A faeke tulajdonságához tartozott, hogy a vascsoroszlya függőlegesen meghasította a földet, a kormánydeszka elé helyezett ekevas pedig kellő mélységben megvágta. A kormánydeszka a földet csupán arrébb tolt, s így némi borozda (= barázda) maradt a szántó mögött. A faeke minden része fából volt, kivéve a csoroszlyát és a tenyéryni nagyságú ekevasat. Az ekejárás mélységét faékek behelyezésével szabályozták. Az ekét négyes fogatban ökrök vagy lovak húzták. A sekély barázdát a ló nem látta, ezért egy ember a fogatot irányította, egy pedig az eke szarvát fogta. Ennek az embernek a nyakában egy tarisznya volt, mely meg volt tömve kisebb-nagyobb faékekkel és egy kalapáccsal. Szerencsés menetnek számított, ha egy dülőhosszat néha-néha sikerült ékcserére nélkül végigszántani. Unos-untalan kellett cserélgetni az ékeket, nem beszélve arról, hogy az eke szarvába milyen erővel kellett belekapaszkodni. Egy nap alatt, virradattól késő délutánig, a két szántó ember a négyes fogattal $\frac{1}{2}$ holdat (600 négyszögöl) volt képes felszántani.

A talaj porhanyósítását tövisboronával végezték. A kökényből készült borona alapanyagából hiány nem volt, hiszen a 3, később pedig a 4 kalkatúrás parcellában kimért szántókat a szomszédok másfél öl szélességű kökénysövénnyel választották el. A szántás alkalmával a mag egyharmadát leszántották. Egy láncba (2000 négyszögöl) 2 véka magot (125 kilogramm) vetettek kézzel, és tövisboronával elsimitottak. Ilyen termelési feltételek mellett, tekintetbe véve szegényes igavonóik számát, nem csodálkozhatunk, hogy sokan három év elteltével sem voltak képesek termővé tenni földjeiket.

A fél-, de különösen a negyedszessziós gazdák közül sokan, akiknek szinte semmi jószáguk nem volt, még a szabad évek elteltével sem voltak képesek megművelni földjeiket. A sok gyerekkel esetleg azt tehetnék, hogy továbbálltak, és az új környezetben zselléreké váltak.

Szekics-pusztá svábokkal való betelepítésének előkészületéhez tartozott, hogy a zombori kamara a kimért félszessziónyi szántókat robotoló jobbágypusztákkal feltörette és bevettette gabonával. Házaikat a

megye költségén felépíttette, s az összes házi eszközökkel felszerelte. Az istállóban négy ló és egy tehén várta a német telepest. Bizonyosan tudta a kamarilla, hogy 19,5 hold szántón három lóval lehet csak eredményesen gazdálkodni.

Ezzel szemben a feketehegyi telepesek gazdasági ereje nem elégítette ki, még megközelítőleg sem, az eredményes gazdálkodás feltételeit.

A nyolcvan család egyszessziós földterületet kapott, összesen 3040 holdat, s ennek megművelésére rendelkezésükre állt kétszáztizennégy ökör és háromszázhatvankilenc ló. Arányosan elosztva ez száznolc fogatot jelentett, melyekre fogatonként 28 hold föld megművelése várt.

Még súlyosabb volt a fél- vagy negyedszessziós gazdák esete. Harmincnégy szesszió föld, azaz 1881 hold megművelésére tizennyolc ökör és százharminc ló volt. Ebből a vonóerőből negyvenhét fogatot lehetett kiállítani, vagyis 40 holdat kellett egy-egy fogatnak megmunkálnia. Nem beszélve arról, hogy hatvannégy földigénylőnek nem volt egyetlen igavonó állata sem.

Nehézségeik ellenére földéhségüket nem elégítette ki a kimért szántó területe. Azzal álltak elő, hogy a 45 600 négyszögöles, hármaskalkatúrás szántóikat Kiss József mérnök 51 600 négyszögöltre növelje. A kaszálók rovására a mérnök eleget is tett kérésüknek. Többre vágynak, s közben a kevesebbet sem tudták megművelni.

A szántókat sohasem trágyázták, és a négyes kalkatúrában való termelés folyamán minden negyedik évben ugarnak kellett volna meghagyni a szántó egynegyedét. A gyakorlatban ettől eltértek, valószínűleg a gyér állatállomány miatt. A kalkatúrákban levő szántók két tagban voltak kimérve, így az egyik szántót, amely 4 hold/1200 négyszögöl volt, ha bevetették, akkor a következő évben vetetlenül csak megugarolták, hogy a gyomnövények ne hatalmasodjanak el.

Bár II. József rendeletbe adta, a feketehegyi emberek a kalkatúrás művelés idején a szántókat mégsem trágyázták.

Papp Ferenc bácsi hallotta, hogy ha az istállótrágyát szétszórják, akkor sokkal jobban terem a föld. Abban az időben ez badarságnak számított. Mielőtt ilyen akcióba fogott volna, előbb otthon megterítette trágyával a kertet, hogy megbizonyosodjék, pontos-e a híresztelés, nehogy kinevessék érte a szomszédok. A kísérlet igazolta a trágya hasznosságát. Akkor hát ki kéne hordani a ganét – vélekedett –, de azt meg szégyellte. Mindegy, mondja majd a fiainak, mert a ganét, azt ki kell vinni.

Megrakták a kocsit, és Imre meg Ferenc gyerek felült a kocsira. Csakhogy a gyerekek is szégyellték a trágyát az ugarra vinni. Azzal érveltek, hogy ők nem is tudják, hol is van a nevezett ugar. Útmutatást

kaptak, csak menjenek a marhahajásra vezető úton, s a szürke majd eligazodik. Ugyanis a ló nagyon jól tud tájékozódni. Amerre egyszer járt, a következő alkalommal gyeplórángatás nélkül is odatalál. Hordták is a ganét, míg meg nem rakták a 4 lánc 1200 négyszögölt. Ment is a szürke, csak éppen egy hajszálnyit tévedett. Az öreg Kargner földjére fordult rá... Hanem értesült a sváb szomszéd is, hogy milyen szemtelenséget végez Papp szomszéd. Még hogy a ganét az ő földjére hordta! Panaszt emelt a sváb a bírónál, azzal vádolva Papp Ferencet, hogy kárt okozott neki a földjén, beszennyezte azt.

Beidézte a bíró Papp Ferencet, és azt a salamoni döntést hozta: ha odahordtad, hord le róla!

Másnap ki is ment Feri meg az Imre gyerek az ugarra gereblyével, és áthúzták apránként a ganét a saját földjükre.

Terméseredmények:

A 12 lánc búzatablán átlagos terméskor lánconként húsz kereszt termett. Összesen a kétszáznegyven keresztből az 1/7 urbariális adóként huszonnyolc–harminc négy keresztet szolgáltatott be. Tizenkét lánc zabvetésen háromszázhatvan kereszt termett, melyből negyvenkét–ötvenegy keresztet szolgáltatott adónként. A 6 lánc kukorica termése lánconként 25 métermázsa csöves, vagyis összesen 150 métermázsa kukorica után 21–42 métermázsa volt az 1/7 adó.

Természetbeni adón kívüli adók: fejadó 48 krajcár, 1 tehén után 41 krajcár, 1 ló után 20 krajcár, 1 csikó 10, ½ szesszió föld 1 forint 17 krajcár volt. 1852-ig terményben és pénzben tettek eleget urbariális kötelezettségüknek. 1852-ben egész szessziós gazda adóterhe 37 forint 44 krajcár, 1859-ben 69 forint 84 krajcár, 1860-ban 110 forint (3 forint lánconként). 1870–1914 egy lánc utáni adó 50–70 kilogramm búza árának felelt meg. Száz kilogramm búza ára 14–16 korona volt.

Id. Bertók Bálint nyolcvankilenc éves korában

„...Nálunk az utóbbi néhány évtizedek alatt nagyváltások lettek az életnek és gazdálkodásnak mindenvonalán.

Régebben a kisgazdáknál a férfiak künn a szérúskertben töltötték el a telet. A jószágkörűli munkánál aligvégeztek többmás valamit. Az idő nagyobb részét mesélgetésekkel töltötték el tétlenül.

A nők télen is szorgalmasan dolgoztak, fontak, szőttek és varrtak. A nekik szükséges ruhaféléiket majdnem mind maguk készítették meg sajátfonta és szőtte vászonból. Drágább posztó és szövet ruhát csak ritkán vettek. Viselték a meleg és tartós ködmönt. Azt kevésből előállították, mert hozzá való anyag a házból kikerült.

A gazdák ezelőtt a gazdasági eszközöknek legnagyobb részét maguk készítették. Olcsón kiállított szerszámokkal dolgoztak. Fatengelyükocsit a fackét használtak. A fogas és tövisboronát maguk csinálták saját használatra. Tövisboronához volt sok anyag mert, kis parcellákban széjjellévő földjeiknek félöl széless kökény mesgyéik voltak. A régi gazdák sokkal takarékosabbak voltak, mint a maiak, azért, mert ruházatukat és a szerszámok legnagyobb részét maguk a gazdák és családtagjaik készítették. De minden takarékoság mellettsem tudtak boldogulni úgy, a hogy kellett volna, mert a hitvány gazdasági eszközökkel nem tudták ojjól megmunkálni a földet, hogy annak termő képessége kellően fokozódott volna. Nem tudták kibányászni még az arany kalászszal ringó bácskai földetsem, aszsz szerint, ammint az megkívántatott volna. Kevés volt a jövedelmük így nem gyarapították, hanem fogyott a vagyonuk...”

A BÚZA

A béres gazdacseréje Szent Mihály-napkor történhetett meg. Rendszerint ebben az időszakban esett az eső. Mire a béres elhagyta addigi munkahelyét, addigra az őszi mezőgazdasági munkákat már elvégezték. A kukorica a góréban volt, a szár pedig bosnyák kúpokban a szállás köré volt hordva. Ugyanolyan állapotok várták az új munkahelyén is. Elhelyezkedése után hozzáfogott a szántáshoz, majd leginkább a gazda segédletével elvetették a búzát. Ez nyolc-tíz napnál tovább nem tartott. A búza elvetésével rendszerint be is fejeződtek a munkálatok arra az évre.

Egykor a falu lakosai, függetlenül attól, hogy gazdagok voltak vagy szegények, becsületbeli ügyüknek tartották az évi kenyérnek való meg-

teremtését. Akinek nem volt saját búzavetése, az öt-hat napi részaratóként biztosította évi kenyérszükségletét. Kivételt képeztek a tanítók, a kereskedők, a jegyző és az aljegyző.

Aratás idején még a szessziós gazdák (32 hold szántó) is legalább egy hétig arattak. Szégyen volt pénzért kenyeret venni. A földtulajdonos is munkával kereste meg a saját kenyerét. A többlet búzavetést kiadta részre. A részarató bére holdanként 1 mázsa búza, vagy csépléskor a lefolyt szemtermés egytizede volt.

A 8–10 holdas gazdák maguk arattak, hisz csak 3–4 holdnyi búzavetésük volt. Nagyobb gazdák béresei a szállás körményén a családjukkal 5–6 holdnyi búzát arattak le, hogy így kiegészítsék bérüket, és beszerezzék a kenyérmekvalót. Aratás idején minden föld nélküli zsel-lér és iparos részaratóként biztosította az évi gabonaszükségletét. A részaratók tized- vagy tizenegyed részért aratták a búzát, azzal, hogy keresztbe is rakták a búzát. Ha segítettek a hordásnál és cséplésnél, akkor kilenced rész volt a jutalmuk.

Aratók 1931-ben

Igazi részaratóknak számítottak azok, akik a szenttamási határ nagybirtokosainál vállaltak munkát (Dunderski, Gavanski, Dinjanski). Már jóval aratás előtt megtörtént a szerződéskötés, melynek értelmében 100 kilogramm búzát és 100 dinárt előlegezett a gazda minden aratópárnak. A szenttamási gazda tárgyalófele a bandagazda volt, aki

beszervezte az aratópárokat. Dunderskinél harminchat aratópárra volt szükség, akik hat bandára voltak osztva. Mindegyik bandában egyvalaki lovas fogattal rendelkezett. Rendszerint a kocsis lovai az aratás ideje alatt jól feljavultak az uraság takarmányából. A kocsis szállította ki a 12 kilométerre lévő birtokra az aratókat és a részcséplés után minden részes házához a búzát.

Péter-Pálkor kezdődött az aratás. Erre az időre kialakultak a bandák. Ha az aratónak a családtagok között nem akadt marokszedője, akkor a bandagazda Kucoráról hozott. Gyalogosan ment el, és ott lányokból, asszonyokból verbuválta össze a szükséges létszámot. Az indulás idejére megérkeztek a marokszedők is, és kezdetét vette a rakodás. A kilencsukkos kocsira felpakolt a hat pár arató. Kocsira került a kasza két csapóval, a nagygereblye és az élelem, ami egy hétre volt elegendő. Rendszerint vasárnap délután indultak. Nótaszóval hagyták el a falut, hogy szombaton este szintén nótaszóval jöjjenek haza megtisztálkodni és felpakolni a következő heti elemózsíát.

Kellékeik: kasza két csapóval, tokmány, üllő, kalapács, zsáktarisznya, kanta, zománcos bögre, nagygereblye, sarló, kuka.

A láda kellékei: szódabikarbóna, eperpálinka, ecet, Diana-szesz, kocakacukor, vágott tészta, latya, tarhonya, krumpli, sótartó, só, cukor, mák, jánoskenyér, gríz, vereshagyma, fokhagyma, kapor, borizú alma, kenyér.

Ruházat: bő szoknya, bő gatyá, hosszú ujjú ing, szalmakalap, bocskor. Mindennek egyheti aratást ki kellett bírnia.

Amint megérkeztek a gazda szállására, első dolguk volt, hogy az ökoristállóban elkészítsék az „ágyat”. Szétraktak egy kocsira való szalmát, s azt leterítették nagy ponyvával. Ez volt a fekhelyük.

Hajnali két óraker volt minden reggel az ébresztő. Megmosakodtak a gémeskút közelében. Szigorúan tilos volt az itatóvályúban mosakodni, mert már akkor is volt, aki szagos szappant használt, s annak illata miatt nem ivott volna az ökör a vályúból. Így hát maradt a cserépkanta, amiből egymás markába öntötték a vizet.

Hétfőn hajnalban kezdetét vette az aratás előkészítése. A búzatáblában, lehetőleg ott, ahol a búza legjobban megnőtt, hozzáfogtak a „kötél” sodrásához, amíg harmatos volt a búza. Tövestül húzgálták ki a maroknyi köteget, és kalászaiknál fogva összefonták.

A hat bandára osztott aratópárok külön-külön foglaltak helyet, hogy így ellenőrizhessék egymás teljesítményét. Egy banda minden reggel kétszáz keresztre való kötelet sodort.

Amikor a kötélcsinálással elkészültek, megreggeliztek. Addigra felszaradt a harmattól a búza. Kezdetét vette az aratás, ami csak az ebéd-

szünettel szakadt meg, függetlenül a nagy hőségtől. Leggyakrabban az összecsavart kötelet egy serdülő gyerek elterítette, s abba kétnyalábnyi búza került, melyet a marokszedő a sarlóval helyezett el. Míg a kaszás délben megkezdte a kaszát, addig szabad tűzön elkészült az ebéd. Pihenő mellőzésével folytatták az aratást késő délutánig.

Az aratás után kezdetét vette a keresztelés. A szenttamási határban tizennégy kévés keresztet készítettek. Az első kévét, amely a földdel érintkezett, tolvajkévének nevezték. Erre került keresztbe tizenkét vállkéve. Majd keresztbe újabb négy kévét helyeztek. A kalászok kerültek a kereszt belsejébe, hogy az eső ne áztassa meg a búzaszemeket. A két felső kéve volt a vállkéve, s erre helyezték a papkévét. A papkéve keletre nézett, és maroknyi szalmával a vállkévékhez rögzítették.

Feketehegyen egy keresztnek húsz kévét számítottak. A keresztelés alkalmával tíz kéve búzát raktak egybe. Két fél kereszt számított egy egész keresztnek.

Amíg a felnőtt aratók kereszteltek, addig a kisbéres vagy a gazda fia felkaparta gereblyével a tarlót. Nem ritkán sírásba fulladt a művellet, ezért nevezték el a kétméternyi szélességű gereblyét nagybögőnek. Sokszor a marokszedők végezték a gereblyézést, ekkor már nótaszóval. Gyakran a gereblye fogai égnek álltak, s így húzták üresen, de ebből az ispán nem csinált problémát. A gazdának sok jószága volt, amelyek később összeszedték a tarlón elhullott kalászokat.

Mire a munka befejeződött nyolc–kilenc óra lett. A fiatalok iparkodtak a vacsorára, mert akkorra már a béreslegények harmonikája szólt, s kezdetét vette a gyepen a mezítlábas táncmulatság.

Egy kaszásnak a napi teljesítménye 1 lánc búza levágása volt. Ez így tartott a vasárnapi megszakításokkal kettő, esetleg három héten keresztül.

Annak ellenére, hogy a feketehegyiek nem voltak buzgó vallásosak, az aratás kezdetekor fogadalmat tettek, amíg az aratás, a kenyérnek való megkeresése tart, addig az Isten nevét ki nem ejtik a szájukon. Ha ez ellen vét akár az arató, akár a gazda, hatot húznak a fenekére „bugykóroval”. Amint elhangzott a tiltott szó, elkiáltották magukat: „hatot rá”. Becsületesen végre is hajtották a büntetést, mert ha az ítélet végrehajtója kíméletesen tett eleget, akkor rajta is végigsuhintott a bugykóro.

Dinjački gazda kiment megnézni az aratóit, és kiszaladt a száján Isten káromlása. Azonmód elkiáltották magukat az aratók, „hatot rá”. Komolyra fordult a dolog, és a gazda bemenekült a szállásra. Több se kellett az aratóknak, utána mentek, és kiegészíttek 50 liter borban.

A részaratás díja 150 kilogramm búza volt lánconként.

Amikor befejeződött az aratás, kezdetét vette a cséplés. Először az aratókat fizették ki. Minden arató részére 9 métermázsa búzát csépeltek, melyet a kocsis azonnal házhoz szállított. A végelszámolás a cséplés befejeztével történt. Az uraság gabonáját is az aratók csépeltek el, de ezt már megszámban.

A NYOMTATÁS

A szérűskertben a kibontott kévéket a 6 méter átmérőjű szérűn úgy rakták sorba, hogy a kalászkok felülre kerültek, ezt nevezték „beágyazásnak”. Amikor a beágyazás megtörtént, két lovat a szérűre vezettek, és a középen álló hajtó körbe-körbehajtotta a lovakat. Középen maga a hajtó taposta ki a kalászkokból a búzaszemeket. Eleinte a lovakat lassan, majd egyre gyorsabban hajtották. Amikor már jól össze volt „vágatva” az elterített gabona, akkor a lovakat levezették, és favillával átrázva, az elterített búzát megfordították. Ekkor újra kezdetét vette a taposás. Két-háromszori forgatás után az ágyásról felrázva elhordták a szalmát, a szérűsről pedig a pelyvás töreket. A kicsépelte búzaszemeket félrehúzták a szérűn. Míg a szérűt újraterítették búzakévékkel, addig a kicsépelte gabonát karajozó rosta segítségével különválasztották a törektől. Újabboli rostálással megszabadították a búzaszemeket a pelyva egy részétől. Az ilyen egyszer rostált gabonát helyezték a vermekbe, valamint ebből fizették ki a tanítót és az egyházadót.

A VERMEK

A gabonát a XIX. század közepéig nem padláson, hanem földbe vájt vermekben tárolták. II. József ezt megtiltotta, mert a veremben a gabona megdohosodott. Tekintettel arra, hogy az uralkodó 1790-ben meghalt, a rendeletnek nem lett foganaaja. Csak akkor hagyták abba a vermelést, amikor a szabadságharcot követően megszűnt a robot és az úrbéri kötelezettség terményben való kielégítése.

A verem mintegy két méter átmérőjű, kórszerű üreg volt. A szája olyan szűk volt, hogy azon egy ember (leginkább egy gyerek) is alig tudott leereszkedni. Mielőtt gabonával töltötték volna meg, szalmával égették ki. A vermeket mindenki a saját háza előtt ásta ki. Amikor megtelt, a nyílását lefedték, és szinte észrevétlen volt az idegen szemlélő számára. Ha szükség volt a gabonára, a vermet felnyitották, és vedrek-

kel kimerítették. Ekkor szelelőrostán megtisztították a pelyvától, de még ekkor sem volt megfelelő az őrlésre. Nagyteknőbe került, és vizet öntöttek rá, hogy átmosás, mivel a gyomnövények magvaitól is meg kellett tisztítani. Különösen sok ördögbocksormaggal volt fertőzve. Az mind feljött a víz tetejére, és a víz leöntésével távolították el. A most már teljesen tiszta gabonát szárítás után vitték a szárazmalomba, illetve a szélmalomba. Az őrlés alkalmával csupán a korpát távolították el a búzaszemek közül. Az úgynevezett parasztliszt, vagyis a teljes kiőrlésű liszt került fogyasztásra.

Csak a XIX. század második felében terjedt el a gabona padláson való tárolása. Ekkor a nyomtatott búzát szelelőrostán (nagyrostán) eresztették át. Így mindig tiszta búzát nyertek.

A CSÉPLŐGÉPEK

A szérún való cséplést 1860-ban felváltotta a járgánnyal történő cséplés. A ló által meghajtott fogaskerekek hozták forgásba a dobot, mégpedig megnövekedett fordulatszámmal. Egy vályúba rakták a kévét, s a dob alá tolva az kiverte a kalászból a búzaszemeket. A dob alá hulló pelyvás szemeket megrostálták, így a cséplőgép mellől már tiszta búza került a zsákokba.

A cséplőgép előnye volt, hogy nem kellett lovakkal végezni a nyomtatást. A kisebb földterülettel rendelkezők vették igénybe, mivel nem voltak lovaik, s így a szérú beágyazása számukra is lehetséges lett.

1865-ben a borjújáráson felállították az első cséplőgépet, melyet lóvontatású járgánnyal (göplivel) hajtottak meg.

1870-ben megjelent az első gőzgépes cséplőgép. A szessziós gazdák a szérúskertbe hordták a kévés gabonát, s ott asztagba rakták. A gőzkazánt, a cséplőgépet fuvarosok vontatták át hat-nyolc lóval egyik szérúról a másikra. A vontatás külön eseménynek számított, s ilyenkor nagy tömeg gyűlt össze. Ott szurkolt apraja-nagyja, hogy az ágaskodó lovak képesek legyenek kellő erőt kifejteni. Szérúskerttről szérúskertre ment a cséplőgép. A nehéz monstrumot, a gőzkazánt és magát a cséplőgépet állati erővel kellett vontatni. Ez a fuvarosok feladata volt. Igen látványos volt az esemény, különösen akkor, ha esős idő járta. Nyolc lovat használtak erre a célra, amelyek az indításra nyolcfelé húztak. A fuvarosok által biztatott lovak az ostorcsapkodásokra, kiabálásokra, káromkodásokra ágaskodtak, nyerítettek, mire nagy nehezen össze-

hangolták erejüket. Rendszerint a bámézkodó sokaság derűje közepette került át a következő szérűre a csodagép.

A cséplésnél napszámosok dolgoztak. A díjazás keresztszámra történt. Minden kereszt után 1 krajcár fizetség járt. A munkások ételmezéséről kezdetben a gazda gondoskodott. Vígán ment a cséplés, hiszen minden gazdánál jó koszt készült. Minden gazdasszony igyekezett, nehogy szó érje a ház elejét a sok bámézkodó részéről. A cséplőgép tökéletes munkát végzett. Zsákokba folyt a tiszta gabona, elválasztva a szalmától, a pelyvától és a törektől. A pévahordó lányok, ritkán asszonyok, külön rakásra hordták a petrencerúdhoz erősített hálókön az apró pelyvát és szalmás töreket.

A cséplőgép hátulján kiszóródó szalmát két asszony petrencerúdra rakta, taposta. Amikor megtelt a petrence, akkor két munkás elhordta a szalmakazalhoz. Amikor már magasabb lett a szalmakazal, egy hosszú deszkán vitték fel a szalmát, melyet a kazalmester vett át, és szabályosan sorba rakott.

Az első tüzesgép (1870-ben kezdett dolgozni)

Változás akkor állt be a cséplésben, amikor 1908-ban a tüzesgépeket (kazánokat) magánjáróvá kezdték átalakítani a Deck-féle műhelyben. A gőzkazán nemcsak saját magát, hanem a cséplőgépet is húzta szérűről szérűre. A cséplőgép elevátorral egészült ki, és nem kellett többé petrencerúdon hordani a szalmát a magas szalmakazalra.

A magánjáró

Cséplés Tyúkos Baloggal (jobbról)

Egy kis pihenő

A kazalmesternek, hogy ne ázzon be a kazal, és szép legyen, 1 liter pálinka minden gazdától kijárt. A munka virradattól naplementéig tartott. Szünet csak addig volt, amíg ettek. Ekkor leterítették a nagyponyvat a földre, és várták, mivel rukkol ki a gazdasszony. Reggelire tej, birkatúró, sonka volt. Ebédre rendszerint tejfölös almaleves, pulyka-, tyúk-, vagy birkapaprikás, kelt üres kalács. Vacsorára szintúgy tej, birkatúró és sonka.

Ebéd az aratóknak

Napról napra, mivel kevés változással ismétlődött a menü, mindig a kritika tárgyát képezte az étlap. Különösen akkor, ha a soron következő gazdák között valamelyik fukarabb természetű volt. Hogy véget vessenek a kritikának és a zúgolódásnak, az első világháború után a napszamos elszámolást kapott. A továbbiakban percentes (százalékos) csépléseket végeztek. A munkások keresetét, mely a lefolyó gabona három százaléka volt, egy kocsi szállította el az általuk kijelölt raktárba. A cséplést szombaton délután félbeszakították, és mindenki hazament a heti port lemosni, megborotválni és megtisztálkodni.

Vasárnap délelőtt történt a heti kereset elosztása. A kocsis minden munkásnak elszállította a zsákba szedett részét. Egy szezon alatt, mely leginkább két, esetleg három hétig tartott, egy-egy munkás 9 métermázsza búzát és 4–5 métermázsza árpát, zabot keresett. Ez abban az időben jó keresetnek számított, és ritka volt az a földnélküli, aki ha cséplőgéphez elszegődött, még részaratást is vállalt volna.

A gép tulajdonosa leginkább maga volt a gép kezelője is. Az elvégzett cséplésért 7–9%-ot számolt el a lefolyó gabonából. Külön kategóriának vették a gépészt, a bandagazdát és az etetőt, aki a búzakévéket a dobba eresztette. Étkezésükről továbbra is a gabona tulajdonosa gondoskodott. Egy gép személyzetét tizenhárom férfi és hét lány képezte (esetleg asszony).

A cséplés befejezésekor a pévahordó lányok koszorút fontak búzakaralászokból, és krepp papírszalagokkal díszítették fel. A gép hazahúzatásakor a tulajdonos a cséplés eredményes befejezésének örömeire étellel-itallal vendégelte meg munkásait.

A pévahordó lányok az aratás végét jelezve koszorút készítettek

Az 1930-as években három géptulajdonos a tüzessgépet Hoffertraktorra cserélte, de mintegy hetven évig virágzott a cséplőgéppel történő cséplés.

Cséplés a Hoffer-traktorral, 1931

1942-ben tizenegy cséplőgép és öt gőzgép volt a faluban.

Cséplés, 1957

Cséplés Tóth Istvánnál, Dudus néni apjánál

*1961-ben a Német-szálláson
(Az előtérben levő vizeshordó a tűzvédelmet biztosította.)*

A meglévő gépeket a XX. század ötvenes éveiben felváltották a zsákos, majd az univerzális arató-cséplő gépek (kombájnok).

A KUKORICA

Kezdetben a kukorica alá 3-4 colra szántottak, s csak a XIX. század végén kezdtek összel 8-10 colra szántani, mert 1893–95-ben a faekéket felváltotta a taligával ellátott fagerendelyes, vaskormánydeszkás eke.

A XIX. században még szórva vetették a kukoricát. A mislingszerűen kikelt kukoricát kapával ritkították, s így biztosítva volt az egész terület talajművelése is. Egy pár cseléd leginkább 2 lánc kukoricát fogott fel részre. A részre felfogott kukoricakapálást és -törést leggyakrabban felesbe fogták fel, s ebbe beleszámították a gazda részének a góréba való behordását és a szár összerakását bosnyák kúpokba a szállás környékén. A 2 lánc megkapálása egy egész hétig tartott. A kapálás befejezése után pár nappal kezdetét vehette a töltögetés. A kiritkított kukorica tövéhez földet húztak, gyakran olyan mértékben, hogy kisszék helyett ráülhetettek az elemözsiát elfogyasztani.

Az aratás és a cséplés augusztus első napjaiban fejeződött be. Az aratók alig pihenték ki fáradalmaikat, augusztus közepén kezdetét vette a kukoricatörés, ami igen sok munkával járt. A kukoricaföldön ezért szárkunyhót készítettek, és ott húzódtak meg a munkálatok ideje alatt, hogy a suba alatt humjanak egy-két órát. A törés kezdetekor a száron a levelek még zöldek, s a csövek viaszérésben voltak. A letört csöveket a nyakukban átvetett zsákba rakták, és amikor a zsák megtelt, a kijelölt csomónál lévő úgynevezett törökösárba öntötték ki. Ez rendszerint egy nagyobb méretű vesszőkosár volt. Amikor a kosár megtelt, a kukoricát a mellette levő rakásra üritették. Késő délutánig törtek, majd hozzáfogtak a szárvágáshoz. A nappal letört kukorica szárát holdvilágnál vágták le. Amikor ezzel megvoltak, kezdődött a kévék bekötése cirokkal és a kúpozás. Gyakran már éjfél felé járt az idő, amikor álomra hajthatták a fejüket. Alig aludtak egy keveset, máris az ökrös fogatok kolompjai ébresztették őket, mert a harmaton kellett beszállítani a szárát a szálláshoz, nehogy a levelek a szárról letöredezenek.

Mire befejeződött a törés, le volt takarítva a szár, a kukorica pedig kettős csomókban megért, megszáradt. A folyamat befejező aktusát képezte minden második csomó beszállítása a gazda góréjába. Ezt követően a megmaradt rész is kocsira került, és az alku szerint a gazda fogatával a törő házához szállították.

A kisebb földterületekkel rendelkezők, akik saját termésüket takarították be, csuhéstul törték a kukoricát. Amikor egy kocsira való összegyűlt, és a szárát levágták, hazavitték, és a fészker alatt tárolták. Kedvezőtlen idő esetén esténként, leginkább a szomszédok közremű-

ködésével, fosztották a kukoricát. Szeptember végére a határban lévő kukoricát mind betakarították, és Szent Mihály-napkor kezdődhetett a búza alá való szántás és vetés.

1900-ban jelent meg a taligára szerelt soros vetőgép. A taligakerékhez erősített kukoricavető segítségével a szántás alkalmával minden második sorba vetették a kukoricát. Ezzel egy időben jelentek meg a fagerendelyes kapálóekék. Így nem kellett a kukorica földjét kiskapával megművelni, csak a sorokat kapálták. Ez a könnyítés azonban magával hozta a részes díjazásának a megváltoztatását is. Ha a szenttamási határban vállalt valaki kapálást kukoricatöréssel, ahol a részesnek a gazda góréjába kellett beadni a kukoricát és a szarát behordani a szállás környékére, akkor negyedén alkudtak meg.

Az iparosok rendszerint elmentek részre aratni és kapálni. Ezzel biztosították évi kenyérmeqvalójukat és a hízó számára a takarmányt. Gyarmati János híres csizmadia is rendszeresen részesként kapált. 1900-ban a gazda értesítette, hogy mehet kapálni. A kukorica ekkorra már meg volt ekézve. A csizmadia, amikor a tett helyére ért, lehasalt a kukoricasor végén, végignézett egyiken-másikon, s megállapította: „Ez is jó, ez is jó.” Mint aki jól végezte dolgát, vállára vette a kapát, és hazament. Két nap múlva aztán volt is lárma a csizmadia műhelyében, amikor is megjelent a nagy bajszú Varga János.

A feketicsi határban ötöd-hatod részért vállalták a kapálást és a törést, mivel itt csak kint a földön kellett segíteni, a rakásból megrakni a gazda kocsiját.

Ha csupán törésről volt szó, amelynek velejárója volt a szár levágása és a kévék kis kúpokba rakása, akkor a törés díjazása kilenced-, esetleg tizedrész volt.

1910-ig hajastul törték a kukoricát. Otthon a fészer alatt fosztották.

Szép látvány volt végignézni a kukoricaföldön a törés befejezésekor. Sorban álltak a szárkúpok, és közöttük megszakításokkal, az egyforma csomókba összehordott részelésre szánt kukoricakupacok.

Amikor az ötvenes években megjelentek a búzakombájnok, és megszűnt a részaratás, a kukoricatörők így vélekedtek: „A búzát, azt levágja, na de a kukoricát azt nem töri le.” De bizony csalódtak. Hamarosan megjelentek a kukoricakombájnok is.

A KENDER ÉS A REPCE

Feketehegyen a háziipar és az öltözködéshez szükséges textil nyersanyag egyedüli kelléke a kender volt. A len termesztésével a lakosság nem foglalkozott.

Az 500 négyszögöl krumplis szolgált a konyhakerti növények termesztésére. Csak olyan mértékben foglalkoztak kertészettel, hogy házi szükségleteiket kielégítsék. A feketicsi magyar konyhakertészettel egész a közelmúltig nem foglalkozott. Az erre a célra kijelölt földterület felébe krumplit vetett, míg a másik felébe kendert. A földnélküliek pedig úgy jutottak kenderhez, hogy kendertörést és tilolást vállaltak részre, de azt is inkább vidéken (Temerinben).

A faekével felszántott földre elszórták a kendermagot, majd tövisboronával a földbe juttatták. Az ilyen talajművelés lényege az volt, hogy ne mázsaszámra teremjen a kender, hanem minél vékonyabb szálú legyen, mert csak így kapnak igazán finom rostokat. Beérésekor a kendert tövestül tépték ki, és kévékbe kötötték.

A kévékbe kötött kender áztatása a Bara mocsaras területén történt. A Bara melletti pocsolyából egy megfelelő terjedelmű területről kidobálták a sarat, és megkezdődött az áztatás. A gödör két végére egy-egy „csikót” ástak le, és ezek közt egy sor „lovat”, vagyis kenderkévét raktak le. Ez után egymás mellé rakták a kévéket, majd egymás fölé. Amikor elkészült az „ágy”, akkor a kidobált sarat rátették a kévékre nyomatékként. Az időjárástól függően leginkább nyolc napig állt így a kender, a meleg augusztusi naptól fűtve. Ha a kender áztatási ideje elmúlt, feltétlenül ki kellett venni, mert egynapi késés, vagy egy nappal korábbi kivétel a kender tönkremenéséhez vezetett. Ez alatt az idő alatt a szár középső része bomlásnak indult, és elvált a rostoktól. Az áztatás után kiszedték a sár alól a kévéket, ami elég csiklandós dolog volt, mert a pendelyen vagy a gatya szárán gyakran felmászott egy-egy béka, és néha bizony meg is táncoltatta a kévéken állókat.

Az áztatás közelében levő réten a kévéket sátorszerűen szétnyitva megszáritották. Ez után került csak haza a kender, és ha nem értek rá mindjárt tovább folytatni a feldolgozást, akkor száraz helyen tárolták. A feldolgozás kézi törökkel történt, és addig csapkodták a törő késeit, hogy az oda tartott maroknyi kender megtört, és a pozdorja kihullott a földre. A kézben maradt kócot régen az udvaron kihúzott szárítókötélre akasztották, és megkezdődött a gerebenezés, amikor a kenderrostok közül kifésülték a megmaradt pozdorjatörmelékét. Mivel ez igen hosszadalmas munka volt, leginkább a kukoricatörés után végezték.

Gerebenezéskor a durvább szálak széthasadoztak, ami fontos volt a finomabb kelmék elkészítéséhez.

Az 1800-as évek végén már csak felületesen történt a gerebenezés, utána két méter átmérőjű, függőlegesre állított malomkő alatt roncolták szét a kóc szálaikat. Ezzel a módszerrel finomabb kenderszálakat kaptak, és a másodszori gerebenezés sem volt olyan hosszadalmas és fárasztó. Az így kapott finom, hosszú rostokat szálkendernek, míg a gerebenező fogain maradt rostokat csepűnek nevezték.

A Bara szabályozásával a régi kenderáztató megszűnt. 1895-ben a Bara mentén egy kijelölt kenderáztatót ástak, és zsilippel (ez volt a fogó) látták el. Amikor mindenki a „lovához” elhelyezte a kendert, akkor zsilippel a patakot elzárták, és víz alá került az áztatásra szánt kender. Az időjárástól függően körülbelül egy hét múlva leengedték a poshadt vizet. A vásártéren megszáritották a kenderkévéket, s kezdődhetett a törés, majd a tilolás. A legszebb szál kendert dörzsölőbe vitték, ahol vízszintes tengelyen guruló malomkővel megdörzsölték.

Téli napokon, amikor reggel elvégeztek a jószág körül, begyűjtöttak a banyakemencébe, s mikor a szalmától meg a szárízéktől bemelegedett a szoba, a kemence körüli padkára ülve a feleség leginkább a szálkendert, a férj pedig a csepűt fonta a rokkán. Sokszor az asszonynépség este a fonóban megfonta az évi szükségletét. Amikor megtelt az orsó, a motollára felhajtották a fonalat. Így ment ez napról napra, s készült a fonál Őri Ferenc és Molnár Sándor műtakácsok számára. A szálkenderből készült a finomabb vászon felsőruhának, pendelynek, ingnek vagy gatyának.

Kezdetben az emberek a maguk készítette szövőszékeken szőttek, később, a XIX. század második felében, a szövést főleg szakképzett takácsok végezték. Szálkenderből még damasztot is tudtak készíteni. A kócból zsák, lópokróc, a csepűből pedig szalmazsák készült.

A „fogó” és a kenderáztató alig két évtizedig üzemelt, mert ekkor áttértek a gyári készítésű kelmékre. Utoljára 1923-ban áztattak kendert az áztatóban. Az elkövetkező időben teljesen megszűnt a kendertermesztés, s csak 1942-ben kezdtek nagyobb mennyiségben ismét kendert termesztetni, amikor felépült Fehér Sándor – Harangozó Sándor kendergyára. A kendergyár élete azonban tiszavirág életű volt. 1947-ben leszerelték a gépeiket, és elvitték a Kishegyesen felépült, az akkori idők legnagyobb Balkán-félszigeti kendergyárba.

A gabonaféléken kívül a repce termesztése is fontos mezőgazdasági terménynek számított. Olaját kipréselték, s azt csak részben használták étkezéshez, többnyire olajmécseben világítottak vele. A repcét 1917-ig termelték.

VÁLSÁGOS IDŐK A FALU ÉLETÉBEN

Az 1849-es szaladást nehezen heverték ki a telepések. Visszatérésük alkalmával a kiürített vermekben és üszkös falakon kívül semmit sem találtak. Elvittek a svábok mindent, ami csak mozdítható volt. Az elkövetkező években a kormány kölcsönök folyósításával segítette a lakosokat.

Mire némileg talpra álltak volna 1857-ben, a kukorica, amely már jelentős szerepet töltött be, a késői fagyok miatt teljesen elfagyott. A többi gabonaféle termése is igen csekély volt, s az ára mégis 7 forintról 3 ½ forintra esett vissza. Képtelenség volt a kölcsönöket törleszteni. Ezt belátva, a kormány moratóriumot vezetett be, ami azt jelentette, hogy a kölcsönöket nem lehetett felmondani, és 6% kamatot állapított meg. Szerencsére, az elkövetkező években jó termések voltak, de egyben a moratóriumot is megszüntették. Tovább nem lehetett halasztani a kölcsönök visszafizetését. 1863-ban a nyár olyan forró és száraz volt, hogy a kutak is kiszáradtak. A legelőkön elszáradt a fű, a szántóföldeken elhalt a vetés. A következő év sem volt különb. A bajok tetőzéséül marhavész is sújtott. A legsúlyosabb csapást a kolerajárvány jelentette. 1864-ben a hatóság inségkölcsön formájában vetőmagot osztott. A kölcsön visszafizetése kritikussá vált, hiszen a szárazság miatt a következő évben is gyér volt a termés. A hét szűk esztendő mégsem tarthatott örökké. 1888-ban rendkívül bő termés volt, s így a sok kölcsöntől fellélegezhetnek az elszegényedett lakosok. A múltban csak akkor volt biztonságban egy család, ha az évi lisztszükséglete és a hízó feltétel nélkül biztosítva volt. A búzának a padláson kellett lennie, az ólban pedig egy 200–250 kilogrammos hízónak kellett röfögnie.

AZ IPAROSOK ÉS A MEZŐGAZDASÁG

Amikor elérkezett az aratás ideje, a mesteremberek letették számaikat, és ha volt saját vetésük, akkor azt aratták, ha földnélküliek voltak, akkor pedig családotul részaratást vállaltak. Kivételt képeztek a kovácsok és a borbélyok. Számukra a kenyérnekvaló szolgáltatásaik által volt biztosítva.

Egykor a szörzet eltávolítására egyedül az éles borotva szolgált. Tehetősebb gazdák éves borbélyt fogadtak. A borbély hetente kétszer felkereste a felfogadót a lakásán. Rendszerint szerdán és szombaton, esetleg vasárnap reggel végezte a borotválást. A borbély munkája reg-

gel négy óraker kezdődött, mert legalább fél falut körül kellett járnia. A gazda is úgy kívánta, hogy amikor indulnia kell a határba, legyen borotválva. Havonta egyszer a borbély elvégezte a nyírást is. Egész évi munkájáért 4 véka búza járt.

A kovács sem mehetett aratni, mert az egész év folyamán, az aratás idején is, készenlétben kellett állnia: vagy ekevasat kellett élesíteni, vagy a kocskeréken levő sint kellett meghúzni, vagy a lesántult lovat vasalni.

Neki is csépléskor jött össze a kenyérmekvaló, egész évi munkájáért fertályonként (12 hold) 1 véka búza járt.

A múlt század nyolcvanas éveiben, amikor a nyomtatással való cséplést felváltotta a cséplőgép, a kenyérmekvaló előteremtése újabb munkalehetőséget biztosított egy-másfél hónapon keresztül tizen-nyolc-húsz személynek. A cséplést az aratás előzte meg, s így mindkét mezőgazdasági munka végzésére lett volna alkalom. Ezt a lehetőséget a feketehegyi ember nem használta ki. Ha valaki részre aratott, az nem ment részesnek a cséplőgéphez. Ugyanez volt fordított esetben is.

MUNKAVÁLLALÁS KÜLFÖLDÖN

Az első világháború előtti időben jó pénzszerzési lehetőségnek számított a Németországban szervezett mezőgazdasági szezonmunka. Így mondták: „Ki szoktunk menni Németországba dolgozni.” Szokásnak éppen nem nevezhető, mivel a munkavállalás mindig csak egy-két évre szólt.

Joeckel Henrik volt az a szeghegyi tanító (kivándorlási ügynök), aki 1900 februárjában a Németországban végzendő munkára toborozta a munkásokat.

Külföldre húsvétkor indultak, és karácsonykor jöttek haza. Tizenhat évesnél idősebbek köthettek szerződést. Leginkább a zselléres családok vették igénybe ezt a pénzszerzési lehetőséget. Családostul, vagyis asszonyostul, gyerekestül marhavagonokban hagyták el a szülőfalujukat.

Németországban leginkább répaföldek megművelésére alkalmazták őket. Kemény munkát végeztek látástól vakulásig saját kosztjukon.

A munkavállalásra készülődő újonc, indulása előtt, a Németországot megjáró sógortól kért információt az ottani viszonyokról.

„– Hát, amikor megérkezel, azt mondd hogy: »kuntag« (guten Tag). Ha meg karácsonykor elköszönsz a gazdától, azt mondd neki: »vider szén« (auf Wiedersehen).

Pihenő Németországban

– Hát, sógor, erre a másodikra nem lesz szükség, mert én csak azt mondom neki: »atyó«. Többet engem úgy sem lát az a német.»

A gyakorlatban leginkább így is történt.

Az első három hónapban a napi fizetés férfiaknak 72, nőknek pedig 52 korona volt. A második negyedben napszámjavítás járt, és átaljás munkát végeztek. Az útiköltséget az ügynökség fizette, de csak akkor, ha a kivándorló letöltötte a kilenc hónapot. Mezőgazdasági munkákat végeztek nagybirtokokon. Heti eleség címen járt 10 font kenyérliszt, 5 font fehérlist, 1 font hús (mindennap volt), 1 font vöröshagyma, 3 icce bab, rizskása vagy köleskása (hetenként változtatva), 5 icce tej (egy hétre), 15 font krumpli, 50 krajcár szalonnára, só amennyi szükséges.

Egy munkás évi keresete, összevetve a mellékkeresettel, 250 márka volt teljes ellátással.

A németországi munkavállalásra Bácskából tömegesen jelentkeztek. A lakosságnak körülbelül a 10%-a tavasztól a tél beálltáig külföldön dolgozott. Feketehegy lakossága 1900-ban ötezer-ötszáznegyvenöt személy volt. A nyilvántartás szerint hatszázhatvannégy mezei munkás és cseléd volt a faluban. Ebben az évben négyszázan vállaltak munkát Németországban. Az év folyamán 70 000 koronát küldtek haza. Ami-

kor a szerződésük lejárt, akkor még 40 000 koronát hoztak magukkal. Az akkori időben egy lánç föld ára 1000 korona körül mozgott.

Az idegenben való tartózkodás alatt minden pfenniget a fogukhoz vertek. A zsellércsalád karácsonykor hazatérve, ha nem volt háza, akkor a pénzt félretette, s a következő évben, ha még egy szezon végigdolgozott, vehetett egy kisebb házat.

Egy Németországból visszatért ember háza

Akinek a boldogsághoz az hiányzott, hogy földet vegyen, vehetett fél lánç földet. A következő évben esetleg megduplázza a mezőgazdasági birtokát. Így vélekedett: „Ha van egy lánç földem, akkor a bűdös életben nem kell más keze-lábaként részre aratni és kapálni.”

Olyan mohó, aki harmadszor is kiment volna Németországba, a tősgyökeres bácsfektehegyi magyarok között nem akadt.

A nyakas kun leszármazottak nem jártak kubikra. Ha béresnek szegődtek is, az első évben megvették a subát és a két lópokrócot. A második évben vettek egy kocsit. A harmadik évben vettek két lovat, s ezzel befejezték béres éveiket. Egy-két évet mint harmados fogott földet. Később már volt elegendő vetőmagja, s megengedhette magának, hogy felesbe művelje mások földjét.

Joeckel Henrik ügynöknek mindenesetre jól jövedelmezett a németországi munka megszervezése. Egyévi honorárium a 10 937,5 forint volt, ami húszévi tanítói fizetésének felelt meg.

BÉRES SZOLGÁLAT A GAZDAG SZÜLŐK GYERMEKEI SZÁMÁRA

A földbirtokkal rendelkező gazdáknak az volt a felfogásuk, hogy gyermekük, minden körülmények között, folytassa ősei földművelő foglalkozását. A világeért sem szánták volna rá magukat, hogy gyermeküket inasnak adják vagy továbbtanulásra ösztökéeljék.

Amikor befejezte a gyerek (tizenkét éves) a hatodik osztályt, elszegődtték béresnek, hogy kitanulja a földművelés mesterségét. Legszívesebben szekicsi sováphoz adták, mert így rászokhatott az önállóságra, megtanult németül, és elsajátította a gazdálkodás alapjait.

Széggyen volt az, ha feketehegyi legény az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében való szolgálati ideje alatt nem szerzett sarzit (előléptetést). Ezt csakis úgy érthette el, ha jártas volt a német nyelvben. A német nyelv használata kizárólag a hadseregben töltött időre korlátozódott. Amikor valaki leszerelt, többé nem állt a nyelvére a német szó.

Amíg a gyerek béres volt, a többi zsellérral vagy béresgyerekkel együtt, az istállóban levő picces szolgált szálláshelyeül.

Nem volt lényeges, hogy a két-három évig tartó szolgálat idején mennyi bért kapott. A fő cél az volt, hogy megszokja a munkát, elsajátítsa a földművelés mesterségét. Aztán, ha megnősült, rá lehetett bízni a gazdálkodást. Szülei beköltöztek a falusi házba, ő pedig a szálláson végezte tovább a maga munkáját.

A faluba költözött szülők, a gazdálkodás átadásával, a jövedelem-szerzésről is lemondtak. Hogy gondtalanul teljenek nyugdíjas éveik, földterületük nagyságától függően búzát, kukoricát kaptak a gazdálkodó fiataloktól, komenció címén. Az „öregek” ingatlanjaikat nem írták át életükben a fiatalokra. „Nem szándékozott levetkőzni életében.”

A XX. SZÁZAD

A XX. században jelentős változások álltak be a növénytermesztésben. Elterjedtek a nagy termés hozamú prolikfik, bánkúti és légony búzafajták. Kezdetét vette a műtrágyák használata. Meg is nőtt a búza akkorára, hogy a kisebb termetű ember ki sem látszott belőle.

Bika Bálint művelte a református egyház földjét felesben. Bika Bálint 1900. március 3-án, felesége Lódi Julianna pedig 1903. november 14-én született. Mindketten a második világháború utáni kényszerű

beszolgáltatás idején, 1947. március 20-án öngyilkosok lettek. Mindig pontos kimutatást végeztek, így ismeretesek számunkra az 1935-ös évre vonatkozó termés eredményei:

Búza:

A 12 láncc bánykúti és prolifik búzából 131,13 mázsa termett.

Kiadás	– püspök úrnak	62,28 mázsa
	– géprész és cséplés	10,16 mázsa
	– 2 részes arató része	7,94 mázsa
		<hr/>

A felesnek maradt 50,75 mázsa, ebből még a kovács kapott 1,2 mázsát, két cseléd bérének 9 mázsát adott, az állatorvos 50 kilogrammot kapott.

A feles különben 6 holdat aratott le. A búza ára 135–177,50 dinár volt.

Napraforgó:

Ára 140 dinár, 5 láncon 58,26 mázsa termett.

Kiadás	– napszám à/10 dinár	1042 dinár
	– püspök úr kapott	3792,50 dinár
	– felesnek járt	3334 dinár
		<hr/>
	1000 kéve napraforgószár	250 dinár

Kukorica:

11 láncon sárga kukorica 859 kosár, 286,03 mázsa termett.

Kiadás	– részesnek 1/6	139 kosár	46,38 mázsa
	– püspök úr	429 kosár	143,01 mázsa
	– felesnek	278 kosár	92,76 mázsa
		<hr/>	

12 láncc kései fehér kukorica 1100 kosár 314,46 mázsa

Kiadás	– 3 lánccról 1/6 rész	47 kosár	14,72 mázsa
	– püspök úrnak	550 kosár	157 mázsa
	– felesnek	503 kosár	142,51 mázsa
		<hr/>	

9 lánccot a napszamosok műveltek meg. Hetvenhárom napszám: 730 dinár.

A részes, amikor a kukoricát törte, a nyakába akasztott zsákba helyezte a kukoricacsöveket. Ha a zsák megtelt, odavitte a csomóhoz, ahol egy nagyobb méretű vesszőből font törőkosár volt. Amikor megtelt a kosár is, a csomóra (rakásra) kifordította. Hat egyenlő nagyságú csomót képezett így. A hatosával alkotott rakások dűlőhosszan napokig

a kukoricaföldön szikkadtak. Amikor a gazda kocsival megjelent, öt csomót felrakott, s a törés végeztével a törő hazavitte hatodrészét. Dehogyan dobálták szét akkor a földön a kukoricát.

Mai szemmel nézve gyenge termésnek tűnik a papföld termése, de tekintetbe kell venni, hogy a földet nem trágyázták, műtrágyát sem használtak, s a befektetés is minimális volt.

A búzát a padlásról vetették, a vetni való kukoricát pedig ősszel a csövek megválogatásával nyerték.

Az 50 lánccs papföld és a feles 12 lánccsnyi föld megműveléséhez tartozó leltár, 1938. január 1-jén:

ló	5 darab	12000 dinár	á.2400 dinár
szarvasmarha	7 darab	10000 dinár	á.1426 dinár
birka	17 darab	3600 dinár	212 dinár
hízó	16 darab	15000 dinár	937 dinár
magló	2 darab	1000 dinár	500 dinár
süldő	11 darab	1100 dinár	100 dinár
malac	11 darab	600 dinár	54 dinár
búza	15 mázsa	2250 dinár	150 dinár
kukorica	130 mázsa	9100 dinár	70 dinár
zab	10 mázsa	1000 dinár	100 dinár

Készpénz 3200 dinár

Összesen 58 850 dinár

1938-ban a 15 lánccs búzára 225 kilogramm műtrágyát szórtak (a 125 dinár), és a 15 lánccs búzára 271,89 mázsa termett, duplája az előzőnek.

A gazdaság megkívánt egy bérest. Bácsi Bálint évi bére 1937. február 25-étől 1939. január 1-jéig:

pénz	1000 dinár
búza	400 kilogramm
kukorica	400 kilogramm
tűzrevaló	1 kocsis csutka
bocskor	1 pár
szappan	2 kilogramm
malac	1 darab

Farkas Ferenc 1940. január 1-jétől 1941. január 1-jéig volt béres. A megegyezett bére:

búza	500 kilogramm
kukorica	500 kilogramm
bocskor	1 pár
tűzrevaló	1 kocsi csutka
fonott gyapjú	1 kilogramm
szappan	2 kilogramm
pénz	2500 dinár

Akkori árak: egy nadrág 60, télikabát 280, egy doboz cigaretta 4 dinár. Egy kilogramm szalonna 12,50, egy öltözet ruha 370, egy kalap 50 dinár. A búza és a kukorica árának aránya mindig 1:2-höz volt. A kukorica és a zab egységára egészen a XX. század közepéig feleannyi volt, mint a búzáé.

A szállásokon félbérest, csőszbérest, budárt alkalmaztak. A félbéres két lovat és hét-nyolc borjút gondozott a következő bérért:

8 mázsa búza
8 mázsa kukorica
lakás
egy tehén fejése elléstől apasztásig
tarthatott két magdisznót
1 lánc bérkukorica
szabad baromfitartás felesbe
két kocsi szalma

A béres tizenegyed részre aratott. Ha gazdánál dolgozott, kosztot kapott.

Benedek Mihály nyolcéves korában szegődött el kisbéresnek. Évi bére egy pár bocskor és egy öltözet ruha volt. Mindennap enni kapott. A gazdával egy asztalnál étkezett.

A kisbéres feladata volt mindennap kihajtani a disznókat legelni, akármilyen idő volt. Amikor már felcseperedett, a tehenek és a borjak legeltetését is rábízták.

Tizenhat éves korában legénybéresként szolgált. Bére 1940-ben: 500 kilogramm búza, 4 mázsa kukorica, egy fejőstehén teje, ennek fejében még a feleségének minden szombaton délután fel kellett seperni a szállásudvart. Aratáskor részesként 8 lánc búzát, 1 lánc zabot és 1

lánc árpat vágott le (körülbelül két hét alatt). Egy lánc kukoricaföldet használt, amit a gazda igájával művelt meg, és 200 négyszögöl krump-liföldet, ahol konyhakerti növényeket termesztett. Tarthatott tíz tyúkot és egy magdisznót. A malacokat hathetes korában köteles volt eladni. A béreslakásban lakott, amely egy szobából és egy konyhából állt.

Időskorában budár lett.

Téli időre a gazda beköltözött a faluba, s az istállóban néhány borjú maradt. Mint budár ezeket etette. Bére 900 négyszögöl kukorica, 4 mázsa búza, egy kocsi szalma, 24 liter bor és 4 liter pálinka volt.

A FELSZABADULÁS UTÁN

Feketics határának összterülete 10 546 katasztrális hold. Ebből 1942-ben az adó alá nem eső területek a következők:

utak	500 hold
nádas	16 hold
legelő	19 hold
szőlő	375 hold, ebből 5 hold direkt termő
rét	45 hold
kert	31 hold, ebből 5 hold bolgárkertészet

A 9560 katasztrális holdnyi területet nyolcszázhetvennyolc ló és hatvannyolc ökör segítségével művelték el. Egy igavonó állatra 10 katasztrális hold megművelése várt.

Kimutatás az 1943/44-es gazdasági évről:

Gazdasági növényzet	Terület katasztrális hold	Átlag termés kg/kh
búza	3981	825
árpa	233	1100
zab	97	1000
kukorica	3068	1500
burgonya	160	6000
napraforgó	1867	1000
kender	150	2500
veteményes	24	
bolgárkertészet	7	
öreg gyümölcsös	18 000 fa	
fiatal gyümölcsös	17 000 fa	
szőlő	375	
legelő	19	
rét	45	
nádas	16	
megműveletlen területek	500	

A második világháború a mezőgazdasági termelés szempontjából határkőnek tekinthető. A XX. század közepéig, szinte teljes egészében, a szántóföldek művelését lovakkal, ökrökkel végezték. Csak a cséplőgépek üzemeltetéséhez használtak Hoffer-traktorokat. Néhányan (Véber, Víg, Német, Bakonyi) szántottak is vele, de ez jelentéktelen mértékű volt. A háborút követően az UNRRA segélyszolgálat által az élelmiszersomagokon kívül mezőgépek és traktorok érkeztek az országba, így hozzánk is eljutottak.

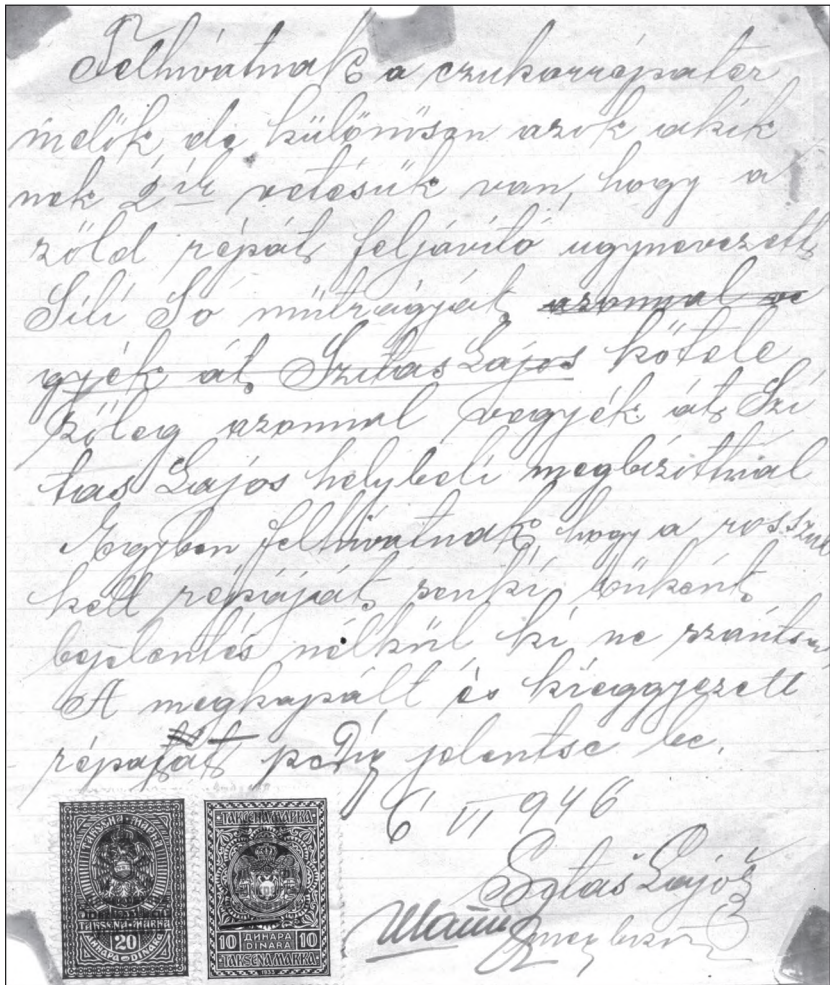
A mezőgazdasági munkálatok döntő hányadát a traktorok vették át. A század közepéig teljes egészében a lovak és az ökrök jelentették az energiaforrást. A gépesítés azt eredményezte, hogy az ökrökkel és a lovakkal való termelés jelentőségét veszítette.

Az UNRRA segélyakció keretében érkeztek az első gumikerekes traktorok

A BÍOKERTÉSZET ANNO

A föld állati erővel való megmunkálása a termelők számára kifizetődő volt, hiszen minden tőkebefektetés nélkül gazdálkodhattak. Vetőmagot nem vásároltak. Csépléskor tartalékoltak annyi gabonát, hogy azzal biztosították az elkövetkező évi vetést. Kukoricatöréskor a legfejlettebb csöveken rajta hagyták a susnyát (csuhé), és az ily módon megjelölt csöveket behordás alkalmával elkülönítették. Két-két csuhés csövet összekötött a gazda, s azt a padláson, a kakasülőre felfüggesztve raktározta tavaszig. Vetés előtt a csövek végén levő apróbb szemeket lemorzsolta, és a megmaradt, egyenletes szemek szolgáltak vetőmagként. A gazdag állatállomáynak köszönhetően annyi istállótrágya gyűlt össze, hogy rendes gazdálkodás mellett földjét minden harmadik-negyedik évben trágyázta a gazda. Műtrágyát szinte nem is használt. Haladó gazdának számított az, aki némi sili só (chilei salétrom) felhasználásával ösztönözte a növényeket az erőteljesebb fejlődésre.

Egy dobolási papír: Felhívatnak a cukorrépatermelők, de különösen azok akiknek 2ik vetésük van, hogy a zöld répat feljavító úgynevezett Sili Só műtrágyát kötelezőleg azonnal vegyék át Szitás Lajos helybeli megbízottnál. Egyben felhívatnak, hogy a rosszul kelt répáját senki önként bejelentés nélkül ki ne szántsa. A megkapált és kiegyezett répáját pedig jelentse be.

6 VI 946

Sitaš Lajos megbízott Illanu

A mezőgazdaság gépesítése előtti időkben a cukorrépat nem kellett rovarölő szerekkel permetezni. A cukorrépat leginkább szállások közelében vetették, és a szállásudvarról kijáró baromfi összeszedte a rovarokat.

Preporucuje se svima proizvodjacima secerne repje, da za odbranu od repine pipe neka površina zasajana secernom repom sto cesce valjaju a po mogućstvu, ako imaju morke treba iste da drže na površini zasajanom secernom repom, posto su one od velike koristi, protivu repine pipe.

Mind azon érdekeltek kiknek nincsenek fogatai, vagy a tavaszi vetést gummiterekű traktorokkal ohaítják elvégezni, j lentkezzenek sürgösen a szekicsi gépállomással. A gummiterekű traktorok v. tésre igen alkalmasak és azt hengerelés nélkül 40.- hengereléssel pedig 150.- dinárért végzik kat. holdanként.

Felhivatik a figyelme minden cukorrépa termelőnek, a répa bogártól várható veszélyre, miért is ajánlatos a cukorrépa területet minél gyakrabban hengerelni, vagy pedig akiknek gyönygyukjaik vannak azokat védekezésül a cukorrépa területen tartani.

Feketic, 18. aprilá 1946 god.
S.P.S.N.

Sekretar:

Pr tsecnik:

A hasznos madarak a szántó-vető ember segítőitársai voltak. Szántás közben a barázdában nyolc-tíz barázdabillegető leste az ekét, s szedte a rovarokat.

Illusztráció egy tankönyvből

Se szeri, se száma nem volt a fogolynak, fürjnek, pipiskének, pacsirtának.

Téli időszakban a foglyok csapatokba verődtek. Egy-egy csoportban nyolevan-száz fogoly is tanyázott. Jutott belőlük a vadászoknak is meg a szállási embereknek is.

Télen a szállás közelébe kitétek egy rossz kocsikereket. A küllői közé a ló farkából kihúzott lószórból hurkokat kötöttek. A kocsikerekre szórtak pelyvát meg egy kevés búzát. A foglyok kapargáltak a pelyvában keresve a búzaszemeket. Addig rugdosták a pelyvát, hogy lábuk beleakadt a lószórhurokba, és reggelre gyakran nyolc-tíz fogoly is hurokra akadt.

Madarak 1956–1957-ben (lőtte és kitönte őket a szerző)

A hasznos madarak úgy megfogyatkoztak az utóbbi időben, hogy manapság szinte lehetetlen rovarirtó nélkül kukoricát, cukorrépat termeszteni.

A hasznos madarak helyét a varjúk vették át. Hasznosságuk vitatható, mivel táplálékuk 45%-át a magvak, 55%-át rovarok, mezei pockok, rágcsálók képezik.

Régen az ürgék, hörcsögök kártétele sem volt jelentős, mert a szálásokon élő kutyák, macskák elpusztították őket.

Kozma Pali, Német Miklós és barátai vadászaton

A SZŐLŐK

A telepítés (1785) előtti időben a kunhegyesi irredemtusok (földnélküliek) többsége tavasszal, amint jóra fordult az idő, felpakolt a kocsijára, és kiment Tomaj-pusztára. Ott szőlőt béreltek, s őszig haza sem mentek. A bérelt szőlők jövedelméből éltek. Mire betakarták szőleiket, megforrt a must is, s indultak haza téli otthonaikba.

A redemtusok (földtulajdonosok) bizony nem örültek az irredemtusok gazdasági beállítottságának, mivel a tavasz kezdetével az olcsó munkaerő elhagyta a közösséget. A közös munkából teljes mértékben kivonták magukat a Tomaj-pusztára távozók. Emiatt sok nézeteltérésre került sor a község vezetősége (Nemes Tanács) és az irredemtusok kö-

zött. Nem is csoda, hogy közönyös búcsúzkodás közepette hagyták el áttelepülésükkor ősi fészüket.

Alig telepedtek meg Feketehegyen, máris azzal a kérelemmel fordultak a zombori adminisztrációhoz, hogy szőlőföldeket mérjen ki nekik. Arra hivatkoztak, hogy ezen a malária-fészkes vidéken egészségügyi szempontból előnyös az alkoholos ital mértékletes fogyasztása. A megye kategorikusan elutasította kérelmüket, azzal az indoklással, hogy a Telecskai-dombok nem alkalmasak a szőlőművelésre. Elkeseredetten fogadták az elutasító választ, de nem csüggedtek. Újabb kérelemmel fordultak a megyéhez, amelyben dinnyeföldek kiosztását kérték. Csodák csodájára a megye jóváhagyta. Minden fertály földre (1/4 szesszió) 300 négyszögöl dinnyeföldet engedélyezett. Persze, eszük ágában sem volt dinnyét termeszteni, s amikor Kiss József újramérte a földeket, elérték nála, hogy 400 négyszögölet mérjen ki. A dinnyeföldeket a falutól észak-kelet irányban jelölték ki. Természetesen egyetlen bokor dinnyét sem ültettek, ellenben mindjárt hozzáfogtak a szőlő telepítéséhez.

A területet, hogy a jószágok ne tegyenek kárt a dinnyeföldeken, a borjújárás útja mentén vert fallal körülvették, a falu és borjújárás határára pedig mély árkot ástak. Három helyen kis- és nagykaput állítottak fel, s csak azokon lehetett meghatározott időben a szőlőföldre kimenni. A Böndő-féle kapu még a XX. századot is megérte. A szőlő nyitása, kapálása idején a kiskapun közlekedtek. A szőlőműveléshez hozzátartozott a kötözés is. Némi bíbelődéssel járt a vesszők összehúzósa, hiszen minden tőkét meg kellett kacsaszni. E munkának az elvégzéséhez meghívták az ismerősöket is. Visszautasítani a meghívást nem volt ajánlatos, mert szüretkor csak az kapott meghívást, aki kötözni is volt. Pedig a szüreti munkában részt venni jó dolog volt. Minden szüretelő kapott egy vederre való szőlőt.

Szüret Molnár Gézáéknál 1935-ben

Szüret alkalmával finom ebéd is járt: tejfölös, paprikás túró és sonka. Vacsorára a szüretelőket birkapaprikással várta a gazda.

A nagykaput csak szüretkor nyitották ki. A szőlőből még kóstolót sem vihettek haza szüret előtt.

A szüret nagy eseménynek számított, ekkor két hétig szünetelt a tanítás is. A fatengelyű kocsira feltettek két hordót és egy taposódézsát, s az egész család kivonult a szőlőbe. Délután három óráig szedték a szőlőt, a gyerekek pedig a hordóra helyezett taposódézsában mezítláb taposták a szőlőt. A délutánig összegyűlt mustot a félfenekű hordóba öntötték, s

megindultak a szőlőkapuhoz. Itt már várakozott a dézsmaszedő, megsaccolta mennyi must lehet a hordóban, és annak hetedét átmérte az uradalmi hordóba. Egymásnak nem segíthettek a szüretelésben, mert minden családnak volt 400 négyszögöltől 1600 négyszögölig terjedő szőleje.

A dézsmába szedett must az 50 méter hosszú uradalmi pincébe került, amely a török hódoltság előtti időből maradt fenn.

Szüret Bertókénál

Id. Bácsi Lajos szőlőprése

Nagy csapást jelentett a szőlőtelepekre a XIX. század hatvanas éveinek kedvezőtlen időjárása, az 1863. évi és az utána következő években beállott nagy szárazság. Még a kutak is kiszáradtak. Azután pedig kemény fagyok voltak, ami nemcsak a szőlőnek ártott, de a vetés nagy része is tönkrement. 1864-ben a szőlő alig termett, a következő évben pedig semmi termést nem hozott. 1866-ban a májusi fagyok idején úgy elfagyott a szőlő, hogy újra kellett metszeni, és termés sem volt. Ez a néhány kedvezőtlen tél megtizedelte a szőlőket. A zsellérek, akik addig jövedelmük jelentős részét a szőlőből nyerték, arra kényszerültek, hogy idénymunkásként a Fruška gorán vállaljanak munkát.

Azok, akik eladták szőlőföldjüket, vagy akik később települtek, és nem kaptak szőlőföldet, szívesen jártak Kamenicára szőlőt művelni. Vasárnap délután megrakták a talicskát egyheti élelemmel, leterítették subával, és a faluszéli Kasza Sándor kocsmájánál gyülekeztek. Amikor a csoport kiegészült, megindult a talicskakaraván Újvidék felé. Mire beesteledett, odaértek. Hétfő reggel a kamenicai piacon felsorakoztak talicskaikkal, kezükben tartva kapáikat. A szőlőtulajdonosok a kapákat mérlegelve egyezkedtek a munkavállalókkal. A kapa elárulta, milyen munkás lehet annak tulajdonosa. Szálláshelyül a szőlőben levő csőszkunyhót kapták.

A nehéz munka végzése mellett nem állt távol tőlük az sem, hogy viccelődjenek. Ha egyik-másik csoport szombaton ebéd után hamarabb indult haza, megbosszulták. Ha tavasz volt, egykettőre betakartak pár sor szőlőt, ősszel pedig kitakartak néhány betakart sort, hadd csodálkozzon a sógor, hogy a szombat délelőtti munkája hiábavalóvá vált.

Volt, akinek keserű emlékei maradtak a kamenicai szőlőmunkákról.

Legnagyobb becsben a subát tartották. Ha szálláshelyüktől távolabb dolgoztak, nem hagyták a csőszkunyhóban.

Megtörtént. A szőlősorok végén letették a subát, s rátelepedve falatoztak déli időben. Arra ment egy ember, és mint aki figyelmeztetni akarja a subatulajdonosokat, elkezdett szövegelni:

– Emberek, ha maguk arrébb kapálnak, erre megy valaki, és magára takarhat egy subát. Ne hagyjátok itt, mert még ellopják.

Azzal az illető fel is vett egyet, és magára terítette.

– Aztán az az idegen belép itt egy kukoricásba, és bottal üthetik a nyomát.

Az idegen valóban be is lépett a kukoricásba. A falatozó kapások egymásra néztek, és várták, mikor lép vissza az atyafi. Bizony, arra hiába vártak.

– Tán csak nem vitte el azt a jó subát?

De biz' elvitte, mert hiába mentek utána a kukoricásba, eltűnt.

Szombaton ebéd után talicskáikat tolvaj megindultak haza. Ekkor csak a suba terhelte a talicskát, így nem is volt egyensúlyban. Kisebb köveket raktak a suba alá, hogy jobban guruljon a talicska.

Bán Korsós Zsuzsanna megkérte férjét, hogy ne diribdarab kövekkel jöjjön haza, hanem hozzon káposztakövet. Úgy is lett, csak hogy útközben társai szekírozták a káposztakövel meg szeretett asszonyával. Már egész a falu közelébe ért, a Józsa-féle téglagyárhoz, amikor kifordította a követ, mondván: „Majd b... az asszonynak káposztakövet hozni Kamenicáról.”

1848 után megszűnt a dézsma. Ekkor már szabadabban járhattak a szőlőskertbe. Sokan elhanyagolták szőlőültetvényeiket, s nem alapítványul terjedt el a mondás: „Bor is lett elég, de termett a szőlőben két kocsi széna is.”

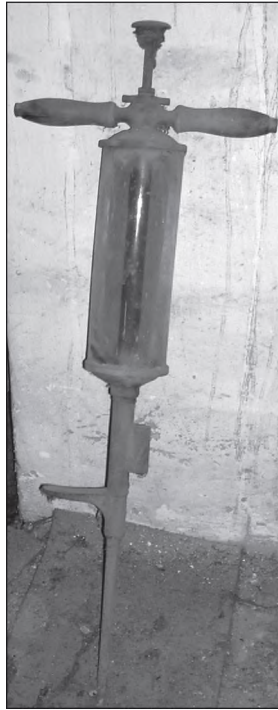
Mind jobban fogyatkozott a szőlő, s amikor a XIX. század nyolcvanas éveiben megjelent a filoxéra, szinte teljesen kipusztította a legyengült szőlőtelepeket.

Megkésve ugyan, de 1896-ban külön rendeletet adott ki a zombori alispán, a mezőgazdasági miniszter 1895-ös évi rendelete alapján, a filoxéra megfékezésére. Elsősorban a kártevők elhurcolása ellen adtak ki utasításokat. A szőlőterületeket zárlat alá helyezték, a szőlővesszők és -karok szállítását korlátozták. „A szőlőnövény minden egyéb alkatrészeinek (a szőlőfürt kivételével) továbbá szőlőlevélbe csomagolt bárminemű tárgynak a zár alá vett község határából való kivitele szigorúan tilos.” „Szőlőmunkásokat szőlőkben alkalmazni óvakodjanak, mert ezek ruháikon, de főleg szerszámaikon, szabad szemmel nem igen látható rovar könnyen elhurcolhatják a még egészséges szőlőkbe.”

Időközben megváltoztak a szőlő értékesítésének feltételei is. Sokan az asztali szőlő termesztésében látták jövőjüket.

Amikor a századfordulón megkezdődött az újratelepítés, kétféle módszerhez folyamodtak:

1. Hazai nemes vessző dugványozásával borszőlőt ültettek. Ennek most már természetes velejárója volt a szénkénes (puskázással) védekezés a filoxéra ellen. Kadarkát, szlankát avagy portagézát ültettek.
2. Vad (monticola) szőlővesszőt ültettek, melyet másodéves korban beoltottak. Asztali szőlőnek számított a mirkovác, a dodrelló, a bátai, a kecskeszemű fajta szőlő.

A puskázó

A szőlősgazdák termésüket a környező települések piacain értékesítették. Akinek $\frac{1}{2}$ hold szőleje volt, az nagyobb jövedelmet valósított meg, mint aki 1 fertály szántót tudott magáénak.

Az igazi szőlősgazda nyár végén vett egy lovat, s azzal járta a piacokat. Amikor vége lett az őszi szezonnak, a lovat eladta, s csupán a lószerszámot és a kocsit tartotta meg.

A szőlőtelepítők számára emlékezetes nap volt 1916. május második vasárnapja. Hajnalra olyan erős fagy érte a szőlőt, hogy a frissen szemzett oltványok teljesen elfagytak.

Bordás János oltványai már arasznyira megnőttek, s mind elfagyott. Reggel, amikor kiment a szőlőbe, mint jó nazarénus, ott siránkozott feleségével egyetemben. Hangosan emlegette Isten büntetését, az oltványok szépségét. Egyszer már megunta a szomszéd, aki hasonló mód volt károsodva:

- No, oszt mi öröme az Istennek ebben a fagyos szőlőben?
- Ugyan mit csinált volna az Isten, ha én nem csinálom? – volt a válasz.

Piac Bácsfeketehégyen

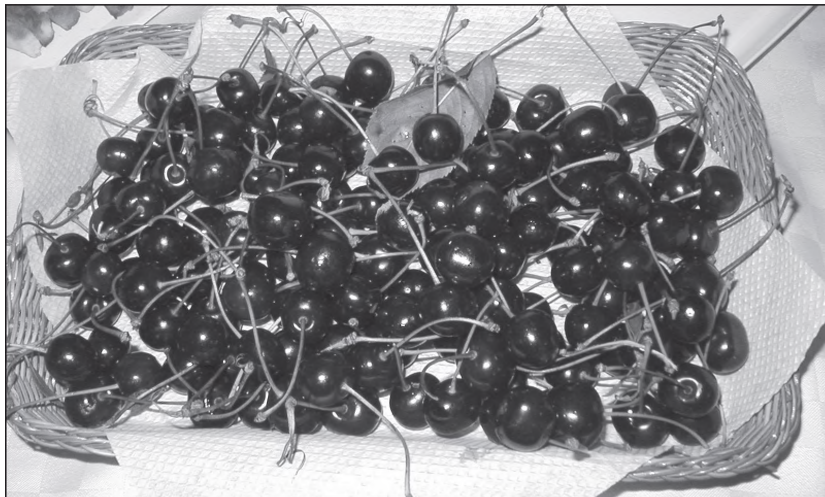
Az újratelepítésnek meg is lett az eredménye. 1942-ben 357 hold szőlő terült el a falutól keletre és a délre fekvő Telecskai-dombokon.

Egyesek a peronoszpórának ellenálló direkt termő szőlőkben reménykedtek. Nagyobb területeket nem ölelt fel, hiszen az összterület 5 holdat tett ki. A XX. század második felében megkezdődött a szőlőtelepek felszámolása. Míg a század első felében húsz-huszonöt kocsi szállította a szőlőt a verbászi és kúlai piacra, addig a század végére már csak egyetlen szőlőtermelő volt rendszeres szállító.

A kitakart és megmetszett szőlő

A FEKETICSI MEGGY

A szőlő ritkán szerepelt monokultúraként. Rendszerint gyümölcsfákat is ültettek a szőlőbe. 1912-ben két feketehegyi legény a katonai idejét Kecskeméten töltötte. Az ottani piacon látták, hogy a termelők fekete, nagy szemű, édes meggyet árulnak. Addig jártak utána, míg kinyomozták, milyen tájon levő szőlőskertekben található a számukra különleges meggyfa csemetéi. Amikor megkapták szabadságos levelüket, kimentek a határba, és loptak egy-egy csemetét, melyet a köpönyegük alatt hazavittek. Ebben az időben a feketehegyi szőlőkben csak apró szemű, igen savanyú, félvad meggyet termesztettek. A két lopott csemete két terebélyes fává nőtt, de a XX. század közepéig nem sok jövedelem származott az édes meggyből. A régi fajta savanyú meggy, festőképesége és zamata miatt, sokkal értékesebbnek számított, mint az édes meggy. Az ötvenes évek elején aztán hirtelen megváltozott minden a kivitelnek és a hűtőházaknak köszönhetően. Szerencsésé vált az, akinek a gondozatlan szőlőjében elburjánzott az édes meggy. Kezdetét vette a nagyméretű meggytelepítés. A nagy jelentőségű felvásárlás miatt Németországban, ha más községekből vásárolták is fel a kivitelre szánt meggyet, csakis feketicsi meggy elnevezés alatt helyezhették forgalomba az üzletekben. Mindenki a meggy termesztésében látta a boldogulás lehetőségét. Amikor már jól jövedelmező foglalkozássá vált, harmadában szedték az értékessé vált termést a meggyeszedő munkások.

Elégedetten az átadás után

A meggy felvásárlása számadatok tükrében:

1965-ben	76 470 kilogramm meggy
1966-ban	105 989
1967-ben	178 252
1968-ban	214 967
1969-ben	138 775
1970-ben	336 171
1971-ben	297 002
1972-ben	373 941
1973-ban	169 934

1972 után rohamosan csökkent a felvásárolt meggy mennyisége. A szedők már csak felesben szedték az egykor értékes gyümölcsöt. Napjainkban már nem lehet olyan szedőt találni, aki részre szedné a meggyet.

A hanyatlás a meggy árának csökkenésével magyarázható. Összehasonlításként 1962-ben 1 kilogramm meggy árán (200 dinár) 2 ½ liter benzint lehetett venni. Az érték tartotta magát egy ideig. Amikor ez csökkenni kezdett, megtorpant a telepítés. Egy idő után az arány telje-

sen megfordult, s 1 liter benzinért 2 kilogramm meggyet kellett eladni. Megkezdődött a meggyfák kiszedése, s ezáltal a meggytermelés megszünt gazdasági ágnek számítani.

A meggyes

AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS

A végleges felmérés szerint minden telepes számára kimérték 500 négyszögölt szérűskert címén. A tulajdonképpeni gazdálkodás itt bonyolódott le. A háznál lévő istállóban csak a fejősteheneket tartották. Ezeket a gulyás fejtés után kihajtotta a legelőre, majd este hazahajtotta. A többi lábas jószág a szérűskertben volt, ahol az állatállománynak megfelelően istállót és cselédlakást is építettek. Itt a lakórész egy banyakemencés szobából állt, melyet a nyitott kéményű konyhából fűtöttek. A konyhát az istálló felől csupán a marhajászol választotta el. Tavasztól ősziig az állatok a legelőn voltak, télen viszont az istálló melege fűtötte a konyhát. A jászolban visszamaradott ízéket közvetlenül a banyakemencébe lehetett tenni. A konyha csupán főzésre szolgált, hisz a család a szobában élte az életét.

A szérűskertben helyezték el aratás után a kevés gabonát. A cséplést cséphadaróval is végezték, de többnyire nyomtatták a gabonát. Az udvaron e célra egy 6 méter átmérőjű, kör alakú területet felástak, majd sárgafölddel behordták, és utána jól ledöngölték. Aratás után, amikor ráértek, a fészernél tárolt kevés gabonát a szérűre hordták, és ki-nyomtatták.

Az istállóban felgyülemlött trágyát főként a szérűskert mezsgyéjére rakták kerítésnek, s csak kisebb mennyiséget vittek a krumplisba, ahol a konyhakerti növények mellett kendert is termesztettek. A szérűskertben összegyűlt trágyát nyáron az udvaron szétterítették, majd ásóval tenyérnyi négyzetekre vagdoszták. Amikor a napon megszáradt, a fészernél alá hordták. A szabadkéményes padkára helyezett lábos alatt ezzel tüzeltek.

LEGELTETÉS TAGOSÍTÁS ELŐTT

Közlegelőnek, járásföldnek 72 szesszió, azaz 3240 katasztrális hold maradt. A jószágot Szent György-napkor engedték ki a járásokra.

A telepések ökrökkel és kis termetű, szívós, mokány lovakkal jöttek Feketehegyre. Ezek nélkül a lovak nélkül elképzelhetetlen lett volna az új élet az új környezetben. Földosztáskor elsődleges mérték épp az állatállomány nagysága volt. Hiszen az akkori időben szántani, elművelni a töretlen legelőket csak a hozott lovakkal és ökrökkel lehetett. Azok a családok, akik nagyobb földterületet kaptak a családtagok létszáma miatt, de kellő mennyiségű igás állattal nem rendelkeztek, elszegényedésre voltak ítélve.

Az ökrjármok manapság csak bizonyítékai annak, hogy valaha ezek az állatok elterjedtek voltak vidékünkön

A lovakat, egészen a tagosításig (1878), a falu nyugati határában levő lójáráson tartották. Csikósok vigyáztak rájuk. A csikók negyedfű (négyéves) korig voltak kinn a csikósok keze alatt, ezután váltak igás lovakká.

Minden mezőgazdasági munkálatban részt vettek. Szántottak fa-ekékkel, később vasekékkel, húztak tövisboronát, láncboronát, görgőt. Aratáskor húzták a cséplőgépet, gőzgépet, gőzgéphez a lajtos kocsit, szállították a gabonát. Szérűskertekben a nyomtatást, a szárazmalomokban a búza őrlését is velük végeztették. A XX. század közepéig az összes fuvarozás lovas parasztkocsikkal történt. Télen szánkóval köz-

lekedtek, mivel összehasonlíthatatlanul csendesebben siklott a zörgő parasztkocsinál, a lovak nyakába pedig kis csengőt akasztottak.

A ló tisztítását vakaróval végezték: tíz strakacot kellett kiverni a kefével. Az izzadt lovat addig csutakolták szalmacsóvával, amíg száraz nem lett. A végén olajos ruhával letörölték. Azt mondták, egy jó vakarás, fél abrak. Sokszor a Barában meg is fürdették őket.

Nappal a lovat hajtották a munkálatokban, délután a gyereket felültették rá, és egész éjszaka legeltették. Lovaglásra nemigen használták őket. Kimondott hátsólovai csak a csikósoknak voltak.

A XIX. század első felében kezdték el tenyészteni a gidránt, majd csak a század végére terjedt el a nóniusz. A lipicait, habár Szenttamáson elterjedt fajtának számított, nálunk nem kedvelték.

Csődör- és paripanevek:

Albán	Gidra	Pejkó
Almás	Guszt	Pubi
Bakony	Gyurkó	Rajkó
Balkán	Hajnal	Rásó
Bandi	Hazug	Rigó
Bátor	Heves	Rigya
Béla	Hóka	Rudi
Betyár	Holló	Ság
Bitang	Jaksi	Sajó
Bogár	Jancsi	Samu
Botrány	Jeges	Sárga
Brnyó	Kadét	Sárkány
Buszka	Kamasz	Sáska
Cigány	Kesely	Szikra
Cvetkó	Kicsi	Szokol
Czézár	Korhely	Szultán
Csézár	Laci	Szürke
Csinos	Lámpár	Talpas
Csődör	Legény	Tatár
Dakó	Lira	Tóni
Daliás	Lógós	Túzer
Dancsi	Madár	Ürmény
Dániel	Mali	Verdun
Dénes	Móricz	Vezér
Deres	Muszka	Vihar

Ditró	Nani	Villám
Dív	Néró	Vitorlázó
Egér	Nyalka	Zekán
Egres	Oborján	Zombor
Fakó	Pajtás	Zsandár
Fickó	Pandur	Zsarnok
Furi	Pántó	
Gazsi	Paripa	

Pál Lilike 1943-ban a Liszka nevű lován

Kancanevek:

Arany	Fecske	Néra
Baba	Flóra	Nóni
Bársony	Frida	Norma
Berta	Giza	Olga
Bogár	Hajnal	Rigó
Bojka	Juci	Sagga
Bolygó	Julcsa	Salgó
Büszke	Jusztí	Sárga
Cura	Kanca	Szajkó
Csali	Kati	Szárca

Csalogány	Kedves	Szelka
Csillag	Kincsem	Szellő
Csipke	Lepke	Sztrela
Csóka	Lili	Szürke
Dajka	Lina	Táncos
Dáma	Lisza	Tündér
Darázs	Liszka	Zomborka
Denevér	Lujza	Zorka
Dongó	Madár	Vilma
Ema	Manci	Virza
Fakó	Mirza	

A telepítés évében ötszázhuszonhat juh volt a lakosok birtokában. A juhász hat intringára osztva fogadta fel őket őrzésre. A juhjárás a falutól északkeletre eső legtávolabbi határrészen volt. A juhász vasárnap hajnalban a járásúton hazahajtotta a juhokat a szérűskertbe, mivel a hetedik fejés őt illette. Vasárnap este ismét kint voltak a juhok a birkajáráson. Mivel a juhászt élelemmel a juhtulajdonosok látták el, meghatározott időben a juhjárás faluval határos völgyébe terelte a juhokat, itt várta a soros gazda által hozott ételmezt. Így kapta ez a hely a Kenyérvári-völgy elnevezést. Minden juh után a gazda fél kenyeret, 10-15 krajcárt, fél porció búzát, 1/8 pint szalonnát, 1/2 pint zöldséget (bab), egytizenhatod sót juttatott a juhásznak a legeltetés díjaként. Hatnapi fejésből származó tej a gazdáké volt, a hetedik napi fejés (vasárnap) a juhászt illette. Ugyanennyi díjért legeltette a kondás a disznókat, viszont a csikós és a gulyás a gondjára bízott jószágért ennek a kétszeresét kapta. A juhász nem hajthatta be a falu közelébe legeltetni a juhokat, mert a borjújárás közvetlenül a szérűskertek mögött terült el. A juhok ahol belelegeltek a borjújárásba, ott a borjak hosszú ideig nem „harapták” a fűvet.

A juhász télen-nyáron a legelőn tartotta a juhokat. Vasárnap, amikor behajtott a szérűskertjébe, a kifejt tejből a felesége elkészítette a tejtermékeket.

A juhász felszereléséhez tartozott a bogrács a szolgafával, a csobolyó víznek, a gamós juhászbót, a sarkantyú a szamár biztatására, a fejőke és a sajtprés. Öltözéke nyáron derékig érő ing és fél lábszárig érő bő gatyá, melynek gatyamadzagját jól meghúzta, hogy a derekán kicserzett a bőre. Nem volt ritkaság, hogy vászongatyáját birkatejbe áztatta, és ettől a vászon oly szívóssá vált, mint a bőr. Ha a gatyáját levette, az megállt a saját lábán. Nyáron bocskort hordott. Télen csizmát viselt, ennek belseje marhahólyaggal volt borítva, hogy a lába ne nedvesedjen

át a hóban-vízben csatangolva. Nagy hidegben bőrnadrágot húzott a bő gatyá alá. A rövid ing nem védte a derekát, ezért presnyákot viselt a hideg napok beálltától egészen tavaszig. Hidegben nem vetette meg a ködmönt sem. Télen-nyáron felsőruhaként szűrt hordott. Subájára nagy gondot fordított, hogy az tökéletes védelmet nyújtson. Pár évi használat után a bunda elvesztette eredeti tulajdonságát. Ha a bundán nem érződött a birkaflaggyú, akkor megvált tőle a juhász, akkor is, ha nem nyútte el. Arcát, haját is birkaflaggyúval kenegette.

Öri Sándor, a juhász

A tagosítás után megszűnt az intringában való legeltetés, és áttértek a bérletszerű birkatartásra. Egy birka után 10 kilogramm búza, 10 kilogramm kukorica volt a bérlet és némi pénz (5 dinár). Az évi bárányokért 10 dinár fizetség járt. A juhok tulajdonosa viszont 1 kilogramm sajtot kapott a fejős juhok után.

A faluhoz közelebb, a dinnyeföldeken (szőlőskerteken) kívül volt a borjújárás. Erre a legelőre tilos volt a juhokat behajtani, mivel a birka által járt legelőn a borjak nem legeltek.

A falutól nyugatra volt a marhajárás. Itt legeltették a fejősteheneket, amelyeket esténként hazahajtottak a járásúton, hogy gazdáik elvégezzék a fejést.

A marhajáráson kívül volt a csikók és a lovak számára is kijelölt legelő. Ha dologidő volt, akkor a lovak bent maradtak a szérűskert istállójában. Nyomatás, hordás alkalmával azonban, amely hetekig is tartott, a lovakat otthon nem etették, hanem leginkább egy suttyó gyereket felültettek a lóra, aki éjjel kihajtotta a jószágot a legelőre.

Fűnyírás valamikor. Id. Csete József a futballpályán legeltet

A járásföldeken gémeskutak voltak. A marha- és csikójáráson öles átmérőjű, vékonyi nagyságú favödörrel ellátott csigas kút volt. A vödört lóval húzták fel, s a kút közelében a hosszú itatóvályúnál itatták a jószágokat.

A téli időszakban, amikor a jószágok a szérűskertben teleltek, a szessziós gazda szinte egész nap velük tartózkodott. A jószágokat főként szénán tartották. Abrakot a fejőstehenek és a lovak kaptak, de csak keveset. Ha szűkös volt a termés, a szarvasmarhák és a borjak gyakran csontvázra soványodva kerültek ki Szent György-napkor a legelőkre. A legelőn hamarosan úgy feljavultak az ilyen vézna jószágok, hogy Szent Mihály-napkor, a behajtás idején, a gazda alig ismert saját borjára vagy két-három füves csikójára.

A nagy jószágokat, amikor Szent György-napkor kicsapták a legelőre, megbillogozták. A billogozó vasból készült, hosszabb nyéllal volt ellátva, és az állat tulajdonosának kezdobetűit tartalmazta. A billogozót izzó parázsban vörösre hevítve, a fiatal állat bőréhez nyomták. A juhokat tulajdonosa úgy jelölte meg, hogy az állat fülét késsel bevágta, meghatározott jelzést kialakítva. Amikor a jószág tulajdonosa átadta az állatait a juhásznak, csikósnak, akkor egy pálcára bieskával rávésték az anya, a fejős, az apaállatok és a növendékjószágok számát. A pálcát a rovásokon keresztül áthasították, egyik felét a jószágtulajdonos, másik felét pedig a juhász, a csikós vagy a csordás őrizte meg.

A billogozók

JÓSZÁGTARTÁS TAGOSÍTÁS UTÁN

A tagosítással (1875–1878) megváltoztatták a gazdálkodás feltételeit. Felszámolták a járásföldeket, s a jószágok bevonultak az istállóba. Feltörték a kaszálókat, az állatok takarmányozásában mind nagyobb jelentőséget kapott a kukorica és a kukoricaszár. A szérűskertek lakóteleppé alakultak át.

Reggel a falu északi feléről megindult a csordás, útközben pléhdudáját fújva, majd amikor az utca kereszteződéséhez ért, nagyokat durrantott a karikás ostorával. Az utcabeliek ekkor kiengedték teheneiket, s azok már tudták, hogy csatlakozni kell a marhacsordához. A falu déli részén, a vásártér mögött volt a koplaló. Az öles nagykútból a csordások vizet merítettek az itatóvályúba. Vízen kívül ott a jószág nem kapott semmi mást. Délután három óra körül aztán megindult haza. A csordás nagy durrogatásokkal terelte a csordát a falu utcáin. Minden valamirevaló tehen tudta, hogy melyik utcasarkon kell elválni a csordától. Ha nem volt nyitva a kapu, akkor bögésével jelezte, hogy be szeretne menni.

A falu szélén, a szérűskerteken innen, a főút mentén volt az 1901-ben épített bikaistálló. Itt tartották a községi bikákat.

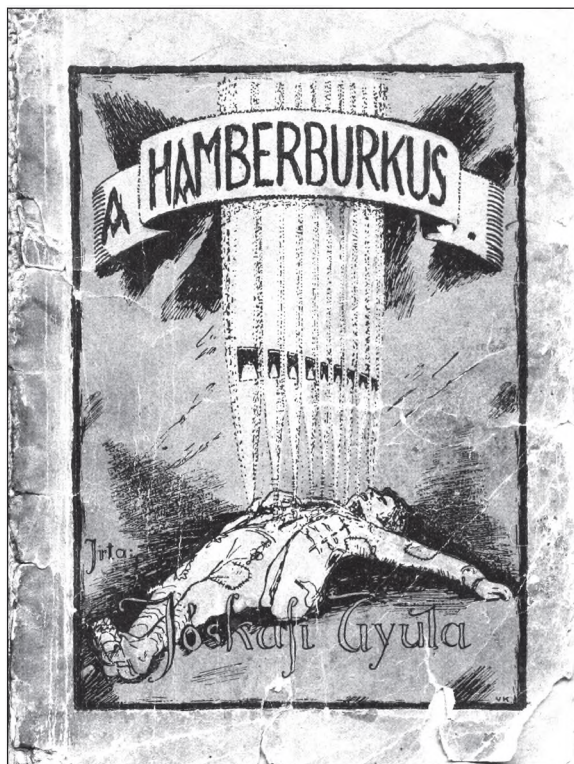

A falu egyik bikája

Külön élménynek számított, amikor a 8-10 mázsás bikákat kiengedték a főútra, hogy kihajtsák őket a koplalóra. Fújva, bömbölve mentek az utcán. Csak Sagri és Maxi kutya volt képes arra, hogy megfékezze támadásaikat. Mindenki menekült előlük. Hogy ne tudjanak tájékozódni, a szemük elé horganyzott lemezt helyeztek – feltették a pléhpoftát –, mielőtt a jászol mellől elengedték volna őket. A Fekete család volt a bikák gondozója.

Veszedelmes állatok voltak ezek. Fekete Albert, aki különben jó malacherélő hírében állt, egy alkalommal, herélés után, bement az istállóba szénát dobni a bikák elé. Az egyik bika megérezte a kezén a vér szagát. Megvadult, és agyontaposta gondozóját. Miután a szerencsétlent elhúzták a bika lábai alól, az utána is addig dühöngött, míg fejbe nem lőtték. Ez a szerencsétlenség képezte *A Hamberburkus* című regény alapfonalát. A könyv szerzője Steinitz Gyula volt, de Jóskafi Gyula álnéven jelentette meg.

Hogy a lakosok szabad közlekedését a bikahajtás ne háborgassa, 1901-ben a bikaistállót a vásártérre helyezték át. A kétjárású istállóba a gondozónak, etetés-itatás végett, nem kellett többé a jószágok közé menni. Itt a bikák orrába vaskarikát nyomtak. Folytatás alkalmával, ha az istállóból kivezették, kétméternyi hosszúságú kampóval ellátott botot akasztottak a karikába. Ezzel biztosították, hogy csak tisztas távolságból kísérje gondozóját.

A feketehegyi gazdák a fő hangsúlyt az állattenyésztésre helyezték. A nagy kiterjedésű járásföldek lehetővé tették, hogy olcsón sok jószágot tartsanak. Az eladásra kerülő állatokat vásárokon értékesítették, de gyakran megesett az is, hogy többen összeálltak, és felhajtották a jószágot Bécsbe. Ez különösebb problémát nem okozott, hiszen erre szolgált a szegedi országút. A 22 öl széles út tulajdonképpen egy legelő csíkot jelentett, s nem kellett külön élelemről gondoskodni a jószág számára. Legelhetett, amennyit csak akart.

Rác (Dévity) Pista bácsi még a XIX. század végén, amikor már viszonylag jól kiépített vasúthálózat volt, gyalog hajtotta fel a juhokat Bécsbe. Amikor a juhok árát zsebre vágta, felült a vonatra, és hazajött. A birkák terelgetéséhez természetesen hűsége társa, a puli is felszadt Bécsbe, csak hogy a kutyát nem hozhatta haza vonaton. Ez sem volt probléma, két-három hét alatt a puli addig keresgélte a hazavezető utat, hogy egyszer csak, kissé lesoványodva, megjelent, hogy a feketehegyi legelőn tovább csaholjon a birkák körül.

Az állatállomány:

	1785	1942	1990	
ló	369	878	51	1960-ban 570, 1979-ben 187 ló volt.
csikó	41	160	17	
szarvasmarha (tehén)	445	1178	138	
borjú		286	236	
ökör	214	68		
sertés (malac)		1388	878	
hízó	419	3627	1899	
magdisznó		432	277	
juh	526	186	257	
kecske		138	376	
baromfi		34 500	25 665	
méhcsalád		136	97	
nutria			290	
sarki róka			100	
nerc			12	

(A kimutatásban nem szerepel a mezőgazdasági szövetkezetek állatállománya.)

1957-ben a kecskeállományt, mint a tüdőbaj okozóját, szinte teljes mértékben megsemmisítették. Azóta a kecskék száma oly mértékben megnövekedett, hogy annyi kecske, mint manapság van, még sohasem volt a településen.

AZ ÁLLATEGÉSZSÉGÜGY

A ló felfújódott, és a mindent tudó juhász szerint a lovat az istállóajtóban leterített subán kell átvezetni. Vezetgették a lovat ki-be, de végül mégis elpusztult.

Még nem is olyan rég (1961), egy nagy tejhozamú tehén tőgye gyulladásba jött, és véres tejet fejt belől a háziasszony. A bölcs megállapítás az volt, hogy biztos egy boszorkány rontotta meg. Elűzése céljából

napnyugtakor, amikor a tehenet megfejik, a tejet a kismalac vályújába kell önteni az udvar közepén, majd azt kisbaltával aprítani. Ezt a vagdosást a boszorkány a háta közepén érzi, és fájdalmában visszaadja a tehen szokásos tejhozamát. Hiába aprították zárt kapu mögött a tejet, végül is állatorvost kellett hívni, aki pillanatokon belül felmérte a helyzetet, és a baj orvoslására napraforgódara mérsékletes adagolását ajánlotta.

Az állatok gyógyítását, lovak herélését, bikák ivartalanítását gyógykovácsok végezték. Híres gyógykovácsnak számítottak Alföldi és Gyíkos kovácsmester. A XIX. század második felében Fülöp Illés lett a körállatorvos. 1898-ben, amikor meghalt, Bajusz János vett át a helyét. Szeghegyen lakott, és onnan járt az állatokat gyógyítani. Mindentől függetlenül, helyben Gyíkos gyógykovács továbbra is foglalkozott az állatok gyógykezelésével (lovak, bikák, malacok herélése vagy miskárolása), azzal a kikötéssel, hogy szolgálataiért fizetést nem vehetett fel (legalábbis legálisan).

A juhászok, amíg a Bara-patak nem volt szabályozva, nyáron szívesen hajtották a nyáját a patak menti vizenyős legelőre. Nem is volt ritkaság, hogy a birkák megkapták a májmételyes betegséget. A juhász úgy tartotta, a birka sohasem döglök meg, az esetleg csak megmotozhatta. A húsát pedig meg lehet enni. Természetesen nem így vélekedett a körállatorvos.

A sertéseket kondában tartották, ahol turkálhattak kedvükre. Amikor az 50–60 kilogrammos, egy-másfél éves sovány süldő bekerült az ólba, és kukoricadarával etették, hamarosan elérte a 200–250 kilogrammos súlyt is. A kondában tartott süldő mindig ki volt téve a galandféreg okozta betegség veszélyének.

A májmétely és a galandférges megbetegedések terjedésének megakadályozása végett, mind a mészárosok által levágásra kerülő állatokat, mind a házi vágású jószágokat egészségügyi vizsgálat alá kellett vetni. Csakhogy Bajusz János körállatorvos, aki a jószágok gyógyítását végezte, a húsvágás ellenőrzését erkölcsi okok miatt nem tehetette.

A húsvágási biztos teendőit Bányai Péter gazdálkodó töltötte be, aki tanfolyamon sajátította el az ellenőrzés mibenlétét. Ha egy mészáros sertést akart vágni, vagy valaki odahaza disznótorhoz készülődött, előző nap bejelentette Péter bácsinak, aki másnap kellő időben megjelent a vágás színhelyén, és megvizsgálta a levágott jószágot, s lepecsételve engedélyt adott annak fogyasztására. Amennyiben borsókát talált a húsban, addig el nem ment, míg a sintér el nem szállította a levágott jószágot. Munkájáért egy szelet hús járt.

A SELYEMHERNYÓ TENYÉSZTÉSE

II. József a mezőgazdaság fejlesztésére hozott rendeletei között jelentős szereppel bírt a selyemhernyó tenyésztésére vonatkozó. Elrendelte az eperfák ültetését az utak mentére, hogy ezáltal megteremtődjenek a selyemhernyó tenyésztésének előfeltételei. A feketehegyi telepéseknek ebben a kezdeti időben legkisebb gondjuk is nagyobb volt annál, minthogy az eperfák ültetésével törődjenek. A fejletlen mezőgazdasági természetési feltételek és az urbáriális kötelezettségek még sokáig elvonták a telepések figyelmét a hernyók neveléséről. Különben is minden letelepedett család akkora földterülettel rendelkezett, hogy azt legtöbbjük képtelen volt megművelni, így ekkor még a zsellérek is könnyen találtak munkalehetőséget.

A XIX. század második felében a lakosok száma megnövekedett, a munkalehetőségek pedig a földnélküliek számára végképp lecsökkenetek. Jó jövedelmi forrás ígéréstével kecsegtetett a selyemhernyó tenyésztése. Az 1854. március 21-én kelt helytartósági rendelet értelmében a forgalmasabb országutakat eperfákkal kellett betelepíteni. A verbászi út mentén faiskolát létesített a község előljárósága, ahol először is eperfacsemetéket neveltek. 1878-ban, amikor megtörtént a tagosítás, az újonnan kijelölt főbb utak mentére megint elkezdték ültetni az eperfacsemetéket. Az évek múltával azok terebélyes fákká fejlődtek a becsei, az újverbászi és az óverbászi utak mentén. A település területén, ahol fátlan utcák voltak, mindenhova ültettek. A faiskoláról Barna Péter kertész gondoskodott. Fizetése a századfordulón 300 korona volt, 1915-ben, amikor kiöregedett, a csemeték neveléséről Bódis Benő, majd később fia, Antal gondoskodott. 1942-ben történt meg a faiskola végleges felszámolása, bár az eperfa továbbra is védett növénynek számított. Még a XX. század első felében is tilos volt eperfát kivágni akár a településen, akár a határban levő utak mentéről.

A selyemhernyó tenyésztéséhez nem volt szükség semmilyen befektetésre. A selyemgyár megbízottján keresztül ingyen megkapták a tenyésztők a hernyókat és a szükséges lyukakkal ellátott kartonokat.

A doboz, amelyben a peték érkeztek

A tenyésztőnek viszonylag rövid időn belül, harminckét nap után, szép jövedelem ígérkezett:

Nemulassza el az alkalmat, amely ebben az évben mutatkozik, hogy egy kis fáradozással könnyedén elérhet szép mellékkeresetét a selyemhernyó tenyésztésével.

A gubó beváltási ára két osztályra van beosztva és pedig:

Fonható gubó 1 kg. 800.— din.

Fonhatatlan gubó 1 kg. 100.— din.

A selyemhernyók félhibridiek és mint ilyenek 7 nappal korábban kötnek be, mint az eddigiek, tudniillik 32 nap helyett, 25 napig tart a felnevelése.

Újdonság még az is hogy az idei tenyésztés ebben a kerületben mint első ízben, kétszer fog megtörténni.

Felhívjuk, hogy beiratás végett, azonnal jelentkezzen nálunk, vagy az álltalanok megbízott helyét kikeltetőnél.

Ezen fajta selyemhernyó egy doboz felnevelése után átlag 46 kg. gubót termelhet. Ebből a mennyiségből körülbelül 90% a fonható gubóra esik és körülbelül 10% a fonhatatlan. Ennek a kereseti átlaga a következő:

46 kg. gubónak 90% = 41.40 kg. fonható, a pénzösszeg 33.120.— Din.

„ „ „ 10% = 4.60 kg. fonhatatlan „ „ 460.— Din

Összesen 25 nap alatti mellékkereset 33.580.— Din

Példának jelemlijük, hogy a múlt évben Tomity Musza, B. Dobro Polye, 3 doboz petéből termelt 169 kg. gubót, és ezen a mennyiségen kereset 108.566.— Din. Gájty Petronela, Vrbász, 2 doboz petéből termelt 118 kg. gubót, és ezen a mennyiségen kereset 78.138.— Din. Sánta Irén Kucora 1,5 doboz petéből termelt 114 kg. gubót, és ezen a mennyiségen kereset 75.166.— Din.

„SVILOPRELAC - INSTRUKTORAT, VRBASZ*

Levelezőlapokon küldött értesítések

Kao našeg dobrog i cenjenog odgajivača svilenih buba izveštavamo Vas, da su otkupne cene svilenih čaura za 1968 godinu znatno povećane, odnosno vrlo su visoke i iznose:

„PREDIVE“ 1 kg. 20.- N. D.
200.- St. D.

„NEPREDIVE“ 1 kg. 2.- N. D.
200.- St. D.

Koristite ovu vrlo povoljnu priliku da u svoje domaćinstvo unesete još jedan prihod koji može, zavisno od Vašeg zalaganja, da bude i vrlo visok. (Za 50 kgr. svilenih čaura možete zaraditi 100.000 dinara).

U koliko želite gajiti svilene bube ove godine potrebno je, da se što pre upišete kod mesnog izveštaj-poverenika.

BORRELI ANDRAŠ
GRÖBLJANSKA 7
FERETIĆ

„SVILOPRELAC“-INSTRUKTORAT“

NRBAL-TITOLA 35

A tenyésztéshez száraz, világos, fűthető és jól szellőztethető helyiségről kellett gondoskodni. Aki biztonságosan akart jövedelemhez jutni, az leginkább az első szobából kirakodott, minden bútorát a kamrába, illetve a hátsó szobába helyezett. A kiürített szobában a banyakemencével melegíthetett, hogy a megfelelő hőmérsékletet biztosítani tudja. A hernyók elhelyezésére nádból vagy vesszőből rácsokat készítettek, és azt lécekből összetakolt állványon helyezték el. A rácsokra az úgynevezett barna tenyésztőpapírt terítették, és ezzel minden előkészület megtörtént a két-három napos hernyók fogadására.

Egyesek nádtetős házuk padlásán rendezkedtek be a hernyók tenyésztésére. Ez a megoldás azonban bizonytalan volt, mert május végén, fagyoszenetek idején, a hőmérséklet lecsökkenhetett fagypontra is, akkor bizony örülhetett a tenyésztő, ha csak fele pusztult el a hernyóinak. Egykor minden eperfának volt gazdája. Kora tavasszal megindult a foglalás, ki a levelek, ki a termés miatt mésszel megjelölte a saját szükségletének megfelelő számú fa törzsét. Ezt a foglalást mindenki tiszteletben tartotta az év folyamán.

UTASÍTÁS

a fehér japán fajta selyemhernyó tenyésztésére

Már pár éve, hogy nálunk is tenyésztik a fehér japán fajtájú selyem-gubót. Ezt a fajtát többszörös tisztá fajták keresztezésével kapták. Ezek a selyemhernyók sokban különböznek a sárga európai fajtától így a tenyésztése is külön feltételt kíván.

Ennek a fajtának a tenyésztésére elő kell készülni: a termeket be kell meszelni, a padlót és a többi eszközt beporolni. Mivel 1 unciában nagyobb számú hernyó van, így nagyobb területet is kell előlátni a tenyésztéshez, kb. 60-80 m.²

Hőmérséklet:

A tenyésztés nem egyforma minden időszakban. A tenyésztés három első időszakában a hőmérsékletnek 25° C kell lenni. A negyedik és ötödik időszakban valamint a bekötés ideje alatt a hőmérsékletet csökkenteni kell 23° C.

A levegő aránylagos nedvessége:

A tenyésztés alatt különböző. A tenyésztés három első időszakában 75-80% kell hogy legyen, a negyedik és ötödik időszakban 70-75%, a vedlések és a bekötések ideje alatt 65-70%.

A helyiség szellőztetése:

Minden nap kell szellőztetni 1/2 órá az etetés előtt, ablakot vagy ajtót nyitunk.

A takvóhely tisztálását:

Minden vedlés előtt és után kell elvégezni azért, hogy elkerüljük a nagyobb mennyiségű alj és gaz szaporodását, amelynek látása a hernyó egészségügyi állapotára veszélyes.

A selyemhernyó etetése:

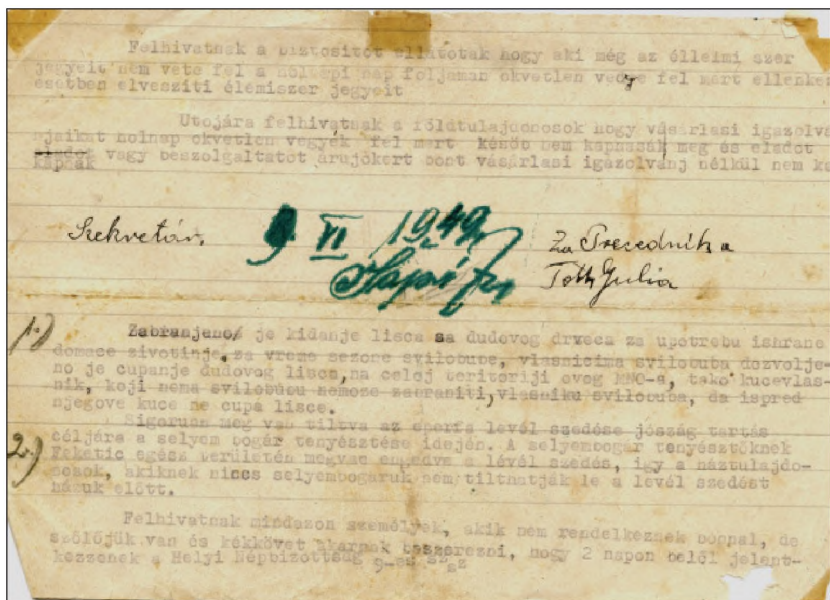
Érett eperfa levéllel történik amit a tenyésztés első három időszakában kockára vágunk. A kocka nagysága a hernyók fejlettségétől függ. A negyedik időszakától kezdve a hernyókat egész levéllel kell táplálni. Ez a legmegfelelőbb, mert a levél lassabban szárad, hasznosabb és kevesebb hernyó vesz el. A levél mennyisége az etetés számától és a hőmérséklettől függ, amelyben a hernyókat tenyésztik. Naponta 4-5 alkalommal kell etetni. Ha 4-szer kapnak, akkor így kell beosztani: első abrak 5h, második 11h, harmadik 17h, és a negyedik 23h. Ha 5-ször esznek, akkor a következő a beosztás: első abrak 4.30h, második 9.30h, harmadik 14h, negyedik 18.30h és az ötödik abrak 23h.

A tenyésztésre használt helyiség besötétítése:

Az ilyen fajta selyemhernyó megköveteli, hogy olyan helyiségben tenyészteszék, amely nincs közvetlenül megvilágítva. Ami annyit jelent, hogy az ajtót, ablakot, villanybörtét, lámpát be kell sötétíteni.

A selyemhernyó bekötése:

Időben kell elkészíteni a szükséges kötözőanyagot. Tekintettel kell lenni arra, hogy ezeknek a hernyóknak selyemmirigyei gazdagabbak ezért nehezebbek és nehezebb a mozgásuk is. Ennek következtében a kötöző anyagot az alapra kell helyezni úgy, hogy hozzáférhető legyen a hernyóknak. Használhatunk erre a célra udvari seprőt, száraz hársfa ágacskákat, levelet, fagy. akác stb. Figyelembe kell venni, hogy a kötözőanyagot elegendő mennyiségben biztosítjuk. A tenyésztési időszaka ennél a fajtánál rövidebb mint a sárgánál és 25-28 napig tart. A táplálkozásnak szükséges levél mennyiség is kevesebb és mégis minőségileg jobb és több gubót hapunk, amelyet magasabb áron vásárolnak fel. Ezért ez a különös tározás teljes mértékben kifizetődik a tenyésztőnek.

Egy dobolási papír

Mire az eperfa kilombozódott, a tenyésztő biztosította a tenyésztési feltételeket. A selyemgyár megbízottjától megkapta a két-három napos hernyókat, valamint a tenyésztéshez tenyésztőpapírt és lyuggatott papírt.

A lyuggatott papír

Kezdetben a család egyetlen tagja is könnyen ellátott egy, esetleg másfél „könyvre” való hernyót, hiszen ekkor még keveset ettek a „bogarak”. Egy „könyvnyi” hernyó körülbelül tizenhétezer egyedet számolt, s huszonkét nap alatt 100 kilogramm eper falevelet fogyasztott el. A polcokon leggyakrabban nád képezte a polcok lemezét, a rácsokat. A rácsokat papírral fedték le, hogy a hernyók ürüléke ne hulljon le az alattuk lévő hernyókra. A rácson tartózkodó hernyókat lyukasztott papírral fedték be, és arra szórták rá a friss leveleket. A hernyók a lyukakon felmászta a levélhez, és így a rácson levő papírról könnyűszerrel eltávolíthatták az ott felgyülemlt hulladékot. A leveleket kockára vágva szórták be a hernyóknak. Az ötödik, a tizedik, a tizenhatodik és a huszonharmadik napon a hernyók megmeredtek, fejüket lefelé tartva „aludtak”, és a bőrüket levedlették. A harmadik, de különösen a negyedik vedlés után rohamosan elkezdtek fejlődni, és olyannyira megnőtt az étvágyuk, hogy akkor már a család apraja-nagyja egész nap a fákat járta, hogy elegendő levelet szedjen.

Az utolsó héten már 300 kilogramm étellelről kellett gondoskodni naponta. A negyedik vedlés után következett a bábállapot, a „begubózás”. Ekkor, hogy ne menjenek szanaszét az ujjnyi nagyságúra nőtt bogarak, valamint, hogy szabályos gubóképződés jöhessen létre, az utak mentéről és a szántóföldekről repcét szedtek, amelyen begubózhattak a hernyók.

A harminckét nap elteltével aztán már csak a gubók tisztítása és osztályozása maradt hátra.

*A selyemhernyó pucolása a Vályosúton
(Torok Zsuzsannát és Kelemen Juliánát Sápi Lajos szórakoztatja.)*

O b a v e š t e n j e ,

Ovim Vas obavestavam da će otkup svilenih čaura od II gajenja biti u Vrbasu ul. M. Tita br. 35.

Otkupljivače se samo suve i zrele čaure. Odgajivač je dužan da svoje čaure dobro prebere i kalsira na predive i nepredive.

Svaki odgajivač kod predaje čaura mora imati ugovor.

Otkup će se vršiti od 7-15 h. i to u dane, mesec a v g u s t :

-Četvrtak 21,- Petak 22,- Ponedeljak 25,- Utorak 26,-Sreda 27,-

-Četvrtak 28,-Petak 29,- Septembar: Ponedeljak 1,- Sreda 3,-

-Petak 5,- Ponedeljak 8,- Sreda 10, a po potrebi i Četvrtak 11, zadnji dan otkupa.

Obidjite odgajivače kojima svilobube sa gajenjem kasne, neka ih bolje neguju i hrane, kako bi stigli na vreme da svoje čaure predaju. Obavezno se pridržavati rasporeda otkupa, kao se nebi desilo da gajač donese u Vrbas nepreda čaure.

Instruktor

Értesítés az átadásról

Dobozokban vitték Verbászra, ahol a gubógyár előtti téren az asztalra kiborított, osztályozott gubót átadták, és azonnal megkapták a bérüket.

Приветствие работников совхоза Н. Р. Селья

„СОВКОПРЕЛАЧ“
ИНСТРУКТОРАТ

Број поделеног списка: 13

ОДГАЈИВАЧКА ИСПРАВА

Одгајивач свилогусеница Момчи Јосиф Кривошанић

из Врбас кућни бр. 6, примио је:

1) семе свилопрелица: Раса	<u>25</u> грама
2) подласне хартије	<u>20</u> табак
3) бушичне хартије	<u>10</u> "
4) гajaчки топломера	<u>1</u> комада
5) брошура	<u>1</u> "

Датум 3-V-1962

Примио:
Момчи Јосиф
(потпис)

Свилогусенице су се однесли

Дана 16-V-1962

Изајилац,

Ђорђе Милошевић

Свилогусене су арде за оtkуп и могу се предати

окупујућој станица

и дан 30-V-1962

Изајилац,

Врбас

„Мирада“ класи“ Личког 124-58

Az elszámolás

A tenyésztők szociális összetétele igen változatos volt. Nemcsak földnélküliek közül kerültek ki. Szép számmal voltak iparosok, néhány holdas, sőt tehetősebb gazdák is. Különösen megnövekedett a tenyésztők érdeklődése a második világháború befejeztével. Nem is csoda, hiszen harminckét nap alatt nagyobb jövedelmet valósítottak meg, mint aki egész évben a szövetkezetben dolgozott.

A XIX. és a XX. század első felében a peték biztosításáról a selyemgyár gondoskodott, és a falusi megbízottnál keltették ki a hernyókat. A háború befejeztével a nemesített lepkék petéit Olaszországból hozatták be. Az egység meghatározása változott. Könyv helyett az egységnyi mennyiséget doboznak nevezték. Az ötvenes évek végén a tenyésztési idő lecsökkentése végett a termelőknek olyan hernyókat adtak ki, amelyek már átvészelték a második vedlést, s ezáltal a szorgalmasabb tenyésztők két generációt is felnevelhettek.

A hatvanas évek közepén a japánok által keresztezéssel kitenyésztett fehér selyemhernyót hozták forgalomba, a félhibrid japán hernyók huszonöt nap alatt kötöttek be, szemben az európai sárga fajtákkal, amelyeknek tenyésztési ideje harminckét nap volt. Ezzel elérhetővé vált, hogy a nyári időszakban egy termelő három generációt is felnevelhetett. Egy doboz felnevelése után átlag 46 kilogramm gubó képződött. A válogatás után 10%-nyi volt az értéktelenebb, fonhatatlan nyersanyag.

Borbély András

Az utóbbi időben a selyemgyár megbízottja Borbély András volt, aki évente százhusz-százötven termelővel kötött szerződést, mert csak is szerződéses termesztőktől vették át a gubókat. Legtöbbször az első tenyésztési ciklusra állapodtak meg. A második és harmadik tenyésztési időszakra ötödére csökkent a szerződések száma. Főként magyar ajkúak voltak a tenyésztők. 1962-ben, az első periódusban nyolcvankét más nemzetiségű termelő közül mindössze hét kötött szerződést.

A hetvenes évek kezdetén rohamosan csökkent a selyemhernyó tenyésztése iránti érdeklődés, melynek okát a viszonylag alacsony díjazásban kereshetjük. 1970-ben Borbély András már csak két periódusra kötött szerződéseket. Az ezt követő évben pedig már teljes érdektelenség nyilvánult meg a selyemhernyó tenyésztése iránt, mivel kecsgegte-több jövedelmet sejtetett a meggy termesztése, vagy akinek meggyfái nem voltak, a meggyeszedés (kezdetben harmadában, majd a későbbiek során felében szedték a meggyet).

Az utak mentén álló matuzsálemi eperfákat kivégezték, ugyanis akkor már nagyon elszaporodtak a gyapjaslepke hernyói, melyek augusztus elejére teljesen lekopasztották a fák lombzatát. A gyapjaslepke elleni védekezésnek tökéletes módját találta ki a község előljárósága. Elárverezték a fákat, amely kettős eredményt is hozott. Nem volt többé életterük a gyapjaslepke hernyóinak, az előljáróság pedig szép jövedelmet valósított meg az eladott fákból.

A falu életében az eperfa rendkívül hasznos növény volt, hiszen a termését is nagyra becsülték. Az édes epret reggelenként lerázták a fáról az alá terített vászonponyvára. Három epergyűjtő közül ketten a ponyvát tartva, egy pedig leginkább horoggal rázva a gallyakat, egy délelőtt 100–150 kilogramm epret is összegyűjthetett. Évente, a község pálinkafőzőjében 2000–2500 liter eperpálinkát főztek. A rendes aratók csakis eperpálinkát tettek az aratóládába, s azt mint orvosságot használták az aratás idején.

Amióta az epreskertet létrehozták, eltelt egy évszázad. A selyemhernyó tenyésztése jelentős gazdasági ágnek számított a régi világban, de napjainkban feledésbe merült. Időközben felvirágzott a meggy termesztése. De alig három évtizedes virágzása után szinte teljesen elvesztek az egykori meggyfültetvények is.

AZ IPAROSSÁG

A Kunhegyesről leköltözött tősgyökeres telepések, gazdasági erejük-höz mérten, földtulajdonosok lettek. A telepések névjegyzékében egyedül Herschl Simon izraelita volt az, aki csak házhelyet kapott, de földterületet nem osztottak számára. Feltételezhető, hogy ő kereskedő volt.

A földterületekkel rendelkező lakosok földjük rabjává váltak, s iparral, kereskedéssel nem foglalkoztak. A földműveléssel foglalkozó közösségnek szüksége volt azonban iparosokra, akik biztosították a föld megműveléséhez szükséges alapeszközök előállítását. A kétszázötvenkét telepes házhelye mellett Kiss József mérnök harmincnyolc házhelyet az utántelepülők, tíz helyet pedig az iparosok számára mért ki. Az üresen álló házhelyek hamarosan be is népesültek. Az utánatelepülő zsellérek a szérűskertben épült gazdasági épületekben kaptak otthont.

Az első években letelepedett mesteremberek számáról nincs kimutatás. Egyedüli támpontként a házassági anyakönyvi kivonat szolgált, ahol 1792-től a lelkész bejegyezte a házasulandók foglalkozását is.

Kisipari tevékenységgel főként az idegenből bevándorlók foglalkoztak. Alig telepedtek le az 1792–1802 közötti időszakban, a házasulandók között máris megtalálható a csizmadia, a molnár, a kosárkötő és a zenész foglalkozás.

A későbbiekben mind gyakrabban fordul elő a házasulandók foglalkozását tekintve az iparos megnevezés: korszós, szűcs, kovács, szabó, szíjgyártó, köteles, kerékgyártó, takács, mészáros, cincér, kereskedő, pálcacsináló.

1792 és 1802 között száznyolcvanhat házasságot kötöttek Feketehegyen a következő foglalkozási ágak bejegyzésével:

A férfiak:

földművelő	107
bojtár	1
cigány	2
csikós	4
csizmadia	2
halász	1
harangozó	1
katona	1
kétkezi munkás	1
kosárkötő	1
kovács	2
molnár	5
özvegy/földműves	3
papucsos	1
szabad személy	4
szántóvető	12
szolga	38
szűcs	1
takács	1

A férjhez menő lányok foglalkozásai:

szabad személy	120
árva lány	2
nemes	1
özvegy	23
szolgáló	40

1820-ig Feketehegyen egyetlen idegen ajkú sem telepedett le. A következő évben egyre inkább szaporodott a házasulandók között a mesterséget tanult vőlegények száma, de egy sem volt közöttük olyan, akinek elődei őstelepesek lettek volna.

1805-ben Erdei István csizmadia, 1806-ban Bán András korszós, Horvát János kovács, 1807-ben Takács István szabómester, 1808-ban Borza János szűcs, Bónis András molnár, Újszállási Balasi Sámuel csizmadia, 1809-ben Katona János kovács, Hadadi Mihály csizmadia, 1811-ben Újvárosi Kovács István szabómester, Szonda Gáspár szíjgyártó legény házasodtak.

Mivel a fentiek kimondottan a házasulandók foglalkozását tükrözik, feltételezhető, hogy az idősebb generációhoz tartozó mesteremberek hasonló kézműiparral foglalkoztak.

1802-ben az álnok Détsi Dániel jegyző lehetővé tette, hogy a településre németek költözzenek. A későbbiekben a németiség azzal magyarázta, hogy Feketehegyre betódultak, mert a magyarok között nem volt iparos. Az első német telepes, aki legális betelepédési engedélyt kapott, egy Fritz nevezetű köteles volt. Ha a házasulandók névjegyzéke szerint köteles nem volt, nem jelenti, hogy éppen ilyen foglalkozást űző mester nem volt a magyar telepesek vagy az utánatelepülők között.

A kunhegyesi bevándorlók, szinte kivétel nélkül, földművesek voltak, vagy a föld megmunkálásához kapcsolandó tevékenységgel foglalkoztak. Így viszonyultak a kisipari tevékenységekhez egészen a XIX. század végéig. A zsellérsorsban élők inkább eljártak gyalog Kamenicára szőlőt művelni, a szenttamási határba részes munkát vállalni, minthogy valamely mesterséget kitanulják.

Az inas tanoncideje három-négy évig tartott. Ha a mester biztosította az élelmezést, az inaság négy évig tartott. Ha leteltek az inséges évek, a tanítómestertől kötelezően meg kellett válnia a tizenöt-tizenhat éves tanoncnak. Rongy élete volt az akkori időben az inasnak, leginkább tizenkét éves korban szerződött el. Nem hiába etette a mester, munkaidő nem volt, látástól vakulásig dolgoznia kellett. Az inast verés kísérte mindvégig. Űtötte az idősebb inas, azt a segédszamba menő vándorlegény meg a mester. Amint teltek az inasévek, akkor örökségként ő verte a fiatalabb tanoncokat.

Az inasévek után megkapta a vándorkönyvet, s mehetett Isten hírével. Nyakába vette a nagyvilágot, és addig érdeklődött munka után, míg nem talált egy olyan mestert, aki pár hónapra befogadta volna. Fizetésül enni kapott. Amikor letelt a néhány hónap, akkor tovább vándorolt, míg csak háromévi munkálkodást össze nem gyűjtött. A világot járt vándorlegény ekkor többnyire visszatért szülőhelyére, és mestervizsgát tett. Ez abból állt, hogy egy címeres mester műhelyében egy napot ledolgozott, a mester pedig meglátása szerint mérlegelte a mesterjelölt képességeit.

Szusterinasok Kúlán itt csak pózolásról van szó...

1826-ra az iparosok száma annyira felszaporodott, hogy céhet alapítottak. A szervezetbe csak azokat vették fel, akik bizonyították vándoréveiket. Akik ezeknek a feltételeknek nem tettek eleget, azoktól, mint kontároktól, megvonták a tevékenység jogát.

Sípos József csizmadiamester nem töltötte ki vándoréveit, így a céhbeliak megvonták a mesterségbeli jogát. 1829. január 26-án a Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz fordult kérelmével, hogy folytassa csizmadiaműhelyének fenntartását. Tekintettel arra, hogy nemrég szerveződtek az iparosok szervezetbe, a kérelme pozitív elbírálást nyert.

A céhbe való társulás anyagi kiadást jelentett a mester számára. A bajai sóhivatalnak udvari taksa címén kellett járandóságot fizetni. A mesterek között akadtak olyanok, akiknek nem volt meg a vándorkönyvük, vagy nem akartak taksát fizetni. A céhbeli mesterek elkobozták Baum Vilmostól és más feketehegyi céhen kívüli iparosoktól a műszereiket, hogy azok ne folytathassák mesterségüket. A sértettek 1845-ben a Nemes Megyéhez folyamodtak panaszukkal. A kivizsgálás alkalmával megállapítást nyert, hogy a megnevezett mestereknek nincs vándorkönyvük, így a céhbe nem vehetők fel. A döntés értelmében felszerelésüket vissza kellett szolgáltatni, és nem folytathatták mesterségüket.

A kereskedők főként a zsidóság soraiból kerültek ki. Mivel tevékenységüket nem sorolták a mesterségek közé, a céhekből is kimaradtak.

1829. december 30-án a parabutyi, veprováci, cservenkai, bogojevói, palánkai zsidóság könyörgő leveléhez csatlakoztak a feketehegyi zsi-

dók is, hogy a hét pontba foglalt kérelmük orvoslást nyerjen. Kérelmüket Bács vármegye közgyűlése tárgyalta meg. Kérték, hogy a megye területén zsinagógát építhessenek, és mint kereskedők a céhbe felvétesse nek. A zsidó ifjaknak is, mint másoknak, tanoncéveiket és vándorkönyvüket elismerjék, sőt ha kellő számúra felszaporodnak, külön céhet alkothassanak. A megfelelő előírásokat betartva, kérték még a puskapor árusítására való jogot is.

A századfordulóra annyira felszaporodott az iparos tanoncok száma, hogy 1905-ben a negyven-ötven inas számára külön inasiskola megnyitására nyílt lehetőség.

Az ötezer-ötezer-ötszáz lélekszámú lakosság részére a XX. század első felében a következő iparosok tevékenykedtek:

varrónó	7	asztalos	5	papucsos	2
kovács	8	bognár	7	ács	4
csizmadia	3	cipész	6	borbély	11
fatelepes	1	gőzmalmos	2	motoros malmos	1
kötődés	2	kalapos	1	szabó	7
kékítő	1	kocsmáros	9	lábbeli-kereskedő (Bata)	1
takács	3	köteles	2	faesztergályos	1
darálós	4	lisztcserélős	2	tejgyáros	1
mészáros	9	mechanikus	3	szélmalmos	4
szitakészítő	1	olajsajtoló	2	kenderdörzsölő	1
kőműves	3	pék	5	cukrász	1
vegyeskereskedő	8	rőfös	2	vaskereskedő	2
kéményseprő	1	szikvizes	1	kertész	2
órás	1	szücs	1	csipkés	2
kötött áru üzlet	2	téglagyártó	2	kendergyáros	1
sintér	1	miskároló	1	bábaasszony	2
fogorvos	1	orvos	2-3	állatorvos	1
gyógyszerész	1	szobafestő	3		

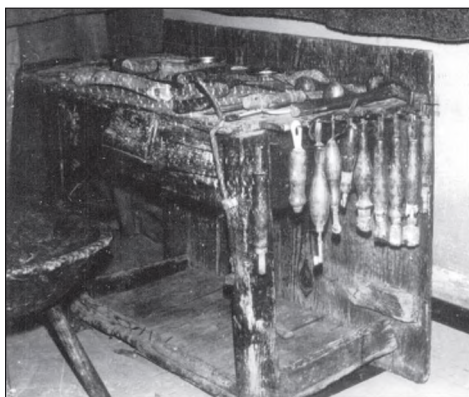
Nem regisztrált mesterségnek számított a kútásó és a falverő.

A XIX. században legtömegesebbek voltak az ipart űzők között a molnárak. A gabona őrlését huszonkét szárazmalomban és négy szélmalomban végezték.

Az iparosok többsége kenyérnekvalóját részaratással biztosította. Amikor a nagy mezőgazdasági munkálatok megkezdődtek, akkor műhelyeiket bezárták. Kezdetben részre kapáltak. Amikor szórva vetették a kukoricát, felében, majd a század végén, amikor már sorba vetették, negyedében dolgoztak. Amikor a kapálóeke is ismertté vált, akkor már csak hatodában. Kukoricatőréskor annyi kukoricát vitt haza a gazda, hogy abból felhizlalhatta a vágni való hizót, és egész éven át kitarthatta az aprójszágot. Ha szükség mutatkozott, a rossz búzatermés miatt, akkor sem esett kétségbe, kukoricával pótolta a kenyérnekvalót. Aratáskor részre fogott 5-6 hold búzát, leginkább tizedében, s ez biztosította a család évi kenyérszükségletét.

A kovácsok és a borbélyok az iparosok között kivételt képeztek. A jobb módú gazdákkal kötött szerződések alapján a kovácsok évi kommenció fejében búzáért végezték el az eke élesítését és a lovak patkolását. Egy fertály föld után 1 véka búza járt. A borbélyokat, a heti kétszeri borotválásért és a havonkénti nyírásért, búzával fizették ki. Cséplés után a mester, dragacsot tolva, felkereste munkaadóit, és összeszedte a járandóságát.

Az inasok között a csizmadia- és cipésmesterség nem volt népszerű. A tíz-tizenkét éves gyerek a kaptafa szorongatása által leginkább elnyomorította mellkasát – susztermellű lett. Ha valaki cipészinasnak adta gyermekét, így kérdezték az ismerősök: „Mi baja a gyereknek, hogy suszternek adtad?”

A cipésműhely

A pékmesterség a XIX. század végén kezdett felvirágozni. Amíg szabad kéményes konyhák voltak, addig szinte mindenki otthon sütötte a kenyeret a banyakemencében. Egyszerre annyit sütöttek, hogy az egész hétre elegendő legyen. A frissen kisütött kenyeret nem vágták meg, mondván, a kés összehúzza a kenyér „belét”. A valóságban takarékoság volt a háttérben. A frissen sült kenyérből annyit megettek volna, hogy a hét végén már nem lett volna mit enni. Pocsékolásnak tartották, ha valaki lisztet vitt a pékhez, hogy kenyérért elcserélje.

Amikor a banyakemencék száma fogyott, odahaza bedagasztották a kenyértésztát, és azt vitték a pékhez. A pék kiszabta a kenyeret, és csak a sütésért fizetett a kenyér tulajdonosa. Feketehegyen csak kenyeret sütöttek, a vekni nem volt elterjedt.

A lisztcserélő a zsellérek igényeit igyekezett kielégíteni. A cserélőben egymás mellett sorakozó ládáknak helyezkedtek el a különféle minőségű lisztörlemények. Akinek szüksége volt lisztre, az dragacson eltolt egy félzsáknyi búzát a cserélőbe, ahol lisztre cserélte. Amennyiben néhány zsák búzát szándékozott átváltani lisztre, akkor a cserélős házhoz szállította a lisztet, és kocsin elvitte a búzát.

A kőművesmesterség úri foglalkozásnak számított. A mester minden reggel fehér kötővel indult munkára, és este is tiszta kötővel ért haza.

Készül a vert fal Öri Mihály vezetésével (jobbról) 1960-ban

A kőművesmesterség mellett fontos szerep jutott a falverőknek, hiszen a XIX. században a legtöbb ház vert falú volt. Aki építeni akart, az a nagypartból kocsival hordott vagy hordatott annyi sárgaföldet, amennyire szüksége volt. Megvette a tetőzethez szükséges szarufákat és gerendákat. Szólt a sógornak, a komának, hogy mikor lesz a falverés. A falverő ismerősök mívában (kaláka) segítettek, és saját kosztjukon voltak, hiszen volt amúgy is elég baja, kiadása annak, aki házat akart építeni. A falverés külön tudománynak számított, hiszen, sem túl keményre, sem túl lazára nem volt ildomos összefurkózni a deszkák közé lapátolt földet. A munkálatok levezetését fogadott falverő végezte. Akkor volt jó minőségű a fal, ha egy nádszálat nem könnyen, de át lehetett dugni a frissen vert falon.

A mészárosok között külön kategóriának számított a cincérmészáros, aki csak birkahúst árult. A hentes (mészáros) a vágott jószágot feldolgozta, és a tölteléket, a kolbászt stb. forgalomba hozta. Piaci napon (szombat) a mészárosok kirakták áruikat. A hentesek a községháza előtt felállított állványaikra akasztották különféle termékeiket, a mészárosok viszont szemben, a főutca másik oldalán kínálták a húst.

A hentesek a piacon

A mészáros, ha nagyobb jószágot vágott, hogy ne romoljon el a hús, igyekezett társat találni egy másik mészáros személyében, akivel megoszthatta a nagy mennyiséget. Ha ez nem sikerült, akkor kidobol-

tatta, hogy friss hús kapható. Volt úgy is, hogy a dobolás így hangzott el Sági Józsi kisbíró szájából: „Tudomására adatik a lakosságnak, Tóth István a marha – ekkor mély lélegzet után folytatta – húsának kilóját 3 dinárért adja.”

Téli időszakban a mészárosok a Bara kiöntéses területén felvágták a jeget, s kocsikkal elhordták a jégverembe. A veremben tárolt jeget megsózták, így egész nyáron át volt mivel hűteni a húst.

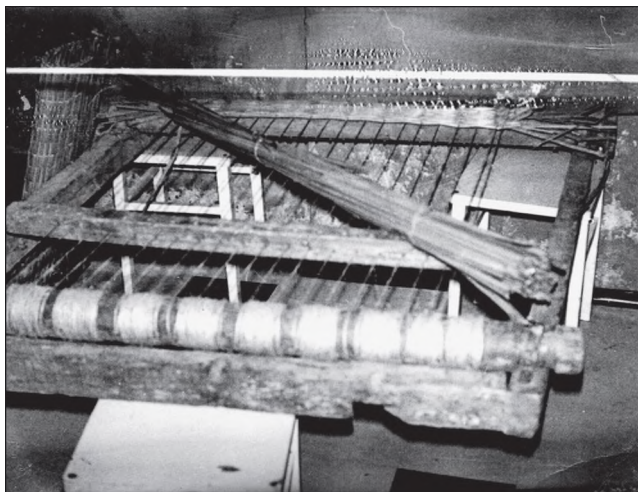
A háború előtt kilenc mészáros volt a faluban, mind a kilenc meggazdagodott.

Az egészségügyi szolgálat szempontjából fontos személy volt a községi sintér. Pecséttel rendelkező mesternek számított. 1848-ban jelölték ki a dögtemetőt és az odavezető út mentén a csőszházat. A sintértelep a községi téglagyár mögött volt. Egyik alapvető ténykedése a kóborló kutyák elfogása. A sintér kétméternyi rúdra erősített dróthurokkal járta a falu utcáit, és ha gazdátlan kutyát észlelt, azt hurokkal megakasztotta. A kocsiján levő drótketrecbe zárta, és ha másnapig nem jelentkezett a kutya gazdája, akkor az értékes kutyabőrért megnyúzta.

Sintérkocsival bejárta a falut, s ha egy-egy kisebb-nagyobb állat elpusztult, azt a sintértelepre vitte. Ha az elhullott állat valami jó kövér sertés volt, akkor a zsírt kisütötte, és a szappangyárnak eladta. Az állatokat általában megnyúzta, s a bőrt a bőrgyárnak adta át. Az így átdolgozott állati tetemet egy általa ásott mély gödörbe dobta, mésszel leöntötte, és egy réteg földdel lefedte.

(Az írás pillanatában, 1996-ban megszűnt a sintérszolgálat, és azóta az elhullott állatokat egy mély kútba dobálták minden fertőtlenítés nélkül. A dögszagtól a kút szinte megközelíthetetlen volt. 1999 óta pedig már a kút közelében levő szemételepen hagyják szanaszét az elhullt állatokat, a kút használaton kívül van.)

A takácsok: A telepítést követő időben minden háztartás egy véka (400 négyszögölnyi) kendert vetett. Ez elegendő volt ahhoz, hogy a család textilszükségletét kielégítse. A kender feldolgozása folyamán nyert szálkendert a dörzsölőbe vitték. A dörzsölő a szárazmalom elvén működött, azzal, hogy a malomkő függőlegesre volt állítva. A forgókő alá helyezett kenderrostot így finomra puhította, s finom szövőkender lett belőle. Az ebből készült fonalat kezdetben házi szövőgépen dolgozták fel, majd később iparos takácsok szőtték meg a vásznat.

*Jobb időket látott szövőszék
(Az utóbbi időben csak gyékénnyel dolgoztak rajta.)*

A kiterített vásznat a Bara partján locsolgatva, a napfény kifehéritette. Idővel a fehér ing, a gatyá, a pendely stb. a háziszappannal való többszöri mosás után elveszítette a csillogó fehér színét. A mosást követően az öblítővízbe csurgattak egy kevés kékítőt, melytől a fehér kelme nagyon enyhe kékes színt kapott. A kékítő festéket a piacon a kékítőtől vásárolták.

A XIX. század második felében gyári készítésű kelméket kezdtek használni a mindennapi öltözékekhez. Leginkább kékfestő és karton anyagokat vásároltak a rőfösnél. A rőfösüzletekben finomabb szövetáru nem árultak. A boltos mértékegységül a régi mértékegységet használta: 1 rőf 0,777 méternek felel meg.

A kádár – hordókészítő mester

Kordics Máté, Schübler mester és családja 1939-ben

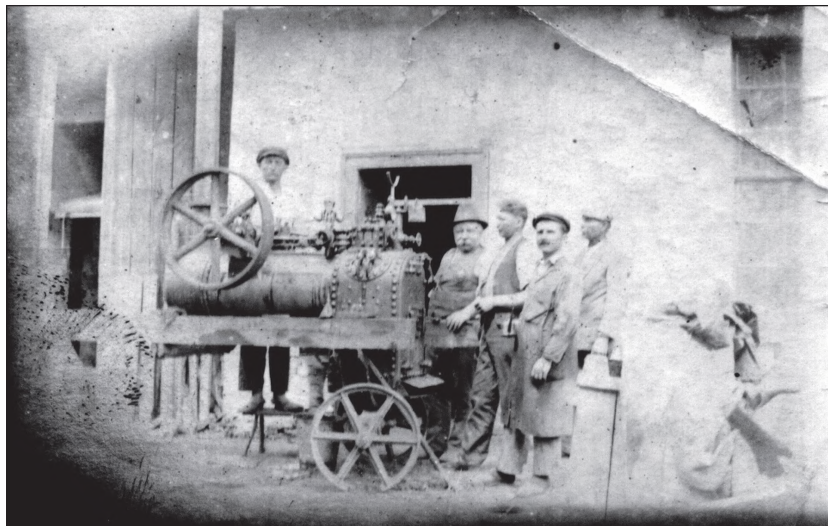

A 2500 literes hordó

*Kordics Máté (1915–1990), az utolsó kádármester a faluban,
aki a boszniai Tihaljina helységből ment Zentára mesterséget tanulni;
Feketicsre a vándorévei után került*

ALAKATOSOK

Az első világháborúban Német András egy budapesti hadiüzemben dolgozott. Hazatérve megszerkesztette saját gőzgépét, amellyel egy morzsolót hajtatott meg, és a környékbeli nagygazdákhöz járt vele morzsolni

Német András lakatosműhelyében 1927-ben cséplőgépeket, gőzgépeket javítottak

INASOK SZERBIA ÉS BOSZNIA TERÜLETÉRŐL

A XX. század közepéig Feketics lakosságának jövedelme kizárólag a mezőgazdaságból származott. Államilag támogatott fizetést élveztek a tanítók, a postafőnök, a jegyző, az aljegyző, a kisbíró és a négy rendőr. Külön jutalékban részesült a községi orvos. A községi pénztáros méltányos évi jutalékként könyvelhette el azt az egy pár csizmát, amely a heti háromszori hivatalban eltöltött idejét honorálta. A lakosok élelmezését, ruházódását, lábbelivel való ellátását, szerszámaik karbantartását az iparosok biztosították.

A tősgyökeres feketicsiek körében nem volt nagyra becsült foglalkozási ág a kisipar. Az öreg Bácsi Gábor így vélekedett, amikor az eladósorban levő lányát feleségül kérte az akkor már önálló iparosként tevékenykedő fiatal bognármester: „Ha így van, hát legyen meg a fiatalok óhaja, de nem szívesen adom beleegyezésemet, még akkor sem, ha a főutcán minden házban a jövendőbeli vejem bognárműhelye működne.”

Id. Sárközi Ferenc (balról) a bognárműhelyében a segédekkel

Ágoston Sándor református püspök, az árvaház igazgatója a neveltjeinek jövőjét abban látta, hogy az árvaházból kikerülő tizenkét éves ifjú valamilyen szakmát tanuljon ki. Így került a tizenkét éves gyermek Namesztovszki János Sárközi Ferenc bognármesterhez. Az árvaházból

kikerült növendék az alapvető ruházati és tisztálkodási kellékekkel el volt látva: munkaruha, ünneplő ruha, két pár lábbeli, télikabát, zsebkendők, törülköző, szappan, mosdó-fürdőkesztyű, fogápoló eszközök. Az akkori időben sok gazdagyerekeknek sem volt ilyen gazdag kelengyéje.

Az inas helye a műhelyben volt. A fekhelye a műhely sarkában egy felfüggesztett priccs volt. Ha este le akart feküdni, fekvőhelyére létrán kellett felmásznia. Az akkori időben az inasnak fizetség nem járt. Amikor elszegődött, ruházódásáról és ételmezéséről a mester gondoskodott.

A bognármesterség, ilyen tanulási feltételek mellett, az árvaházi neveltnek bizony nem volt ínyére. Alig fél év múltán kijelentette, hogy ő bizony nem inaskodik tovább, inkább elszegődik béresnek. Így is történt.

Egy év múlva láttam meg, amint a strandon rendezett táncmulatságra igyekezett. Tetőtől talpig kiöltözött. Akkor még volt igazi angol szövet. Hát abból volt varrva a sötét öltönye. Pörge kalap a fején, vagyis úgy felöltözve, mint bármelyik első gazda gyermeke.

Akkoriban az volt a szokás, hogy a béres vasárnap ebéd után szabad volt, a jószágok ellátásáról a gazda gondoskodott. Sokkal kényelmesebb volt béresnek lenni, mint egész héten gyalulni és a fűrészpont nyelni, gondolhatta az egykori árvaházi nevelt gyermekésszel.

Az első világháborút követően megalakult Jugoszláv Királyság egyik alapvető feladatának tekintette, hogy a nemzetiségiek által lakott területeket a passzív vidékeken élő szerbekkel népesítse be.

Az elszerbesítés távlati terveiben azt is figyelembe vették, hogy idővel az iparban is a passzív vidékekről származó szerbek vehessék át a vezető szerepet. Belgrádban létrejött egy központi szervezet, melynek az volt a feladata, hogy ezekről a vidékekről, főleg Kelet-Boszniából, toborozzanak tíz-tizenkét éves gyerekeket, akik Bácskában óhajtanak szakmát tanulni. A belgrádi központból állandóan küldözgették az ajánlatokat a helybeli ipartestületbe, azoknak a szerb gyerekeknek a listájával, akik valamelyik iparág elsajátítását óhajtották.

Az angazsált szerb gyerekek egy hónapot töltöttek a belgrádi központban, ahol felkészítették őket a Bácskába való áttelepedésre. Elsajátították velük a legalapvetőbb viselkedési normákat, valamint az alapvető egészségügyi és higiéniai szokásokat. Amikor Namesztovszki János a bognárszakmát otthagya, akkor Sárközi Ferenc mester az ipartestületen keresztül igényelt egy szerb inast a belgrádi iparostanoncot toborzó központtól. Nem kellett sokat várakozni, hogy megjelenjen a tizenkét éves Oblaković Kosta nevezetű jelölt.

Miután Kostát egy hónap alatt Belgrádban felvértezték a szükséges lelki táplálékkal, útra bocsátották Feketicsre. Egy kartonlapra felírták jövedőbeli mesterének nevét, címét, és kivitték az állomásra. A jegy megvételét követően még a vonatra is felkísérték, és a jegykezelőre bízta. A vasúti kalauz nem is feledkezett meg róla. Az úti cédula alapján, amikor a vonat befutott a feketicsi állomásra, a kalauz leszállította Kostát a vonatról, és átadta az ottani postaküldeményre várakozó fuvarosnak. Így minden bonyodalomtól mentesen Oblaković Kosta egyik szombaton, késő délután, megérkezett egy szál öltözékben (nem úgy, mint az árva-házból kibocsátott növendék, téli-nyári ruházattal). Egy szót sem tudott magyarul, és bizonyosan ezt tekintette az őt kibocsátó szervezet a legkisebb problémának. A lényeg az volt, hogy egy szerb inással több legyen a Vajdaságban. Ha pedig nem tud asszimilálódni az új környezetben, legalább, ha visszatér a hazájába, visz magával egy fejlettebb világnézetet.

Kosta hamarosan elsajátította a magyar nyelvet. A műhelyben szorgalmasan tevékenykedett. Az inasiskolában is a magyar tanoncokkal együtt tanult. Semminemű kapcsolata nem volt a szüleivel. Sohasem kapott egy levelet sem otthonról. Egyedül a bátyja látogatta meg egy alkalommal. Egy vasárnap reggel érkezett meg. A repülősofőknél szolgált, és valamilyen rangja is volt. A látogatás igen rövid ideig tartott. Azt tapasztalta, hogy öccse jó helyre került, és ebéd után el is ment.

Az idők folyamán soha nem éreztették vele sehol sem szerb kilitét. Mivel a faluban a többi mesternél is voltak szerb inasok, így esténként összejártak barátkozni, hol az egyik, hol a másik műhelyben.

1941. április 13-án bejöttek a magyarok. Huszonkét év után ismét Magyarország kötelékébe tartozott Bácska. Nagy volt az öröm a magyarság körében, minden magyar lakos lent volt a főutcán, hogy szemlélje a honvédek vonulását. Húsvét vasárnapja volt. Süteménnyel, sonkával, piros tojással kínálták a katonákat.

Hát, a mi Kostánk nem jött a nagyutára. Otthon maradt. Egyrészt félt, hogy mi történik vele, másrészt a többi szerb inas hatására ő is valamilyen ellenállást szeretett volna tanúsítani. Ez a gyerekes tett abból állt, hogy a kamrában felfüggesztett sonkákon állt bosszút. Nagykéssel összevissza kaszabolta. Mivel húsvét volt, pár napig észre sem vette senki a szabotázszt. Amikor kiderült a diverziós akció, már nem volt aktuális. Még csak egy pofon sem csattant el.

A rendszerváltás sem Kosta, sem a többi öt inas életére nem volt különösebb hatással. Minden megkülönböztetés nélkül ők is eljártak a leventeórákra. Közben inaséveiknek is vége lett. Felszabadultak, és segédek lettek. Kosta 1943-ban katonaköteles lett. A sorozáson mint szerb nemzetiségűt nem vették be a honvédség soraiba. Munkaszolgálatosként

Ausztriába került egy nagybirtokoshoz. Időnként a szülei küldtek neki csomagot. 1945 kora tavaszán, amikor az orosz csapatok felszabadították azt a vidéket is, megindult gyalogosan haza, vagyis Feketicsre. Ruházata, de különösen a lábbelije viseltes állapotban volt. Volt egy szerb inastársa, aki mint partizán Szekicsen, a német lágerben teljesített szolgálatot. Amikor az meglátta barátja viseltes cipőjét, felsorakoztatta a beosztottjait, és az egyik némettől elvette a jó bakancsot, megcserélte Kosta rossz lábbelijével. A német felhúzta a rossz lábbelit, és lehet, hogy nem is sokáig sajnálta a jó bakancsot, mert Szekicsről Gakovóra kerültek, és az ottani lágerben sokaknak már nem adatott meg, hogy elkoptassák a cipőt.

Kosta további sorsa: Pár hét elteltével elköszönt, majd elindult, hogy meglátogassa szüleit. Évek múltak el, hogy ismét hírt hallhattunk felőle. Hamarosan bevonult katonának. Mint olyan, aki tud írni, olvasni, sőt a matematikához is ért (már amennyit az inasiskolában elsajátíthatott), a hadseregnél tekintélyre tett szert. Előbb altiszt, majd később tiszti rangra emelték. Az akkori időben ez nem volt csodálatra méltó. A háború utáni tisztikar tagjainak java része analfabéta volt. Kosta középiskolai (az inasiskola is annak számított) képesítéssel könnyen emelkedett a ranglétrán. Főhadnagy ranggal Vis szigetén teljesített szolgálatot. Később belekeveredett valamilyen politikai összeesküvésbe, és az akkori szokásokhoz híven, menten kivégezték.

A községi téglagyárban: Mojszia Szikicsről, Kelemen István, Kelemen Sándor, Szilágyi József, Kelemen Téglás Margit (balról jobbra)

A GYÁRAK

A téglagyár: A Verbászra vezető út mentén a község egy tábori tégláégetőt működtetett. Téli időben a falutól délre fekvő domboldalból a nagypartból az ezzel foglalkozó emberek ásóval, lapáttal annyi földet forgattak át, amennyire szükség volt a nyári szezon vályogveréséhez. Az átforgatott földet a téli fagy átjárta, s így a vályog készítését könnyebbé tette, a téglá pedig jobb minőségű lett. A téglakészítés körüli munka kézi erővel történt.

A tél hidege által porhanyósított sárgaföldet a vályogverők és a nők vízzel meglocsolva lábbal kemény sárrá dagasztották. A téglá nagyságának megfelelő keretbe téve megadták a vályog formáját. Napon megszáritották, így került a kemencébe. Egykor tábori kemencében égették a téglát. Néhány tízezer vályogot raktak össze úgy, hogy csatornákat hagytak a láng útjának. Ezt követően sárral-földdel lefedték, és megkezdődött a szalmával való tüzelés. A tüztér közelében levő vályogok úgy kiégtek, hogy néha egybeolvadt százszámra a téglá. Ezt nevezték medvének, amely alkalmas volt, ezen a kősziklától mentes vidéken, a savanyítandó káposzta nyomatékkaként szolgálni. Az acélosan égett téglá volt az első-, másod- és harmadosztályú flasztertéglá. A kevésbé kiégett téglát első-, másod- vagy harmadosztályú falazótéglaként árusították. Tüzelőanyagból volt elegendő, hiszen a téglát szalmáért is cserélték. Három-négy kocsi szalma leszállítása fejében ezer téglá járt.

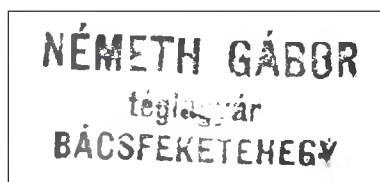
Idővel a tábori kemence mintájára épült meg az egykamrás boltozatos kemence. Működése a tábori kemence működésén alapult. Amikor kiégették a téglát, több mint egy hétig vágni kellett a kemence kihűlésére. A kemence és a hozzá tartozó épületek a község tulajdonát képezték. Évi negyvenezer téglá leszállítása fejében bérelték a vállalkozók.

A felszabadulás után még Kozara néven működött a községi téglagyár (1945–1952)

A folyamatos téglaegetés céljából a községi téglagyárat körkemencés típusúra építették át, melynek velejárója lett a magas kémény felhúzása. Természetesen a bérleti díj is megnövekedett. Az egy évre szóló szerződés értelmében a bérlőnek százhuszonhétézer téglát kellett a községnek leszállítani.

A szenttamási út mellett, Józsa Sándor földjén 1901-ben hagyta jóvá – egy jegyzőkönyvi adat szerint – a községi előljárásság egy tábori kemence felépítését téglaegetésére. Idővel Németh Gábor feleségének, Szabó Margitnak a mostohaapjától, Józsa Lajostól átvette a téglaegető üzemeltetését. 1944-ben Németh Gábor és Pacal Lajos a nagyobb termelés reményében modernizálta, és még egy magas kéményt is felépített a kemence mellé.

A Józsa-téglagyár utolsó pecsétje

A második világháborút követő évben a Józsa-féle téglagyárban is leállt a termelés, elvették a tulajdonosoktól, ugyanakkor hasonló sorsra jutott a két malom, az asztalosüzem és a kendergyár is.

A háború közeledtével egyre nagyobb jelentőséget nyert a kendertermesztés és -feldolgozás. 1940-ben Fehér Sándor 50 láncos birtokát megfelelezte azzal a céllal, hogy kendergyárat épít Feketicsen. Az ambíciózus ötletnek megnyerte Harangozó Sándor földtulajdonost. Hogy szakembert is biztosítsanak a termeléshez, harmadik társnak bevették Harangozó István mechanikust is.

A régebbi időkből működő kendergyarak voltak még Kishegyesen, Szekicsen (Lovcenacon) és Szenttamáson (Manojlovics kendergyára). Az akkori időben a legkorszerűbb épületekkel és felszereléssel mégis a feketicsi kendergyár volt ellátva. A kapacitás bővítésén kívül kezdet vette a kenderfonál gyártása és a kötélgyártás, valamint a szövöde is beindult. Tízéves eredményes fennállását mégis lebontás követte. Felszerelése elkerült Kishegyesre, ahol összpontosították a három kendergyár termelését.

A kendergyár munkásai és tulajdonosai együtt ünnepeltek

Tilolás

A VILLANYSZOLGÁLTATÁS

Schadl György, felbuzdulva a bácsfeketehegyi malom építésével elért sikerén, hamarosan Szeghegyen is épített egyet. Sajnos a kezdeti remények nem igazán jöttek be, és csődbe jutott a vállalkozása. 1903-ban egy árverésen Gutwein Fülöp és társa, Hunsinger megvette a szeghegyi malmot. Később ezt a malmot Hunsinger Geigner és társai átvették Gutweintől. A modern Hunsinger-malom kapacitása 15 tonna búza és takarmány őrlése volt. Egy főmolnár és két almolnár volt alkalmazva.

Hunsinger-féle malom és villanytelep Szeghegyen

A villanytelepet 1912-ben kapcsolták a malomhoz, amely 120 lóerős dízelmotor, 90 lóerős szivógázmotor és egy 70 lóerős gőzgép által generált árammal látta el Szeghegyet, Hegyest és Bácsfeketehegyet.

Elektrichna centrala, izvestava svoje potrosaca da do dajeg
uredene moguc. Korisciti samo po jedno sijalica.40,vati u
jednom domatinstva . Pegla i rezaje u opste se zabranuje u potre
ba za Motori isto zaorane upotreba do daljegodobrena,
Ke se ne pridrzava ovog sa opstena
kontrola Produzetja odmah tje da isklucá iz Mreza.

Avillanytelep értesíti a fogyasztó közönséget hogy Mátolkezdve
naponta lesz villanyvilágítás abban az esetben ha a Lakosság
megértéssel világít Háztartásonként egy égőt használ legfeljebb
40 vatos égőt villany vasalót rezstát vagy bármiféle melegítő
testet nemszaad használni Kirakatokat vagy Diszvilágítást a
További intézkedésig nem használható, Ellenőreink ellen őrzést
Végeznek és akik nem tartjákbe a korlátozást a nálozatóól kiles
kapcsolva A motorosok a további intézkedésig nem
Használhatják motorjaikat,

1. VI. 949
Boltó J.

Egy dobolási papír a villanyhasználatról

A SZÖVETKEZETEK

Bakai Károly 1898-ban megalapította a Hangya beszerző és értéke-
sítő szövetkezetet.

Az első szövetkezet tagjai a Hangya szövetkezet keretén belül ér-
tékesítették áruikat, valamint kedvezményes áron juthattak bizonyos
ipari árucikkekhez. Az önszegélyező szövetkezet 1500 forint kölcsön-
nel és a tagok tagsági díjából származó alappal kezdte meg működését.
A tagok tagsági díjat fizettek, és a megvalósított tiszta jövedelemből
év végi elszámolás alapján arányosan voltak osztalékra jogosultak. A
Hangya szövetkezet 1920-ig, majd 1941 és 1944 között működött.

A második világháború után, 1946-ban a megváltozott társadal-
mi rendszerben, erőszakos módszerekkel, a kisipari tevékenységet
folytató mestereket arra készítették, hogy kisipari szövetkezeteket
alapítsanak.

Az 1946-tól 1948-ig működő vállalatok:

Helyi Népbizottság kertészete	mezőgazdasági tevékenység
Helyi mezőgazdasági állomás	”
Helyi Népbizottság kávézója	kommunális munkák
Kozara állami téglagyár	ipari termelés
Cipésműhely	”
Bádogosműhely	”
Szabóműhely	”
Mészárosműhely	”
Helyi Népbizottság vágóhídja	”
Helyi Népbizottság borbélyműhelye	”
Bádogosüzlet	”
Pékség	”
Crvena zvezda mozi	tanügy
Petőfi állami malom	állami beszerzés és felvásárlás

Az irreálisan magas adóterhek miatt sokan lemondtak iparengedélyükről, a földműves-szövetkezet vagy más szövetkezet tagságába lépve folytatták tevékenységüket. Önálló iparos nem maradt.

*Fekete János-Bobek mechanikusműhelyének alkalmazottaival.
Az adópolitika miatt jól felszerelt műhelyét hagyta ott,
és költözött Németországba*

Így alakult meg a cipésszövetkezet, a bádogosszövetkezet, a szabószövetkezet, a mészároszövetkezet, a borbélyszövetkezet, a pék-szövetkezet, az asztalosszövetkezet.

Amikor a Tito marsall szövetkezet 1953-ban felbomlott, a kisipari szövetkezetek is széthullottak.

*A kisiparosok 1953-ban kilépve a szövetkezet tagságából,
ismét ipartestületet alapítottak*

Egyedül a cipésszövetkezet őrizte meg tagságát, Antilop cipész-üzem néven.

Az Antilop cipésszövetkezetet 1954-ben Kórizs József, Budai Péter, Csibri János, Fehér József, Egyedi János, Fehér György alapította. A Korbacz-féle vendéglő helyén kezdte a működését. Termékeiket kezdetben piacokon, vásárokon értékesítették.

Tagságuk az idők folyamán állandóan növekedett, s 1960-ban a sorozatgyártásra tértek át. A napi teljesítményük húsz pár cipő volt. A sorozatgyártáshoz szükséges gépek beszerzésével termelésük mindinkább növekedett, s tíz év múlva már a napi teljesítőképesség ötszáz lábbelire növekedett (százharminc munkás dolgozott).

*Az Antilop 1960-ban, amikor még nem a külföldi piacra termeltek
(Kórizs József alapító tag)*

Sorozatgyártás az Antilopban

Sorozatgyártás az Antilopban

Halasi József kéményseprő és segédje

A KERESKEDELEM

A második világháború után szinte évente valami új történt a kereskedelmi világban:

1946-ban nyitlak meg a társadalmi szektor első üzletei.

Kívülről...

...és bent

1952-ben megnyílt a textil-, vas- és fakereskedés, valamint a Borovo cipőüzlet.

Kerekes Feri és Fehér Sanyi a Vasasban

1956-ban megalakult a Feketics kereskedelmi vállalat.

A kereskedelmi vállalat tablója 1958-ból

1961-ben a kereskedelem integrációjaként a község területén megalkult a Krivaja.

1965-ben megnyílt az Ateks üzlete.

1966-ban a Vojvodina nyitott ki.

1968-ban a Krivaja nagy reményekkel társult az újvidéki Stoteks üzlethálózattal.

Egy kis statisztika:

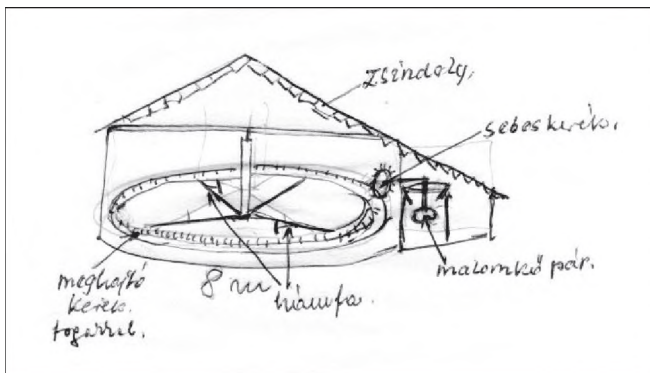
Év	Dolgozók száma a kereskedelemben	Árukészlet	Forgalom
1956	13	80 000,00	180 000,00
1961	25	600 000,00	2 500 000,00
1968	28	1 000 000,00	4 850 000,00
1973	29	2 260 000,00	22 000 000,00

A MALOMIPAR

A szárazmalom

A telepítést követő években, ha gabonát akart őrölni valaki, akkor vagy elvitte a Tiszára (Zentára), vagy a faluban, a szárazmalmok egyikében jutott „teljes” liszthez.

A szárazmalom egy kör alakú, 8 méter átmérőjű építmény volt. A kör peremén álló gerendák tartották a kúpszerű tetőzetet. Felülről zsinddel volt befedve. Az oldala deszkával volt körülveve az időjárási viszontagságok semlegesítésére.

A kör alakú építmény közepén állt egy függőleges tengely, és egy „szög” segítségével csatlakozott a tetőt tartó gerendához. A függőleges gerenda küllőihez (hat) voltak erősítve a talpfák, melyek szabályos kört alkottak. A talpfák vastagsága 25×30 centiméter volt. A vízszintesen elhelyezett, súlyos kerék egyensúlyban volt. Ez volt tulajdonképpen a szárazmalom meghajtó kereke.

Ha a függőleges tengelyt kiszabadították felülről, akkor a kerék, billentéssel, egyik felén úgy felemelkedhetett, hogy a küllők közé az egyik lovat bevezették. Ezt követően az ellentétes irányba billentették a kereket, és oda a másik lovat vezették be.

Ha valaki, az olcsóbb vám elszámolása végett, saját lovát akarta energiaforrásként használni, akkor egy lóval is mozgásba lehetett hozni a meghajtókereket. Egy lóval azonban nem lehetett folyamatosan örölni.

Amikor a lovak be lettek fogva, a szemüket bekötötték, nehogy a körbe-körbejárás alkalmával elszédüljenek.

A nagykerék (meghajtókerék) talpfáiba szilvafából készült fogak voltak beágyazva. Ezekhez a fogakhoz illeszkedett a „sebes kerék”, mely villásvason keresztül hozta forgásba a malomkövet.

A kör alakú épülethez tartozott egy kisebb épület, ahol a kéreggel körülvevett, álló és forgó malomkópár őrlötte a gabonát.

A szárazmalomban a szolgáltatásért, ha az őrlést végző gazda a saját lovát használta hajtóerőként, 6%-ot vontak le őrlési díjként. Ha a szárazmalom tulajdonosa biztosította a hajtóerőt, akkor 8% volt a vám. Az akkori időben nem méricskéltek a gabonát, hanem ha egy zsák búzát vitt őrlésre a gazda, akkor egy zsák teljes lisztet vitt haza. Természetes, hogy a molnár nemigen rázta meg a zsákot az örleménnyel.

Felfigyelt a gazda, amikor az inasok feltöltötték a zsákot. A molnár úgy biztatta az inasgyereket: „Tekeri kerék, kotri zsák.” Megkérdezte a gazda a molnártól: „Mit jelent ez a biztatás?” „Hát ez olyan diákmondás!”

Amikor a gazda hazavitte a zsák lisztet, elkezdte rázogatni. Megrökönyödve tapasztalta, hogy háromnegyedére csökkent az örlemény.

A következő alkalommal a gazda a fiát is elvitte őrlés alkalmával, hogy segítsen a liszt összegyűjtésében. Amikor a lisztet a zsákba töltötte a fia, akkor a ló mellől, odaszólt a fiához: „Csákány, balta, fejsze, mind a zsákhoz kenve.”

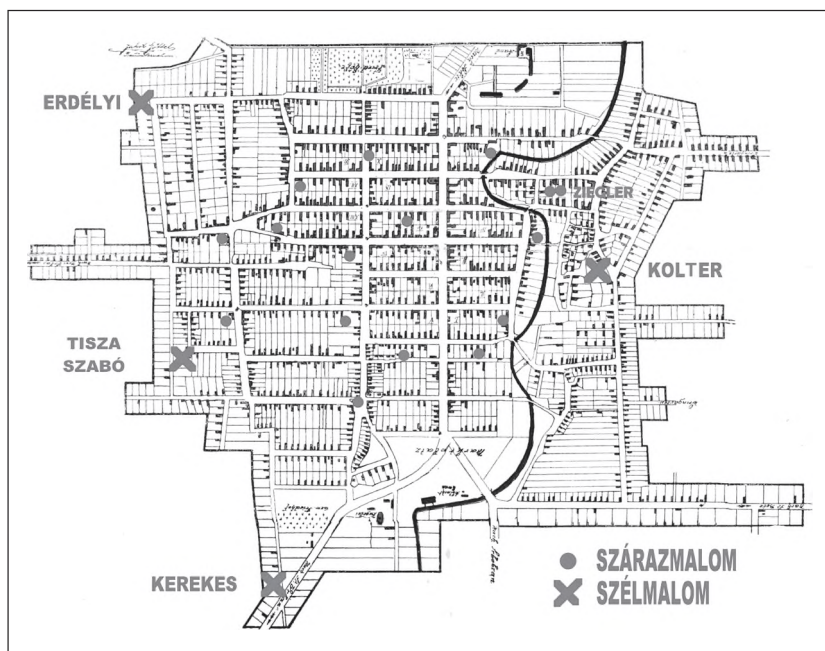
Most meg a molnár érdeklődött ijedten, ez meg milyen beszéd? „Hát ez olyan paraszti beszéd” – volt a kurta válasz.

Egy idő múlva, amikor élesíteni akarta a malmos a megkopott malomkövet, nem találta sem a baltát, sem a fejszét.

Nem volt éppen könnyű a nagykereket forgásba hozni. Tudták ezt a szárazmalom-tulajdonosok lovai is. A küllők közé úgy vonszolták be a lovakat. De amikor az őrlés befejeződött, akkor nem kellett a kereket még csak fel sem szabadítani. A talpfákat átugorva, nyerítve szaladtak az istállóba. Józsa Bálint szárazmalom-tulajdonosnak két lova volt. A Betyár és a Fáni nevezetű lovakat, amikor őrlésre vezették, mindig kötőféken húzva kellett a szárazmalomhoz vonszolni. Amikor az őrlés befejeződött, nyerítve ugrottak ki a nagykerékből, és trappban futottak az istállóba.

Az első világháború idején nem volt ritka eset, hogy öt-hat asszony összfogott, és mozgásba hozva a nagykereket, őrlték a gabonát.

Az idők folyamán huszonkét szárazmalom volt Feketehegyen. Az utolsó szárazmalom Georg Ziegleré volt, és 1914-ben számolták fel.

A vízimalom

A Bara-patak vízmennyisége mindig igen nagy mértékben ingadozott. Volt időszak, amikor a medre teljesen kiszáradt, viszont az éghajlati viszonyok változásai néha olyan vízbőséget idéztek elő, hogy a medrélől kilépve veszélyeztette az alacsonyabb fekvésű házak épségét.

1785-ben a terepszemlére érkezett kunhegyesi küldöttség tagjai, a terület földrajzi fekvését mérlegelve, Vélity-pusztára tervezték településük felépítését. Tervüktől el kellett állniuk, mivel a talaj vízrétege olyan mélyen volt, hogy képtelenek lettek volna kutat ásni a magas löszdombon. Megállapításukat igazolja az 1771-ben készült kamarai térkép is, melyen a Bara-patak víztelennek van feltüntetve. A térséget az akkori időben nomád állattenyésztők bérelték, akik jószágaik itatásának megoldása céljából a kiszáradt patak medrében ástak ki kutakat.

A lakosok letelepedését követően mindinkább szaporodott a víz a patak medrében. Hamarosan mocsaras területek borították az alacsonyabb fekvésű területeket.

Így történhetett meg Karcagi Pásztor Mihály utántelepülővel a XIX. század elején, hogy a Bara-patakban halászva a csónakból kihajolt, hogy a szigonyon vergődő halat kiemelje, és egy nádszál kiszúrta a bal szemét. Korábban viszont olyannyira kevés nád volt ezen a vidéken, hogy még Nádaljrról is problematikus volt a tetőfedéshez szükséges nád beszerzése.

A XIX. század elején azonban felszaporodott a patak vize, még egy vízimalom működtetésére is fel lehetne használni.

1823-ban Farkas Péter a Bara-patakon, a falutól délre vízimalmot épített. Az egy lapátkerékkel működő vízimalom őrlőköve éjjel-nappal őrlötte a gabonát az elkövetkező időben. A vízimalom létesítését a lakosok megelégedéssel fogadták, hiszen addig csak szárazmalmokban őrlhettek. A szárazmalom üzemeltetéséhez a lovaik erejét kellett igénybe venni, s ez a munka a lovaikat igen nagy mértékben terhelte. Hogy kíméljék az állatokat, egyesek gabonájukat inkább elszállították Zentára, ahol a Tiszán működő vízimalmok egyikében becserélték lisztre. Hat százalék volt a búzaőrlési vám.

Amikor meghalt a Feketehegyen működő vízimalom tulajdonosa, az örökösök áruba bocsátották a malmot. Vevőként Kriszháber Salamon jelentkezett. Az új tulajdonos, hogy fokozza a malom teljesítő-képességét, még egy kicsit megemelte a gátat, és két lapátkerékes malommá alakította át.

1832 őszén igen sok csapadék hullott, így a Bara-patak vize annyira kiáradt, hogy nemcsak a kerteket öntötte el vízzel, hanem az alacsonyabb fekvésű utcákban is kezdett felhúzódni a vadvíz. A vert falból épült házak falai, a magas talajvíztől elázva, roskadozni kezdtek. A rémült lakosok némelyike még a téglából épült templomot is az összedőléstől féltette. Kérték Kriszháber Salamont, hogy csökkentse az elzáró

gát magasságát, de erre ő nem volt hajlandó, sőt örült, hogy újításával a kétkerekes vízimalom nagyobb mennyiségű gabonát őrölhet.

Ubormyi Máttyás bíró elnökletével a hattagú esküdtszék Zombori Tekintetes Karok és Rendekhez folyamodott a vízimalom körüli bonyodalom rendezése végett.

A zombori adminisztráció vízügyi mérnöke kiment a helyszínre kivizsgálni a vízimalom és a vadvizek közötti összefüggést. A helyszínelésnél a bizottság azt állapította meg, hogy a tavaszi hó olvadása és az év folyamán hullott bőséges csapadék okozza a vadvizek jelenlétét. A Kriszháber által készített gát létezése vagy lebontása a vadvizek szintjén nem változtatna semmit sem.

Amikor írásban kapta meg a feketehegyi előjáróság a helyszínelő bizottság jelentését, sajátos módon oldotta meg a problémát. 1834. Szent Jakab havának közepén, egy sötét éjjel, ismeretlen tettesek kimentek a fából készült vízimalomhoz, és felgyújtották. A malom porrá égett. A gátat így már lebonthatták, de a helyzetet nem változtattak semmit. Az utcák közepén húzódó árokban továbbra is ott maradt a talajvíz. Kertjeik továbbra is víz alatt álltak.

A vízimalom ügye a feketehegyiek többségénél továbbra is probléma tárgya volt. A tíz éven át működő vízimalmot, mint természetes energiaforrású malmot, a lakosok megszokták. Az esküdt uraknak, akik a malom lebontását kérték, valószínűleg, nem jelentett problémát, hogy jó lovaikkal szárazmalomban őröljék gabonájukat, vagy azt elszállítsák a Zentán működő vízimalomba. A zsellérsorban élő lakosok viszont már 1835-ben a Tekintetes Nemes Vitézlő alispán úrhoz esedeztek. A kérelem aláírói zsellérek, csőszök, juhászok vagy putrisok voltak. Ezek a szegény zsellérek arra kérték az alispán urat, hogy a megye létesítsen újból vízimalmot a Bara-patakon, „mely vízimalom nekünk nem csak hasznunkra, de kivált szegény sorsú emberek lovaira nézve, minő segítségül szolgálván a Tekintetes első Alispán úrnak által látni méltóztatik – mivel mióta a szárazmalomba való őrlésre jutottunk, azóta ez által lovaink nemcsak kitsigáztattak, mint hogy úgy ás a Megyei és Uradalmi terhek által ás nyomattatnának, hanem á mellett 5 sőt 6 garasokat váltásokat egy felórlóért elégséges teherrel fizetniük kellek; holott amaz elégett malomban volt őrlésért a vámon kívül, soha egyéb sem kívántatott, és az nekünk minő könnyebbségünkre, de főképpen a lovakban fogyatkozó közlakos szegény társainknak ás boldogságára szolgált légyen világosan láthatni”.

Kriszháber Salamon kezdetben hiába kért engedélyt a vízimalom felújítására. Később, amikor már megengedték volna, akkorra már nem

voltak meg a feltételek az üzemeltetésre. A Bara-patakban mindinkább csökkent a víz mennyisége. Oly nagymértékben csökkent a víz, hogy a XIX. század közepén Kónya János juhász (és zöldjegyző) a nyár közepén már a patak medrébe ásott kutat juhait itatására.

A szélmalom

A szárazmalom vetélytársa a szélmalom volt. Az első szélmalom 1815. május 7-én épült, és 1947. szeptember 21-én kezdték meg a lebontását. A falu szélén épült a libalegelőn, a szőlőskerteken belül (Hős utca), a Krivaja bal partja felett levő dombháton.

Kolter Péter szélmalma

Az őrlési díj 6% volt, akárcsak a szárazmalomban. Az energiaforrást a szél ereje képezte, és nem nyűtte a gazda lovait. A XX. század kezdetén a búza őrlését átvette a motoros nagymalom, így a szélmalomok hamarosan áttértek a kukorica őrlésére. 1941 után az őrlési vám 8% lett. Az első szélmalom hengeres alakú volt, felfelé lépcsőzetesen szűkült.

A falutól délnyugatra, a szérűskerteken kívül épült 1873-ban a második szélmalom. Építője Kolter Péter volt. Ezt a szélmalmot, már elhanyagolt állapotban, Tisza Szabó József vásárolta meg 15 000 dinárért 1933-ban (100 kilogramm kukorica akkor 45 dinár volt). A két pár kövel működő szélmalom egy év leforgása alatt harminc vagon búzát őrlött meg.

*A szélmalom az utolsó tulajdonosával, Tisza Szabó Józseffel.
Mellette a malomkö, mellyel valamikor oly sokat őrölt*

A falutól délre, a verbászi út mentén épült a harmadik szélmalom. Kerekes Samu építette. Ez volt a legnagyobb teljesítményű szélmalom, mely három kővel őrölt. Kezdetben búzát őrölt, de a gőzmalmok árnyékában átállt inkább kukorica őrlésére. A malom utolsó tulajdonosa Józsa Bálint volt.

A negyedik szélmalom a falutól nyugatra, a Vérmezőn épült fel a vasútra vezető út mentén. Ez volt az Erdélyi-féle szélmalom, melyet a századfordulón Józsa Bálint szintén megvásárolt.

A feketicsi szélmalomok négyszintesek voltak. Az első kivételével mind a három kúpszerűen szűkült. A földszintnél a kör alakú építmény átmérője 9 méter volt. A fal vastagsága 90 centimétert tett ki, amely belülről vályogból, kívülről téglából épült. Legfelül a negyedik szint 6,2 méter átmérőjű körnek felelt meg. A fal vastagsága és átmérője felfelé arányosan szűkült. A négy vitorla mindegyike 12 méteres volt, 25 méter magasságig fogta a szelet.

Az őrlest végző kő átmérője 120 centimétert tett ki. A szeles kerék a sebes kerékhez 1:14-hez arányban forgott. A két pár kővel működő szélmalom kedvező széljáráskor 5-6 métermázsza gabonát őrölt meg.

A búza őrlésekor barnás színű, úgynevezett teljes liszt került ki a malomkövek közül, parasztlisztnak is nevezték. Aki finomabb lisztet

óhajtott, azok számára a tengelye körül forgatható hengeres szítán engedték át a búzalisztet. Ennek segítségével elkülönítették a durvább őrlésű korpát, melyet bodorkorpának is neveztek. A bodorkorpa különösen keresett volt ősszel a „pár” készítéséhez, amikor a must forrt. A must felszínére került hab (élesztőgombák) és a bodorkorpa keverékéből készült a kenyér sütésénél használatos élesztőt pótló pár.

A feketicsi szélmalomok számára végzetes napnak számított 1936. február 24-e. Tisza Szabó József, aki a malomban töltötte azt az éjszakát, éjfél tájban észlelte, hogy az egyenletes szél hirtelen elállt. Kilépve az ajtón, nyugat felől egy csíkot látott az ég alján megjelenni. Rosszat sejtve a kocsihoz erősített köteleket meghúzta, hogy leállítsa a vitorlákát. A vitorlaszárhoz (12 méteres gerenda) erősített vitorlarácsozatra felmászva levitorlázott, vagyis leszedte a vitorlarácsozatra feszített vitorlavásznat, majd leengedte a kútba, mert nedvesen nem szakadozik a naptól kiszűtt vászon. Hamarosan erős szélvihar húzott el a szélmalom körül, és biztos nagy kárt tett volna a vitorlákban, ha nem vásznaz le.

Virradatkor terepszemlét tartva azt látta, hogy a Krivaja partja feletti emelkedőn épített, Kolter Péter tulajdonát képező szélmalomnak mind a négy vitorláját letépte a szél – hát, érdemes volt levitorlázni.

A szélmalom számára legkedvezőbb széljárásnak számított a keletről jövő szél. Sikeresen használták a nyugati szelet is. Gyakori eset volt, hogy hetekig éjjel-nappal öröltek. Nappal a keleti, éjszaka pedig a nyugati szelet használták fel.

A molnár élete egy cseppet sem volt unalmas. Szinte állandóan voltak vendégei. A szélmalom a környékbeli emberek kedvenc gyülekezőhelye volt. A gyerekek is szívesen kísérték el az öregeket. Tattott szájjal hallgatták az idősek beszédét és a régi időkre emlékeztető meséit. Hacsak tehettek, alkalmas pillanatban felszöktek a harmadik emeletre, s a nagykerékre ülve ördögmalmost játszottak, ez veszélyes játék volt. A körbe-körbe forgó kerék fogai elkaphatták a gyerek kezét vagy lábát. 1884. március 12-én Végső Bálint hétéves kisfiút a „malom törte össze”.

A járgányos darálók

Szállásokon a jóságok számára a (durva) kukoricadarát járgányos öntöttvas darálókkal őrlték. Ha darára volt szükség, akkor egy lovat befogtak a „göplibe”, s az körbe-körbe járva forgásba hozta a sarlós járatú darálóvasat.

A szállási szélmalom, a széldaráló

1936-ban szinte divattá vált a szállási emberek körében, hogy a szállástól nem nagy távolságra lévő emelkedőn szélmalmot építtessenek. A 4 méter magasságú, négy- vagy hatszögletű bódészerű épületben a 70–80 centiméter nagyságú malomkővet kettő vagy négy szélvitorla hozta mozgásba, és a kedvező széliránynak kifogása végett, az egész daráló épületet tengelye körül el lehetett fordítani.

Széldaráló-tulajdonosok voltak Vélityen Német László és Bordás Lajos. Bordás Lajos darálóját Sárközi Ferenc bognár készítette. A falu szélén Kerekes Lőrinc, a délnyugati határban Végh József tulajdonában volt széldaráló.

*1935 táján Német László és felesége,
Perlaki Zsuzsi a széldaráló előtt Vélityen*

Kedvező széljárás esetén egy nap alatt nyolc-tíz zsák kukoricát is megdaráltak. Amikor a széldaráló üzemelt, akkor a molnár szerepét betöltő gazda subában virrasztott a daráló bódéjában, ügyelve arra, hogy a garat üresen sohase járjon.

A motoros malom

A szélmalmok sorsa a motoros malmok megjelenésével megpecsétlődött. 1920-ban lebontásra került az Erdélyi-, majd a Kerekes Samu-féle szélmalom. Tisza József és Kolter Péter szélmalma számára már csak a kukorica őrlése maradt.

A századfordulón a szélmalmok szerepét átvette a gőzgéppel üzemeltetett, malomkövel őrlő malom. Az őrlménye elkülönült tiszta lisztre (kalács sütéséhez használatos), kenyérlisztre és a korpára.

1896-ban Schladl György építette az első gőzerővel meghajtott malmot, amely 1901-ben leégett. 1903-ban ezt a malmot vásárolták meg Király Sándor és Lajos, akik korszerűsítették. A tervrajzot Prokecz Elek okleveles topolyai mérnök készítette 1905-ben, már Welker Keresztélynek.

Az energiaforrás biztosítása végett Csehországból hozattak egy szívógázmotort és hengereket, és felszerelését is cseh mesterek végezték. Ezt a malmot nevezték el nagymalomnak. Az egykori malomköveket a továbbiakban a kukorica őrlésére használták. A cséplés időszakában a szívógázmotor energiáját kihasználva egy cséplőgépet is állítottak a malom elé. Akiknek csak néhány kereszt búzájuk termett, azok a malomnál csépeltek ki a gabonájukat.

A Király testvérek által épített lakóház és gőzmalom

1915-ben az akkor már nagymalmot Ubornyai János és társai vették meg. Ubornyai igen vállalkozó természetű volt, és gabonakereskedéssel akart foglalkozni. Az első világháború idején hadikölcsönt írt ki az állam. Akinek pénze volt, az hadikölcsönbe fektette, abban bízva, hogy a háború sikeres befejeztével busás kamat ellenében nagy haszonra tesz szert. Reményük csak álom maradt, mivel pénzüket soha vissza nem kapták.

Ubornyai János is hadikölcsönt íratott, és megkezdte egy gabonarakár építését. A vállalkozó új lakóház építésébe is belefogott. A kölcsön-

re felvett pénzzel bőkezűen bánt, el is nevezték milliomos Ubornyinak. Sem a háza, sem a raktár nem épült fel, mivel a hirtelen beállt pénzárfolyam változása felemésztette a kölcsönre kapott pénzét. A következő évben (1919) már Welker i sin név szerepelt a nagymalom cégtábláján. A tulajdonos megint Welker Keresztély lett.

1922-ben a Sárossy családnak nem volt maradása Maradékon. Áruba bocsátották földbirtokukat és egyéb ingatlanjukat, és az újságban Feketicsezen meghirdetett 500 holdas birtokot szándékozták megvenni. Mire vagyonukat értékesítették, a Tománovics-birtokot már államosították Feketicsezen. Bácskában sehol sem találtak megfelelő nagyságú birtokot, és magyar nemzetiségű meg egyébként sem vásárolhatott 500 holdas területet. Sárossy József és fiai (Ferenc, István, Lajos) az összes eladó nagyobb házat megvették. Eladó lett a Welker-malom, így hát azt is megvásárolták. Welker Keresztély azért árulta a malmot, mert meg akart vásárolni 50 láncc földet a Tománovics-birtokból.

Az akkori gazdasági politika a Sárossyaktól megkövetelte, hogy a malomban csak az újvidéki tőzsdén keresztül vásárolt búza kerülhetett őrlésre. Két-három éven keresztül olyan nagy áringadozások voltak, hogy olcsóbban lehetett eladni a lisztet, mint amennyiért a búzát megvásárolták. Végül is az áringadozás csődbe juttatta a nagymalom tulajdonosait. A csődeljárás lefolytatásaként árverésre került a malom és a családi házak. A két Sárossy testvéremek (Ferenc, Lajos), a szó szoros értelmében, nem maradt meg semmi más, csak ami rajtuk volt.

Sárossy József a munkásaival a malom előtt

A malmot végül Zuschlag és Gutwein vették meg, és üzemeltették 1945-ig. Ez után a malmot a Népi Javak Igazgatósága vette át, majd az államosítás után a Mlinpred állami vállalat keretében működött. Az ötvenes években leszerelték a berendezését.

1921-ben Józsa Bálint, a szélmalom tulajdonosa, amikor azt látta, hogy a szélmalomban a malomkövel való őrlés a végóráit járja, lebontotta mind a két szélmalmát, és a főutca déli részén felépítette a nyersolajmotorral működő kismalmot. Alig fejezte be a malom építését, máris eladta az egyik Sárossy testvérnek, Istvánnak 1922-ben.

Az akkori időben a csavartabb eszű embereknek az lett a meggyőződése, hogy az örökmozgó mint hajtóerő megvalósítható. Sárossy István is olyan örökmozgót akart készíteni, amely a nyersolajmotor helyett üzemelteti a malmot. Elutazott Erdélybe, hogy tanulmányozza a víz erejének felhasználását. Hazajövet Sárközi Ferenc bognárral készítettett egy 4 méter átmérőjű kereket, melynek a talpfáihoz lapátok voltak erősítve. Csehországból hozatott két hatalmas csapágyat, hogy ezzel a kerék forgása súrlódásmentes legyen. Külán speciális vízpumpát rendelt. Amikor az összes alkatrészt beszerezte, a malom mellett egy külön helyiséget építtetett, és a hatalmas örökmozgót beállította. Az volt az elképzelése, hogy a kerék felett levő tartályba a szivattyú felviszi a vizet. A lezúduló víz a keréken levő lapátokat forgásba hozza. A kerék forgása által nyert energia a szivattyút üzemelteti, és még annyi energia szabadul fel, hogy az üzembe hozza a malmot. Lökdőste is István a nagy kereket, ment is az egy ideig, de megállt. Pedig a nagy szíj, mely a malmot üzemeltette volna, még fel sem volt téve. Az akkori időben sok okoskodó mester volt a faluban, és mind Sárossy Pistát akarta utánozni, persze nem ilyen hatalmas tákolmányokkal.

Szerencsére 1926-ban a kismalom leégett (a rossz nyelvek azt sutogták, hogy maga a tulajdonos gyújtotta fel). A malom be volt biztosítva. A biztosítótársulat gyújtogatást nem tudott megállapítani, így Sárossy István a kártérítésből 14 lánc földet vásárolt. Megmaradt a nagy családi ház, és mint földműves élte le hátralevő éveit.

A leégett Józsa-féle motoros malomtól nem messze 1936-ban épült fel a Schwebler–Gutwein-féle kismalom, melyet szivógázmotor üzemeltetett

A második világháborút követően a nagy- és kismalom berendezését leszerelték, és valahova Szerbiába szállították.

A KÖZLEKEDÉS

A mese szerint Mátyás király egykor azt kérdezte a rövidlátó ökrökkel szántó paraszttól: „Meddig messze a messze?”

A középkorban a török hadvezetés számára nem jelentett elérhetetlen távolságot a Konstantinápolytól Eger vagy Bécs közötti út megtevéle. Ha tavasszal a szultán meghirdette a hadjáratot, a nyár végére már a török sereg asszonyostul, gyerekestül a magyar végváratat vagy Bécset ostromolta. Ősszel, amikor beköszöntött a hideg, s tengelyig érő pocsolyává vált az Alföld, megindította a töméntelen török sereget, hogy a telet odahaza, Konstantinápolyban tölthesse. A sereg zöme ezt a nagy utat gyalogosan tette meg.

Feketehegy a XIX. században a Bácskát észak–dél irányában átszelő fő útvonaltól félreeső helyen terült el. Az országút Szabadkától Topolyát érintve, Kishegyesen át, Újverbász mellett vezetett Újvidékig. A gyepel benőtt út az év legnagyobb részében nehezen járható sártenger volt. A postakocsi havonta kétszer közlekedett. Kishegyesen volt a megállója. Amikor megérkezett, az ott állomásozó katonai szolgálatot teljesítők kifogták a lovakat, s pihent lovak nyargalásával a postakocsi folytathatta útját Újvidékig. A megállóknál adták le az esetleges postai küldeményeket, és ott vették fel az újabb utasokat. Feketehegy 1870-ig csak Kishegyesen keresztül bonyolíthatta le postaforgalmát. Az ezt megelőző időben a pénzátutalás csak Péterváradon, Zomborban vagy Szabadkán volt lehetséges. A pénzügyi forgalom hiányát a lakosok nem észlelték, hiszen a robotkötelezettségeiknek terménybeszolgáltatással tettek eleget. Mivel Feketehegy a külai jószágigazgatáshoz tartozott, így a robotból származó járandóságait a külai megyei raktárba szállították.

A 20 ölnyi szegedi országút tulajdonképpen csak egy legelő csík volt, melyen a jószágok eljutottak akár Bécsig is, ahol azokat értékesítették.

Postahivatal 1870-ben alakult Feketehegyen. Az első postamester Ágoston Ferenc volt. Szülei (Ágoston István) az 1848/49-es szabadságharc után telepedtek át Pirosról Feketehegyre. Ágoston István és

kezdetben fia, Ferenc is, ingatlanügynökként tevékenykedett. Az akkori időben az ingatlanforgalmat csak ügyészek (= ügyvéd) keresztül bonyolíthatták le. Büntetendő volt, ha a lakosok egymás között, az ügyész megkerülésével adták-vették a házat vagy a földet.

A tudomány vívmányai Bácsfeketehegyet sem kerülték el. Sok tanakodás után, egy 1897. október 16-ai jegyzőkönyvi beírás szerint, a „telephon-távbeszélő” hálózat kiépítéséhez anyagilag is hozzájárul a község, s 1902-ben a távíró már teljes erővel működött. Balog Miska bácsi egyáltalán nem örült az új intézménynek. Így vélekedett: „Azt kellett volna először fejbe löni, aki a távírókat kitalálta. Ha az ember éjszaka ellop egy bárányt, minek kell azt már reggel Budán is tudni!”

A Feketehegyre leköltözöttek az ősi fészükben szőlőművelő irredemtusok voltak. Átköltözésüket követően folyamodványukban a zombori adminisztrációt arra kérték, hogy szőlőművelésre alkalmas területet mérjen ki számukra. Kérvényüket a Nemes Tanács elutasította, ellenben a dinnyeföldek kimérését engedélyezte. Nem vetettek ők oda sohasem dinnyét, szőlővesszővel ültették be. A kezdeti időben, a gazdasági erejüktől függően, minden családnak volt egy, fél vagy negyed hold szőleje. Néhány év elteltével azonban, a vagyoni differenciálódás folytán, egyesek szőlőföldjeiket elvesztették. A zsellérek mint jó szőlőmunkások igényjellegűen Kamenicán vállaltak munkát.

Vasárnap ebéd után talicskáikat megrakták egyheti elemózsiával, letakarták subával, és a falu széli kocsmánál gyülekeztek. Megállás nélkül mentek le Újvidékre. Mire besötétedett, a talicskások már a kamenicai szőlők kunyhóiban pihentek. Szombaton ebéd után pedig üres talicskáikkal megindultak hazafelé.

A szőlőmunkások egyike Majtényi Mihály volt. Hazafelé jövet Újvidéken áthaladva Mihály bácsi betért egy mészárszéckbe, hogy vegyen egy kiló húst. A mészárossal szóba elegyedett, és elmondta, hogy ő meg Feketehegyre tart a talicskájával. A mészáros egy jókora darab csont nélküli tiszta húst mért ki neki. Mihály bácsi ezen úgy felbuzdult, hogy a következő években, amikor jó húislevesre éhezett meg, évente egyszer-kétszer szombat reggel lekocogott Újvidékre az ismerős mészároshoz egy kiló húsért, s estére már Mária néni el is készítette a vasárnapi ebédrevalót. „Mert aztán az a hús az igazi, amit az újvidéki mészáros ad!” – mondogatta Mihály bácsi. A mészáros meg reklámként mondogatta, hogy őhöz még Feketehegyről is eljönnek bizony egy kiló húsért (persze gyalog), ami megvolt barátok között is vagy három kiló.

Nagy Julis néni nyár derekán befogott a kocsiba, s megindult Szerbiába. Ott vásárolt vagy százötven sovány libát. Augusztus végén, ami-

kor az új kukoricát morzsolni lehetett, befogta a libákat, és addig tömte őket, míg jól fel nem híztak. Amikor a libák elkészültek, levágta őket, és a birkás gazdától vásárolt sajttal kiegészítve rakományát, a kocsijával megindult Szegedre. Ha ott nem sikerült egykettőre túladni az árun, nem esett kétségbe. Ment tovább Kecskemétre. Néha már Budán kötött ki. Hazafelé jövet porcelán- és zománcos edényeket vásárolt, s így még megduplázza a libák árát.

Szűcs László családja parasztkocsin

Józsa Kálmánék szánkón

A VASÚTVONALAK

Az utazás gyökeres megváltozását jelentette, amikor 1883-ban befutott az első vonat az állomásra.

A Budapest–Zimony-vasútvonal kiépítését lázas dilemmák előzték meg. Az eredeti terv szerint a vasútvonal Feketehegyet érintve Óverbász és Szenttamás mellett haladt volna el Újvidék felé, és az állomás a nagytető felett épült volna. A közelben lakók tiltakoztak, attól félve, hogy a gőzmasina tüzet okozva felgyújtja a szalmakazlakat, a házaikat, a játszódozó gyerekeket meg elgázolja. Másként vélekedett az előljárárság. A vasút igazgatóságának felajánlotta, hogy 5000 forint erejéig támogatja a vasút kiépítését, és a sínpálya által kisajátított földek tulajdonosainak kártalanítását is magára vállalja.

Sajnos, döntő fordulatot jelentett a vasútvonal meghatározásában az akkor esedékes képviselő-választás megtartása. A virilisek (választói joggal rendelkezők), mind a feketehegyiek, mind a szeghegyiek számára szavazóhelyként Óverbász volt kijelölve. Az akkori szavazás kimenetelére szerint, a feketehegyi magyaroknak köszönhetően, a Kossuth-pártiak győztek. Ezen a szeghegyi svábok nagyon felháborodtak, és bosszúból kategorikusan kijelentették, hogy nem engedik az ő határukon áthaladni a vasútvonalat. A vasút igazgatósága nem tehetett mást, mint egy újabb tervet kellett kidolgoznia, mely szerint a vasútvonal Újverbászt érintve halad Újvidék felé. E terv szerint aztán Feketehegy és Szenttamás is távolra esett a vasútvonaltól. Feketehegy és Kishegyes közösen járult hozzá a vasút építéséhez, így a Nagyállomás a hegyesi határ csücskében, közvetlenül a feketehegyi határ mentén épült fel. A feketehegyi határban 11 ½ hold föld került kisajátításra a sínpálya felépítésére. Az előljárárság eredeti határozatát semmiben sem másította meg. Az eredetileg felajánlott 5000 forintot a vasút kiépítésére a vasút-igazgatóság rendelkezésére bocsátotta, a földtulajdonosok kártérítésére 6000 forintot biztosított.

A vasútvonal ünnepélyes megnyitására 1883. március 8-án került sor. Ekkor kivonult az állomásra Feketehegy és Kishegyes lakossága. Zenezóval várták be a felvirágzott vonat érkezését.

A feketehegyi ünneplők megrökönyödve olvasták az állomás elnevezését. Sehogyan sem nyugodtak bele, hogy az építmény a Kishegyes elnevezést viseli. 11 000 forinttal járultak hozzá a kiépítéshez a feketehegyiek, szemben a kishegyesiekkel, akiknek mindössze 7000 forintját emésztette fel a vállalkozás.

Az ünnepségről hazasietve menten panaszos levelet küldtek a közlekedésügyi minisztériumba, írván: „A községi képviselői testület azon

feltétel hozta határozatát, hogy lehetőleg a falu közelében állomást nyervén, remélte, hogy ezen állomás, ha nem is a Feketehegy, de legalább, mint a Verbász–Kúla–Kishegyes–Feketehegy elnevezéssel fog ellátni. Nagy sajnálkozásunkra azonban azt látjuk, hogy a kérdéses közös állomás kizárólag Kis Hegyes felírással ékeskedik.”

A közigazgatási bizottság egy kicsit hosszúnak tartotta az ajánlott megnevezést. A végleges döntést 1883. december 13-án hozták meg. A bizottság mérlegelve a feketehegyi község anyagi hozzájárulását a vasútvonal kiépítéséhez, elnevezésként olyan határozatot hozott, hogy rövidített formában az állomás a Hegyes–Feketehegy elnevezést viselje.

A vasútállomás

A későbbiek folyamán bizony sokat emlegették ezt a feketehegyiek az állomásra bandukolva. Az állomás a falu szélétől 4200 méter távolságra épült. Amikor kiépült Szeghegytől az állomásig vezető kövesút, melyet ősszel és télen használtak, amikor a rövidebb földút szinte járhatatlan volt, ez kocsival 6 kilométer megtételét jelentette. Emlegették is az ősöket, akik annak idején nem álltak a sarkukra, s megengedték, hogy az állomás egyórányi távolságra essen a falutól.

1883-ban, alighogy kiépült a Budapest–Zimony-vasútvonal, máris újabb vasútvonal foglalkoztatta a közvéleményt. A hálózat bővítése céljából merült fel a Bácskát haránt irányban átszelő vasútvonal kiépítése Zentától Palánkáig. E terv szerint Feketehegy és Szeghegy között,

a temető mögött felépített vasútállomás lehetővé tette volna, hogy a két település eredményesebben kapcsolódhasson a vasúti hálózatba. A tervezett vasútvonal első fázisaként kiépült a vasútvonal Feketehegy állomása és Kúla között.

A megnyitásra 1896. október 20-án került sor. Településünk számára az új vasútvonal létesítése nem sokat jelentett, mivel időközben Feketehegy a külai járástól kiszakítva a topolyai járáshoz lett csatolva. Egyedüli emlékként a Kúlaival összekötött vasútvonal a „kúlai vásárral” vált nevezetessé.

1918 őszén, szeptember közepén, a Szerbiából visszavonuló osztrák hadseregnek egy hosszú vasúti szerelvénye eljutott a feketehegyi állomásig. Hogy ne akadályozza a forgalmat, kitolatták a külai vágányra. Pár nap múlva a szerelvény őrzésével megbízott katonák elszöktek. A közelben élő szállásiak pedig rájöttek, hogy őrizetlenül állnak a vagonok. Igen változatos árut halmoztak fel bennük. Volt ott élelmiszer, különféle edények, cigaretta, az akkori időben hiánycikknek számító gyufa, jó minőségű ipari termékek, orvosi műszerek meg még formalinban úszkáló emberi hullák is.

Nem voltak restek a környékbeliek, feltörték a vagonokat, és vittek mindent, amit csak értek. Szeghegyen a búcsút, régi tradíció szerint, szeptember utolsó hetének hétfői napján tartották. A feketehegyiek a búcsúban értesültek arról, hogy a külai vágányon veszteglő szerelvényeket feltörték, és különböző értékeket lehet onnan szerezni. Ott is hagyták a búcsút, s hazasietve pillanatok alatt elterjedt a külai vásár híre. Tömegesen siettek a fosztogatás színhelyére. Megpakolva jöttek este haza. A szerzeményük igen változatos volt, attól függően, kinek milyen volt az érdeklődési köre, de az is döntő volt, hogy kinek mi jutott. Volt, akinek olyan szerencséje volt, hogy az egyik vagonból élő pónilovat vezetett ki. Mások egy láda cvibakot, cikóriát, kávét, szilvalekvárt, zománcos vödrot, kisebb-nagyobb zománcos edényt, ruháneműt cipeltek haza. A külai vásárra jöttek még Topolyáról is, de a híre pillanatok alatt eljutott Szabadkáig is. Az akkor alakult nemzetőrök közül egy csapat másnap már megérkezett a hegyes-feketehegyi állomásra. Az újonnan megjelent fosztogatókat már puskaropogás fogadta. Igaz, csak egy emberi lábszár állt egy golyó útjába, de ez is elegendő volt ahhoz, hogy megértsék, vége lett a külai vásárnak. Két nappal később megkezdődött az eltulajdonított áruk visszaszármaztatása. Némelyek bevitték a szerzeményt a községházára, de sokan, félve a házkutatásoktól, a kutakba dobálták a szerzett portékát.

AZ OMNIBUSZ, A BUSZ ÉS A TÖBBI XX. SZÁZADI VÍVMÁNY

Az utakon elképzelhetetlen állapotok uralkodhattak ősztől tavaszig. De azért a nagy sárban és esőben is feltalálták magukat a lakosok, sokszor nád vagy szárízék volt az átjárókon. Volt, amikor még gólyalábbal is jártak a sárban. Az 1870-es évektől kezdték a járdák kikövezését, téglázását. A régi előjáróságot is foglalkoztathatta az ügy, mert egy alkalommal kiadta, hogy 1896. október 1-jére a járdákat ki kell kövezni.

Egy jegyzőkönyvi adat szerint az 1898-as évben a közutak karbantartására a lakosokat ezer kézi és százharminc igás nap teljesítésére kötelezték. Akkor sem volt másképp, aki nem ment el, annak a közmunka váltságdíja 1 korona, az igás pedig 1 forint 50 korona volt.

A községi atyáknak már 1895-ben terveik között szerepelt a műút kiépítése az állomástól Feketehegyig, de a régi aktákban 1898. január 18-án is az állomásút kikövezését kérték. Végül 1901-ben épült fel Szeghegytől az állomásig vezető út.

1906-ban elkészült Hegyes–Szeghegy–Feketehegy falvakat összekötő kövesút. Hatezer-ötszáznegyvenöt koronába került, és a modern időköt követve, 60 méterenként lámpákat helyeztek el.

A századfordulón Baum József omnibuszt használt az utasok szállítására. Az omnibuszban húsz személy foglalhatott helyet, amelyet két ló vontatott. A Kűgáttól (Bara-híd a becei úton) szállította az utasokat a reggel és a délután érkező vonathoz.

*Gutwein omnibuszos tíz-tizenkét lóval működött;
egy omnibuszt négy ló húzott*

1921-ben veszélybe került az omnibusz tevékenysége. Burger Fülöp egy autóbust vásárolt, amely hathatósabb volt az omnibusznál. Az új Burger-féle sűrke autóbusz sofőrje Halasi János volt.

Baum József öt évig még el tudta viselni az autóbusz jelenlétét, de 1926-ban meg kellett válnia az omnibusztól, s maga is autóbust vásárolt.

Az autóbuszok Topolyára is szállították az utasokat, de csak jó időben. Ekkor a kövesút Feketicsszélétől Kishegyesszéléig volt kiépítve (a régi Jugoszlávia ideje alatt), de Kishegyes túlsószélétől Topolyáig már csak földút vezetett. Kémlelte is délutánonként az eget a sofőr, s ha záporosó közelgett, akkor bizony fuvarosok után kellett nézni, hogy lovak vontatásával biztonságosan eljussanak Hegyessig.

Halasi János és a sűrke autóbusz

Vasárnap délutánonként a sűrke autóbusz a kirándulni szándékozókat, rendes díjazás mellett (6 dinár), kivitte az állomásra. A Szabadkáról s Újvidékről érkező vonatok Feketehegyen keresztették egymást. A kirándulók elnézegették az érkező vonatokat, s szórakozhattak is a maguk módján. Két jó nevű kocsmá étel- és italkínálata mindig a vendégek igényeinek kielégítésére szolgált. Jól ment mindkét kocsmának, hiszen az utasforgalmon kívül Kishegyes és Feketehegy áruforgalma is a Nagyállomáson keresztül bonyolódott le.

Pacal Mihály, mint világot látott iparos vándorlegény 1900-ban, amikor hazaérkezett, a gyári kerékpárok hasonmását készítette el fából. A kerékpár hátsó kerekének meghajtása direkt módon történt. Ha partról ereszkedett le, akkor a pedálok visszatartásával tudta csak fé-

kezni a járművét. Ha aztán a kerékpár megszaladt, kapkodhatta a lábát, mert a kalimpáló pedálok összevissza verték a sarkát. Ez volt az első kerékpár, amely Feketehegy utcáin nagy csörömpöléssel haladt végig, hiszen kerekei is fából készültek.

Pacal Mihály kerékpárja a falu néprajzi kiállításán

A kerékpár elterjedésének Deck mechanikus adta meg a kezdő lendületet. Tíz kerékpárt vásárolt, melyet megfelelő díjazás mellett vásáronp délutánoként a bátrabb legények béreltek ki.

1921-ben a lakosok birtokában a következő járművek voltak: négyszázkilencvennyolc parasztkocsi, négy kordély, tizenhárom fiáker, ötvenöt kerékpár és egy omnibusz. Öt évvel később dr. Steimetz Károly és a Bútor testvérek már luxusautóval is rendelkeztek. A Bútor testvéreknek ekkorra már teherautójuk is volt.

A harmincas évek táján a motorok megjelenése szenzációnak számított.

Papp Károly 1930-ban motorkerékpárt vásárolt, s csodájára járt a környék apraja-nagyja. Persze az unokatestvére, a heves vérmérsékletű Papp Lajos is megjelent. Nem nagy unszolásra fel is ült a csodajárműre. Megmagyarázták neki, hogyan kell üzembe helyezni, s ez neki elég is volt. Addig nem jutottak el, hogyan kell leállítani. Lajos felpattant a motorra, s nagy örömmel megindult kerülgetni a tizedet. Amikor már megunta a száguldást, a tulajdonos mellett elhaladva odakiáltott: „Hogy kell megállni?” Mivel ügyis a falu határához közel volt Károly háza, így azt válaszolta: „Hajts a szántásra!” Lajos elérte, ki is haj-

Kozma Böske motoron

tott azon nyomban a szállásra. Ott sem tudván, mit tegyen, nekihajtott a szalmakazalnak. Le is állt a motor menten.

Nem akart Lajos lemaradni öccse mögött, így a következő évben luxusautót vásárolt. Egy alkalommal Topolyán volt az autójával, és ott találkozott a sűrke autóbusszal érkezett földijével, Presburger bőrkereskedő zsidóval. Felajánlotta a kényelmes luxusautóját. Délután a sűrke autóbusz elment Topolyáról, s így Presburger kiszolgáltatottá vált Lajos kénye-kedvének. Egyre unszolta jötevőjét, hogy induljanak haza. Lajos nem akart menni, míg Fontányi kocsmájában nem mulatott egy sort. Jól besötétedett, mire elérkezett az indulás ideje. A kanyargó gidres-gödrös topolyai úton egyszer csak egy nyúl került a lámpa fénycsóvjá elé. „Na, ezt eltapossuk, Presburger úr!” Az út hiába kanyarodott, Lajos nem csavarta meg a kormánykereket, mert akkor elveszíti a nyulat. Árkon-bokron keresztül üldözték a nyulat. A zsidó összeviszsa verte a fejét az autó tetejében és oldalában. Amikor megérkeztek Feketicsre, Lajos készségesen felajánlotta szolgálatát más időkre is. Presburger a fejét fogva megköszönte a fuvart, mondván: „Soha többet veled nem utazom.”

1932-ben Müller Heinrich egy luxusautó vásárlásával kapcsolódott be az igényesebb utasok szállításába.

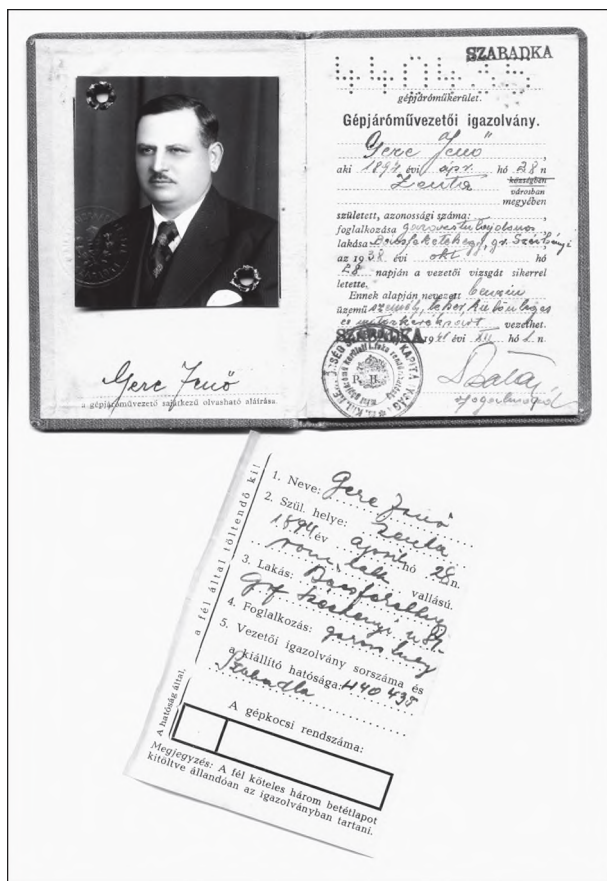

Út a Crno Brdón keresztül 1925 körül

A berlini olimpiai játékok idejére (1936) épült ki az Európát átszelő nemzetközi út, amely a település központján haladt át. Ettől kezdve vált felhőtlen a motoros járművekkel való közlekedés.

*Gere Jenő 1936-ban megnyitotta Feketics első benzinkútját
a műhelye előtti téren*

Gere Jenő gépjármű-vezetői igazolványa és betétlapja, amellyel a vétkezőket rendszabályozták

A második világháború végét egyedül a Bútor testvérek kamionja érte meg. Az autóbuszok és luxusautók vagy a frontszolgálat, vagy a német lakosok elmenekülése alkalmával vesztek el.

A kivénhedt kamion túlélte a világháborút, s az újonnan alakult cipészszövetkezet rendelkezésére lett bocsátva. Az akkori időben a tapasztalt buszvezető, Halasi János szállította piacról piacra az árut.

Mint mindennap, hajnalban indultak, s egyszer a sofőr mellett ülő suszter a reflektor fényében egy autókereket pillantott meg gurulni. Rögvest el is kiáltotta magát: „János, az meg nem a mi kerekünk?” Nem érkezett Halasi válaszolni, mert abban a pillanatban lerogyott a kamion eleje.

A háborút követő időben, mivel nem volt egyetlen tömegközlekedési eszköz sem, az állomásra kijutni csak gyalogosan vagy parasztkocsival lehetett. Bejáródott fuvarosok (Vajda, Tarkó, Hadadi) szállították az utasokat. Ebben az időben egyetlen autóbusz sem közlekedett a nemzetközi úton. Ha valaki el akart utazni valahova, akkor azt csakis vonattal tehette meg.

Az első úgynevezett állami autóbusz 1946. június 6-án indult meg, amely a Szabadka–Újvidék közötti vonalon közlekedett. A Szabadkáról induló autóbusz reggel 7 órakor érkezett Feketicsre, és délután 4 órakor indult vissza Újvidékről. Ez volt az egyetlen autóbusz, amely e 100 kilométeres távon közlekedett.

A fuvarosok legnagyobb bánatára 1949. szeptember 22-én beindult egy autóbuszjárat, amely a Topolya–Feketics-vonalon közlekedett. Az autóbusz reggel fél 5-kor indult, és először az utasok szállítását bonyolította le a vasútállomásra. Reggel bevárta az észak–dél irányában közlekedő vonatokat, melyek Feketicsen keresztezték egymást. Amikor az utasokat beszállította a faluba, megindult Topolyára. Topolyáról visszaérkezve kivitte az utasokat a délután érkező vonatokhoz. A fuvarosok csak egy rövid ideig túrhették a konkurenciát, mert az utasok vagy a kényelmesebb autóbust vették igénybe, vagy gyalog vágtak neki a nyári útnak.

A két világháború között, de még az utána következő években is, a kerékpárokat úgy regisztrálták, mint manapság a motoros járműveket. Minden kerékpár rendszám táblát és forgalmi könyvecskét kapott. A nem regisztrált kerékpárokat a rendőrség elkobozta.

MESTRI NARODNI ODBOR FEKETICS

ZA DOBOVANJE

Broj 2312/46
3 maja 1946 godine
Feketic

O B J A V A

Registrowanje bicikla za godinu 1946 završava se sa 8 maja 1946 godine pa tko do toga roka ne podnese prijavu, biti će prijavljen Finansijskoj Upravi SMO-a u Backa Topola gde će platiti četverostruku kaznu a ovi bi se bicikli primeti u saobraćaju a nije registrovan biti će oduzet.

Surt Pazivanu Sloboda Narodu !

Sekretar

Predsednik,

5. - 7. V. 1946.

Ubrani Jovanovic

Egy dobolási papír

Бр. ~~XXXXXX~~ 4421 1268/50
 58168-

САОБРАЋАЈНА КЊИЖИЦА

Врста возила *bicikl*
 Марна: *Britanija* тип *Amki* Бр. рама *24017*

Презиме, име и занимање *Silasti Marija učenica*
 Место становања *Bekešev kbr. 132*
 у *Bekešev 18 jula* 1946

Сопственик *Silasti Marija*

Egy kerékpár forgalmi könyvecskéje

Egy kerékpár táblája

A háborút követő évben vagy csak nehezen, vagy egyáltalán nem lehetett a kerékpárra gumibroncsot venni. Egyesek úgy oldották meg a gumihányt, hogy azt kötéllel helyettesítették. Ezt cselekedte Harangozó Pityu gyermek is, s a kerékpár vázára felültette Tolnai Jani szomszéd

gyereket. A főutcán lesték, mikor érkezik egy kamion. Amikor lőtávolságra megérkezett a kamion, felpattantak a kerékpárra, utána vetették magukat, és annak oldalába kapaszkodva száguldoztak a gránitkockás nemzetközi úton. A nagy rohanásban levált a gumit helyettesítő nagykötél, ők meg a kamion alá estek. Jani gyereket hiába élesztgették.

Az akkori időben az ilyen közlekedési mód megszokott volt. Ha valaki hosszabb útra indult (Topolya, Szabadka), akkor a nemzetközi úton karikázva időnként hátratekingettek. Ha járművet észleltek, ráta-postak a pedálra, hogy a mellette haladó kamiont utolérjék. Rendszerint sikerült elkapni a kamion oldalát, s máris biztosítva volt a taposás nélküli haladás. (Ekkora sebességük volt a kamionoknak.)

Furcsa világ volt a háborút követő évtized. A városokban a fő közlekedési eszköz a kerékpár volt. Ha útkereszteződéshez ért a kerékpáros, akkor a központban álló forgalmistának egy csengettyűzéssel adta tudtára, hogy egyenesen szándékozik haladni, kettővel balra, hárommal pedig jobbra.

A bútorüzletek az áruforgalmat még 1955-ben is főként vasúton bonyolították le. Aki nem akart várni a késedelmes leszállításra, az akár 50 kilométeres távolságból is, fuvarost fogadott. Ha úgy adódott, Újvidéken a főposta tövében kifogta a lovakat, megabrakolt, felpakolt a kocsira, és megindult haza. Útközben nem kellett rettegnie, hogy közlekedési zavart okoz, mivel olyan gyér volt a forgalom, hogy az ollóba hajtás ismeretlen fogalom volt.

Csúcsforgalom a templom előtt – id. Bertók Lajos az első kocsin

A feketehegyi Pacal Julianna volt az első a kondukterek között Újvidéken. Emlékezését hangszalag őrzi. Ő volt az utolsó „hosszúszoknyás” asszony a falunkban. Férje Bancsi Lajos volt, testvére pedig az, aki a fa kerékpárt készítette.

Bancsi Lajosné Pacal Julianna

*Pacal Julianna
(1880. 7. 6.–1973. 6. 8.)
és férje, Bancsi Lajos
(1880. 4. 3.–1962. 3. 19.)*

A PUSZTA VÉGNAPJAI

Az első világháború végeztével Tománovits báró a lányára, Tománovits Violára íratta a birtokát. Zavaros állapotok következtek be az államhatárok megváltozása miatt. A birtokot, mivel korábban Tománovits György magyarországi földbirtokos tulajdonát képezte, államosították. Az 1919. február 27-én megjelent agrártörvény szerint minden nagybirtokot legfeljebb 514 holdra redukáltak. Egy évnek kellett eltelni ahhoz, hogy Tománovits György bebizonyítsa, hogy a birtok már az agrártörvény megjelenése előtt a lánya nevéen volt, aki jugoszláv állampolgár. Egy évig szenttamásiak bérelték a birtokot.

Végül, az agrártörvény értelmében, a 797 holdas birtokból 283 hold került állami kézre. Violának 514 holdat visszaszámaztattak. Viola hamarosan férjhez ment Kiss Károly kishegyesi földbirtokoshoz. Házasságuk alatt igen nagy lábon éltek, Viola mind gyakrabban szalasztott meg Marci bácsi által egy-két vagon gabonát. Ezek a szállítmányok természetesen nem kerültek bele a nagykönyvbe. Szerencsére a valódi birtokos az országhatáron túl volt. A csószból lett ispán teljhatalmúnak képzelte magát, és ő is csak mulatozással töltötte az idejét. A könnyelmű Viola mellett ezt megtehetette.

Tománovits György 1923-ban váratlanul megjelent, hogy meglátogassa leányát és vejét. A szívélyes és pazar fogadtatásból nem sok jót vont le. Meg sem melegedett a helye, máris befogatott, hogy hozzák el Zélity Márton csószot, a feketehegyi birtok intézőjét. Marci bácsi ez idő tájt éppen Kasza Sándor kocsmájában mulatott. Amikor tudomást szerzett arról, ki hívhatja, azonnal kijózanodott. Magához vette a nagykönyvet, és nemsokára már rogyadozó lábakkal állt kenyéradó gazdája előtt. Tománovits egy ideig lapozgatta, nézegette az adatokat, majd szó nélkül visszaadta az izzadtságban tájékozó volt ispánjának. Átlátta a birtok anyagi helyzetét. Nem is vendégeskedett sokáig, hamarosan a nagyállomásra hajtatott, és soha többé tájára sem ment a feketehegyi birtoknak.

Egy-két év alatt kimerült a Marci bácsi által vezetett birtok. Felszaporodtak az adósságok Kiss Károlynál is. Az anyagi romlás oda vezetett, hogy felborult a bárónővel kötött házasság. Kiss Károly áruba bocsátotta kishegyesi birtokát, melyet Welker Keresztély vett meg, és elköltözött Magyarországra.

A házasság felbomlását követően a bárónő visszaköltözött a feketicsi kastélyába. Az addig megszokott életformáról azonban nem tudott lemondani. Kezdetben az egész birtokot egyben szándékozta eladni. Vevőként a Maradékról származó Sárossy testvérek jelentkeztek. A vételből nem lett semmi, mert az akkori törvényekből kifolyólag magyar nemzetiségű ember nem vehetett birtokot. Pedig Violának nem számított a vevő nemzetisége. Ez után kisebb tételekben árusította a birtokát. Így jutottak aránylag olcsón földhöz németek és szerbek: Munts, Welker, Graf, Nemecki testvérek, Saco, Dancsika, Milenko, Pero, Mito.

Tománovits Viola

A kastély körül a gyűri mindinkább szűkült. 1928-ban sorra került a birtok központi épülete és a körülötte levő földek is. Az összes épület lebontásra került. A bárónő kiszorult a kastélyából, és egykori ispánjánál, Marci bácsinál húzódott meg.

A birtok utolsó részlegét, a 9 holdas komlóföldet, 1942-ben adta el egy Ortog nevezetű németnek. Ekkor az volt a regula, hogy német sem vásárolhat földet, ezért nem írták telekkönyvileg a nevére.

Négy évvel később megjelent az újabb agrártörvény, és kiderült, hogy Tománovits Viola 9 hold föld tulajdonosa. A törvény szerint a bárónő, mivel nem volt földműves, csak 5 hold birtoklására jogosult. Az egykori 797 holdat kitevő birtoknak az utolsó részlegét így kétszer is sikerült eladnia.

NOVO SELO – ÚJFALU

Az első világháború után minden megváltozott. Feketicsen szerb ajkú lett a jegyző, az aljegyző, a községi orvos, a postamester, de még a rendőrfőnök is, habár a faluban korábban a magyar és német lakosokon kívül egyetlen szerb sem élt.

A földreform a nagybirtokokat 514 holdra redukálta. Tománovits Györgytől a földreform 283 hold földet államosított. Az elvett földterületre Jugoszlávia passzív vidékeiről származó lakosok lettek telepítve. Hatvanöt dobrovoljac család érkezett Likából 1921-ben. A telepítés nem volt kellőképpen előkészítve. Hamar kiderült, hogy csak harminckét család rendelkezik telepítési engedéllyel. Mivel a kisajátított föld sem volt elegendő a letelepedéshez, tizenkét család visszaköltözött szülőföldjére, míg huszonkettő a környező dobrovoljac településeken próbált elhelyezkedni. Végül is huszonegy családról kellett gondoskodnia Feketics előjáróságának. Megérkezésükkor az elhelyezésüket az üresen álló bikaistállóban és magánházaknál oldották meg, mert a központi telepítési bizottság ideiglenes elszállásolásukról nem gondoskodott.

Az év folyamán az új település helyének kijelölése a falutól keletre, 3 kilométer távolságra történt. Így jött létre Újfalú.

A falu területeként 11 holdat parcelláztak fel házhelyeknek. A kellő állami támogatás hiányában azonban a házak építése nem kezdődhetett meg.

Minden családnak 9 hold szántóföld volt előlátva. Hogy szántóikat megművelhessék, minden negyedik családnak egy fogatot biztosítottak.

Egyes családok, megunva a bikaistállóban való elhelyezést, ideiglenesen vert falú, szalmatetővel ellátott kunyhókat építettek ott, ahol szántóföldjeik voltak kijelölve.

A véglegesített település kiépítése odaköltözésük negyedik évében történt. 1925-ben fogtak hozzá az állami segíellyel az újfalusi házak építéséhez.

Egy házhelynek 800 négyszögölt mérték ki. A gazdasági udvar mögötti terület konyhakerti növények termesztésére volt szánva. A lakóépület vert falú végházként épült. A kétablakos szobát konyha és istálló követte. Két utca mentén négy sorban követték egymást a házak. Egy sorban hat ház állt, kivéve az utolsót, ahol három házhelyet mérték ki. Egy holdat közös célokra hagytak meg, ahova 1928-ban épült fel az iskola a tanítói lakással.

A telepések többnyire korosak voltak, hiszen a százharminckét lakosnak csak négy iskolába járó gyermeke volt. Mindaddig, amíg saját iskolájuk fel nem épült, a gyermekek a magyar iskolába jártak. A magyar tanítók az újfalusi gyermekek anyanyelvi oktatásáról úgy gondoskodtak, ahogyan hiányos szerb tudásuk megengedte. Amíg fel nem épült az iskolájuk, a gyermekeket a faluban helyezték el, magyar családoknál.

A telepések 1933-ig nem fizettek adót. Az eltelt tizenkét év alatt nagyon szerényen rendezkedtek be az önálló életre. Az évek folyamán nem is tudtak különösebb gazdasági erőre szert tenni.

Az 1941-ben beállt változások miatt, amikor a magyar honvédség megjelent a falujukban, ellenállást nem tanúsítottak. Ez azonban nem mentesítette őket attól, hogy ne osztozzanak a többi dobrovoljac falu lakosainak sorsában.

1941 nyarán egy tiszt vezetésével egy tizednyi honvéd kapta azt a feladatot, hogy a dobrovoljacokat kitelepítse, és a Sárváron létesített koncentrációs táborba utalja őket. A falu szélén érdeklődtek Újfalu felől. Az ott ácsorgók azt ajánlották, hogy Tolnai Lajost kérjék meg útvezetőnek, mivel az volt a dobrovoljacok kovácsa, és beszéli a szerb nyelvet. A honvédek kérésére Tolnai Lajos az Újfaluban összegyűjtött lakosságnak előadta a kormány határozatát, és felszólította őket, ha fegyverrel rendelkeznek, akkor azt adják át. A kovács tolmácsként mindent lefordított szerb nyelvre. A dobrovoljacok ellenállás nélkül elhagyták a településüket, és helyüket a vonattal érkező csángók foglalták el.

Tolnai Lajos bácsi

1945 után Tolnai Lajos kovácsnak bőven volt alkalmja elmélkedni egykori útvezető és tolmács szerepéről a požarevacai börtönben.

A dobrovoljacok csak a legszükségesebb holmijukat vehették magukhoz, és elhurcolták őket Sárvárra. Ott a koncentrációs táborban helyezték el őket. Mint szorgalmas földművesek, a táborból többnyire nagy gazdaságokba mentek ki munkára, míg a többiek a táborlakók sorsában osztoztak.

A CSÁNGÓK TÖRTÉNETE BÁCсандRÁSHÁZÁN

A honfoglalást követő időben a magyarság állandó veszedelemnek volt kitéve a keletről betörő népek részéről. A támadások ellensúlyozása a székelyekre hárult, s ezért kiváltságokat élvezhettek. Mint köznemesek az ország védelmét ők látták el. Ha veszélyben volt az ország épsége, mindannyian fegyvert fogtak.

A nemzetiségi szervezetben élő székelyeknek, mint közsékelyeknek (gyalogosok) és lófőknek (lovasok), a kiváltságaik az idők folyamán mindinkább csökkentek. Helyzetük különösen az erdélyi fejedelemség megszűntetése után vált kérdésessé. A XVII. század folyamán többször visszaállították hivatalosan a székelyek szabadságát, de amikor Erdélyt Habsburg-tartománnyá nyilvánította a bécsi udvar, a közsékelyek teljesen jobbágyi sorsba süllyedtek.

Mária Terézia a keleti országrészek megszilárdítását a székely határőrvidékek újrászervezésével szándékozta elérni. A székelyek régi

szabadságuk visszanyerését vélték elérni a határőrszolgálatban való részvételükkel. Erdély kormányzójának felhívására tömegesen jelentkeztek, hogy ezáltal megszabaduljanak a jobbágyi terheiktől. Amikor megtudták, hogy az adózás alól nem szabadulnak meg, sokan vissza is adták fegyvereiket. Mária Terézia, hogy mégis megszervezze a határőrvidéket, elrendelte a kötelező sorozást. A székelyek emberi mivoltuk lekicsinylésének tekintették a sorozóbizottság mérlegelését az alkalmazhatóságukról a hadi szolgálatra.

1763 őszén a sorozásra beidézett székelyek az erdőkben bujdosnak Siskovics osztrák generális sorozóbizottsága előtt. Az élelem hiánya és a kemény tél kényszerítő hatása miatt Mádéfalvánál gyülekeztek a közeli erdőkben. A bujdosókat Siskovics megbeszélésre hívta be a településre. A székelyek abban a reményben érkeztek, hogy emlékiratot adjanak át a határvidék osztrák generálisának, melyben sérelmeik orvoslását kérik.

1764. január 7-én éjjel Siskovics körülzárta a falut, és ágyútűzet nyitott a megbeszélésre érkező székelyekre. Mária Terézia felállításra kiadott rendelete szégyenletes vérengzéssé fajult. A mádéfalvi veszedelem négyszáz halálos áldozatot követelt. Az életben maradt székelyek a Kárpátokon túlra menekültek. Évekig tartó hontalan bujdosásuk alatt várták be családtagjaik érkezését. Kezdetben Moldovában bujdosnak, „csángoltak”.

Az osztrák–török békekötés értelmében Bukovina 1774-ben osztrák uralom alá került. A köznemesi családból származó Hadik András Mária Terézia hűséges tábornoka volt. Vakmerő haditettei miatt a királynő grófi méltóságra emelte, a visszaszerzett Bukovinában pedig birtokot adományozott neki. A Kárpátokon túli vidéken bujdokoló csángókat összegyűjtötte, és birtokán hét csángó faluba telepítette őket.

Bukovina nyújtott menedéket a környező országokból menekülőknél is. Így keveredtek a csángók lengyelekkel, románokkal, oroszokkal, ukránokkal. A csángók anyaországuktól elszakadva mégis két évszázadon keresztül megőrizték a nyelvüket és nemzeti öntudatukat. A hét falu egyike volt András háza, amelynek lakói 1941-ben telepedtek le Bácsfeketehegy határában, a dobrovoljacok által létesített huszonegy házat számláló falucskában.

A bácsfeketehegyieknek az volt a meggyőződésük, hogy Bukovina csak egy kietlen vidék, ahonnan gazdasági okok miatt telepedtek át.

Egy utazás alkalmával 1974-ben, elhagyva a Békás-szorost, Bukovinát vettük célba, hogy utánajárjunk a csángók elköltözési okának. Bukovinába érkezve csodálattal állapítottuk meg, hogy az enyhén dombos vidék termékenysége és ligetei lenyűgöző szépségű képet tár-

nak élénk. Andrásházán a sors egy még magyarul tudó asszonnyal hozott össze bennünket, akitől a legelfogadhatóbb információkat nyertük, miért is jöttek el a csángók.

1941-ben, amikor az előretörő német csapatok elfoglalták Bukovinát, a német ajkú lakosokat visszatelepítették Németországba. Az asszony magyar nagylány létére egy némethez ment feleségül, így férjével együtt osztozva az ottani németek sorsában, bevagonírozva, kikerült Németországba. Férjét hamarosan besorozták katonának, és elesett az orosz fronton.

Amikor a német ajkúak elhagyták Bukovinát, félelem ütötte fel a fejét a hét csángó faluban. A tanácstalan csángók között nem kellett különösebb agitációt kifejteni, hogy áttelepülve a Kárpátokon Bácskában keressenek új otthont.

A hét elhagyott bukovinai csángó faluba a környékbeli románok telepedtek be. 1974-ben mind a hét faluban románok éltek, s hogy ott egykor magyar–székely vagy székely–magyarok voltak, csupán a temető síremlékei őrizték meg.

A mi adatközlőnk a honvágytól hajtva, évek múltán elhagyta Németországot, és visszatelepedett Andrásházára. Szerencsésnek mondta magát, mert a valamikori szülőházát a Németországból hozott márkáival megválthatta az oda beköltözött romántól.

A huszonegy csángó család, előbbi településük emlékeként, új falujukat Bácsandrásházának nevezte el. Harangjukat az iskola közelségében épített haranglábon helyezték el.

A csángók felvonulása

A csángók

A Bácsandrásra került székelyekkel a bácsfeketehegyi lakosok szorosabb kapcsolatot nem építettek ki. Református vallásúak voltak, így ha a sártenger nem akadályozta meg őket, minden vasárnap bementek a faluba. Lovukat a vásártéren kifogták, és felsorakozva, csizmában, fehér gatyában részt vettek a délelőtti istentiszteleten. Székely nyelveztük, viseletük, szokásaik igencsak különbözött a helybeli lakosokétól. A kölcsönös közeledés a helybeli magyar lakosok és a csángók között igen elenyésző volt. Rövid volt az idő is a közeledéshez, hiszen csupán három évig éltek egymás mellett. Nem is érthették meg a helybeliek, mit jelent majd kétszáz évet idegenben élni, más nemzetiségekkel övezett szigetként. Az idők folyamán soha semmilyen erkölcsi segítséget nem kaptak az anyaországtól.

Csángósorsuk tovább kísértette őket. 1944-ben jövevényeknek érezve magukat, mind egy szálig kocsikra ülve megindultak a Dunán túlra. Ott érte őket utol az orosz hadsereg, s így Pécs környékén megrekedt a vándorlásuk. Többnyire Hidas községben telepedtek le, ahol az elmenekült német családok házai nyújtottak újabb otthont a számukra.

Dudus néni egy csángó kislánnyal

ISMÉT NOVO SELO

Az előrenyomuló orosz hadsereg Sárvárhoz érve a koncentrációs tábor lakóit felszabadította. 1944 novemberében érkeztek vissza otthonukba, Újfaluba, a dobrovoljac lakók. A falu sorsa azonban a további évek során megpecsételődött. Miután Feketics német lakóit 1945 januárjában internálták, némelyek visszatértek után otthagyták újfalusi házaikat, és beköltöztek a faluba. Azok, akik Újfalu mostoha viszonyait vállalták, terveket próbáltak szőni, hogy elfogadhatóbb életviszonyokat biztosítsanak maguknak. Eleinte azt tervezték, hogy kövesúttal kötik össze a településeket. Néhányszor kijelölték az utat cövekekkel, de a terv nem valósult meg, pedig a lakosság még önkéntes munkavállalással is segítette volna az akciót.

Novo Selo – Újfalu

Egy időben azt tervezték, hogy villanyvezeték lefektetésével az ot-tani életfeltételek másik fontos kérdését oldják meg. A megvalósítás megint csak addig jutott el, hogy cövekekkel megjelölték a villany-karók helyét. A sártenger és a sötétség végül a legkitartóbbakat is arra készítette, hogy lassanként behúzódjanak Feketicsre. Eleinte eladták házaikat a közelben levő állami birtok munkásainak. A későbbiek fo-lyamán az eladatlanul pusztulásra ítélt házak jelezték csak az egykori Újfalú létezését.

Az 1971-ben végzett népszámlálás adatai szerint a nemzetiségi ösz-szetétel:

32 szerb

38 magyar

1 nem meghatározott nemzetiségű

71 lakosa volt a településnek.

A következő népszámláláskor, 1981-ben, alig maradt lakosa. Ekkor már csak tizenöt ház állt félig lerombolva. A lakosok száma hét sze-mélyre csökkent.

A világtól elzárva, a dobrovoljacok által felépült település nem egész ötven év leforgása alatt megszűnt létezni.

Az elhagyott romos iskola

A SZOCIALISTÁK

A munkavállalási lehetőségek csökkenése a XIX. század vége felé mindinkább szegénységbe sodorta a lakosok jó részét. A tagosítás után megszűntek a legelők. Nem kellett már annyi kapás: megjelent a kukoricavető gép és a kapálóeke. Kamenicára sem kellett már annyi munkás. Az 1880-as években számos szőlőtelepítést kipusztított a filoxéra. Egyesek a kötelezettségeiktől való mentességet úgy kísérelték meg megoldani, hogy kiléptek a református egyház kötelékéből, és a nazarénus hitre tértek. Követelték, hogy az egyházi iskola megszüntetésével népiskolai oktatást vezessen be a községi előljáróság. Kérésük megvalósítása csak négy évtized múlva valósulhatott meg, amikor 1921-ben államosították az elemi oktatást.

A nazarenizmus terjedésével párhuzamosan bontakoztak ki a szocialista eszmék is. A szocialista eszmék hirdetői és terjesztői között kiemelkedő szerepet töltött be Bácsfeketehegyen Várkonyi Bálint.

1895-ben Várkonyi Bálint, aki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szimpatizánsa volt, Vajda Mihály falubelivel Újvidéken járt. Vajda bemutatta Várkonyit egy újvidéki lakosnak, aki átadta neki a Szociáldemokrata Párt felhívását „Magyarország jogtalan népéhez” címmel. A felhívás elsődleges célja az általános választási jog elnyerése volt. A felhívás végszavai: „Le az osztályállammal! Éljen a népszavazás! Éljen az általános választójog, a szabad egyesülés és gyülekezés! Éljen Magyarország népe!” 1895. január 28-án a Szociáldemokrata Párt lapja, a *Népszava* is közölte a felhívást. Várkonyi ezt egy hónappal később kapta meg az újvidéki névtelen ismerőstől. Hazaérve, a felhívást ismertette azokkal, akik a szocialista eszmék tekintetében azonosultak vele.

Az ország ebben az időben a millenniumi ünnepségre készült, ezért a vezető réteg a szocialista mozgalmak eszméit csírájában akarta elfojtani.

Alig telt el egy hét, máris megjelent a csendőrség Várkonyi lakásán, és a házkutatás alkalmával megtalálta a Magyar Szociáldemokrata Párt

felhívását. Eljárást indítottak ellene, melynek természetes velejárója volt a verés és a bebörtönzés. Szabadulása után a párt röpiratainak, broszúráinak terjesztése továbbra is Várkonyi Bálint nevéhez fűződött. 1896 végétől a Független Szocialista Földmunkás Szervezet lelkes híveként tevékenykedett, melynek vezéralakja Várkonyi István magyarországi földbirtokos volt.

Várkonyi Bálint a szocialista mozgalom vezéralakja volt, de nem szerepel a vezetőségi tagok névsorában. Az 1918–19-es években is tovább tevékenykedett az újjászülető mozgalom soraiban, 1924-ben Hornyák Zakariással és Gulyás Józseffel a JKP egy sejtjét alkotta. Az 1929. január 6-ai diktatúra bevezetésekor ismét röpiratokat foglalták le nála.

Amikor, a már harmincöt éves múltra visszatekintő, sok börtönt megjárt, röpcédula-terjesztőt a szerb csendőrség az állomásra kísérte, ő csak bágyadtan nézte a kocsikereket. Amikor megkérdezték tőle, mit néz, így válaszolt: „Az a küllő, amelyik alul volt, az meg felülre kerül.” Megértette a csendőr a célzást, s nem maradt el a puskatus és az ütlegezés. A következő szocialista iratokat találták meg nála: Magyar munkás könyvtár I., VII. és VIII., Mit akarnak a szociáldemokraták?, Jönnek a szocialisták, A szociáldemokrácia evangéliuma.

A Szociáldemokrata Párt szervezésében 1896. április 28-án, munkásképző egyesület megszervezése céljából, a községháza udvarán mintegy kétszázan jöttek össze. Az egyesület célja az volt, hogy a munkások szervezeten lépjenek fel a munkaadóikkal szemben. Mindig előre megbeszélve, a körülményekhez mérten vállaljanak munkát, s ez által egymást ne licitálják le a munkabér meghatározásában. A szervezet elnökének Pap Ferencet, alelnöknek Pál Ferencet, jegyzőnek Ubornyai Jánost választották. Tagsági díjként 10 krajcárt határoztak meg.

A feketicsi szocialisták a munkásképző egyesület megalakulását követően hamarosan hátat fordítottak a szociáldemokrata pártnak, és a továbbiakban a Független Szocialista Párt keretein belül tevékenykedtek. A pártszervezet cseréjétől függetlenül, a munkásképző egyesület 1907-ig irányította munkásai alapbér-meghatározását.

A munkásképző egyesület a kukoricatörés közeledtével a törést hetedében, a szárvágást pedig forintban állapította meg, tekintettel arra, hogy a kukorica ára 1 forint volt. A nagybirtokosok viszont azért kardoskodtak, hogy a törést tizedén, a szárvágást pedig lánconként 50 krajcárért végezzék el. Ez oly alacsony bér lett volna, hogy még az ételmet sem kereste volna meg a munkás.

Az erősödő szocialista mozgalom szervezeti formájának megerősítésében a Független Szocialista Párt vezéralakja Várkonyi István

volt. 1896. október 30-án Budapestről Topolyára utazott, majd másnap Bácsfeketehegyre érkezett. Utazásának célja az volt, hogy megismerkedjen a feketehegyi szervezet vezetőivel. Az idők folyamán személyes kapcsolatok jöttek létre közöttük.

A Szociáldemokrata Párt keretein belül megalakított munkásegylet legális működtetéséhez szükséges lett volna a minisztériumi engedély. Ám ezt hiába várták. Így 1896. november 27-én népgyűlést tartottak a községháza udvarán, és 1897. január 29-én megalakították a Földművelő Szakszervezetet, mely tizenegy éven keresztül szolgálta a munkások jogainak védelmét.

A feketehegyi szocialisták szószólója Ubornyai János volt. A *Földművelő* újságban megjelent cikkei mély érzelmekkel óhajtották a munkások érdekeit továbbvinni.

Várkonyi egy földművelőkből álló párt szervezésén ügyködött, így kilépett a Szociáldemokrata Pártból, és Ceglédre hívott össze egy földművesi kongresszust. A bácsfeketehegyi szocialistákat Ubornyai János képviselte. Az 1897. február 14–15-ei kongresszusi felszólalása nyomtatásban is megjelent:

Ubornyai János (Bács-Feketehegy): Fájdalom, hogy épp azoknak a megélhetéséről is kell szót szólni, akik az egész világot eltartják. Mert állatvédő egyesületek vannak, de munkást védő törvényeket nem hoznak.

Jártam olyan vidéken, ahol a kukoriczát azon mód, ahogy megőrték, ették. A buzakenyeret csak hiribül ismerték.

De nem lesz ez mindég így! Egyesüljünk, hogy megsokasodjunk, mint a homok és megerősödjünk, mint Sámson! Követeljük az egyházi és állami birtokok apró bérletbeadását, a munkás védtörvény behozatalát s a vasárnapi munka teljes eltörlését. Róbotról, mint régen elavult intézményről szó se tétessék.

Lukács Sándor (Ada): A birtokosok összetartanak, úgy szólnak egymáshoz: Ne adj a munkásnak többet, hisz úgy is kapsz eleget. Tartson csak össze a munkás is, majd másképp lesz minden.

A kongresszus határozatai kizárólag a földműveléssel foglalkozó munkásokra vonatkoztak.

Május 1-je megünneplésére egy összejövetellel készültek a szocialisták 1897 áprilisában. Ertesülve erről a hatalom is próbált felkészülni ennek megakadályozására. Csizsár Péter főszolgabíró az alispánhoz intézett leiratában azon óhajtát fejtette ki, hogy egy egész század katonaság leküldésével segítse a május 1-jei ünnepség megakadályozását,

mivel a helybeli csendőrök, rendőrök száma semmiképpen nem elegendő a rend fenntartásához.

Bácsfeketehegyen Ubornyai János utólagos jelentése szerint a munkások nemzetközi ünnepére tervezett összejöveteleket nem tarthatták meg, mivel már kora reggel annyi csendőr és rendőr érkezett a faluba, hogy minden utcára jutott belőlük három-négy.

„Üsse kő...” A szocialisták a tervezett összejövetelüket mégis megtartották egy nappal később. A jegyző, mire feleszmélt, és megtette a szükséges lépéseket, addigra a gyűlést már rég be is fejezték, így a kirendelt csendőrök dolgavégezetlenül hagyták el a falut.

A szocialista eszmék a bácsfeketehegyi asszonyok körében is táptalajra találtak. 1897. május 6-án Budai János elvtárs házánál gyűlést tartottak, amikor megalakították a Független Szocialista Nőszervezetet. Elnök Pásztor Zsuzsanna, második elnök Varga Julianna, titkár Szilágyi Zsuzsanna, második titkár Kádár Mária, pénztáros Fülöp Erzsébet lett, és tizennyolc nőt választottak meg bizottsági tagnak.

Amint közeledett az aratás ideje (1897. június 11.), a munkásképző egyesület, a Független Szocialisták bácsfeketehegyi és szenttamási egyesülete felhívást intézett a párt lapjában (*Földművelő*), hogy aratást csakis a ceglédi kongresszuson meghatározott díjazás alapján vállaljanak. Amennyiben más vidékről akarnak a gazdák aratókat biztosítani, azokat küldjék vissza, ahonnan érkeztek, és magyarázzák meg nekik, hogy helyben van elegendő munkás, csak meg kell fizetni.

ORSZÁGOS KONGRESSZUS FEKETEHEGYEN

A Szociáldemokrata Párton belüli szakadáskor a Várkonyi István által vezetett Független Szocialisták 1906. január 8–9-én Bácsfeketehegyen tartották az Országos Független Szocialista Szövetség kongresszusát.

Napirendi pontok:

1. Jelentések
2. A földművelő nép helyzete
3. Országos földművelő szakegyesület felállítása
4. A földművelő nép jelene és jövője
5. A legközelebbi kongresszus helye
6. A lap ügye
7. Indítványok

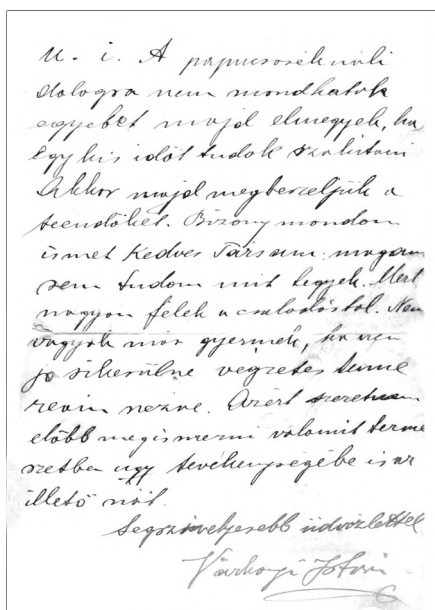
A kongresszust a földművelő szakegylet otthonában, Óri Bálint házában tartották. A kongresszus idején egy 3 méter hosszúságú vörös zászló lobogott.

A hatóság a gyűlés ellenőrzésére Tukacs Fábian szolgabíró és Limbek Elek járási rendőrfelügyelőt küldte ki.

Az ország minden részéről mintegy nyolcvankét község képviseltette magát. Az öt-hatszáz főnyi küldöttség vasúton érkezett. A vendégek a feketehegyiekénél voltak elszállásolva a két napig tartó kongresszus ideje alatt. Várkonyi István Szolga Bálintnál volt, s baráti viszony alakult ki közöttük, a későbbiek folyamán magánlevelezést is folytattak.

A kongresszus legfőbb tárgya a harmadik pont volt. Az előadó, előterjesztő Poór Árpád volt. A vitát követően megalakult az Országos Földművelő Szakegylet, melynek az elnöke Várkonyi István, alelnöke Szolga Bálint, a második alelnök pedig Boros István lett.

A kongresszus ideje alatt nem történt rendellenesség. Az 1880-as években, amikor a filoxéra kipusztította Feketehegyen a szőlőket, megindult a szőlőföldek újbóli betelepítése. Szolga Bálint is egyike volt azoknak, akik szőlőjüket nemcsak felújították, hanem bővítette is annyira, hogy a jómódú szőlősgazdákhöz emelkedtek fel. A nála vendégeskedő Várkonyinak annyira megtetszett a feketehegyi szőlőből készült bor, hogy Szolga a jövőben Budapestre küldözgette hordóban a borát.

U. i. A papucsosiknál
stolgra nem mondható
egyebet nem is elmondhat,
egy kis időt tudok szaladni
Ekkor majd megbeszéljük a
kérdést. Bizony mondom
imre kedves társam magam
nem tudom mit legyen. Hat
magyar felék a csobákosok. Ha
szegedre is megérnek, ha az
jó sikerülne vegyesen kenne
reim nekem. Azért szeretem
előbb megismerni valamit kenne
szegedre egy keveset meg is ar
illető mit.
Szeretettel
Várkonyi István

A vendégeskedés alkalmával Szolga bemutatta szocialista társának Pál Ferenc lányát, Zsófikát. A vendéglátás hálájaként Zsófica egy aranygyűrűt és fülbevalót kapott a szocialista érzelmű, ceglédi földbirtokostól. Várkonyi nős ember volt, s a házasságából egy leánya született. Elpanaszolta Szolgának, hogy mindenáron fiúörököst szeretne. Elég az hozzá, hogy Zsófica nagyon megtetszett Várkonyinak, és 1906. február 6-án arról írt levelében Szolgának, hogy dilemmái elkerülése végett hamarosan Feketehegyre megy, hogy „úgy természetben, mint tevékenységében” megismerje az illető nőt, mármint Zsófikát. (Hogy a házigazdának milyen szerep jutott, ki tudja...)

Első látásra az érzelmi szálak oly erősek lettek, hogy magával vitte Budapestre. Szinte napok alatt döntött. Megindult a válóper. Pesti házába, a pletykák elkerülése végett, nem vihette Zsófikát, így lakást bérelt neki.

1901-ben a Független Szocialisták köröstarcsai értekezletén azt a határozatot hozták, hogy a megüresedett gyomai mandátum betöltésére képviselőnek Várkonyi Istvánt ajánlják. Jelentéktelen szavazatkülönbséggel, de nem nyerte el a képviselői helyet. A megválasztott képviselő hamarosan meghalt. Várkonyi ekkor ismét jelöltette magát, ezerszázkilencvenöt ellenében ezernegyvenöt szavazattal ismét vereséget szenvedett. Választói beszédében ostromolta a kormányt az általános választói jogért. A programbeszéd miatt perbe fogták, és nyolchavi börtönbüntetést róttak ki számára. A börtönbüntetése elhúzódott egészen 1906 szeptemberéig. Társnője, Zsófica ez alatt az idő alatt Feketehegyen volt.

Évek múlva már Cegléden élt Zsófikával, aki azt írta haza szüleinek, hogy álmában sem gondolta volna, hogy egyszer mint Várkonyiné ilyen szép élete lesz. Pedig nem esküdtek meg. Várkonyi elvárásai nem teljesültek a fiúutódlás kérdésében. Zsófikának két lánya, Pál Ilonka és Pál Klárka született, és Cegléden levő birtokának megművelése aggasztotta.

Amíg a váci börtönben töltötte büntetését, a Független Szocialisták lapja, a *Földművelő* megjelenése körül bonyodalmak merültek fel. A párt további működése érdekében közgyűlést vagy kongresszust kellett volna előkészíteni. Mire kiszabadult a börtönből, a szakegyletek működését betiltották. A feketehegyi Független Szocialisták magukra maradtak.

Szolga Bálint a *Földművelő* szocialista újságot összegyűjtötte, de nem maradt meg az utókor számára. 1913-ban szőlőt telepített. Az oltványok már arasznyira megnőttek, amikor a májusi fagyok idején hirtelen nulla fok alá süllyedt a hőmérséklet. Hirtelenjében más megal-

dást nem talált, mint hóna alá kapta az újságokat, és tasakokat készítve azzal takargatta be az oltványoknak. A fagyveszély elmúlt, a szél pedig az újságlapokat szétfújta. (Az Országos Széchényi Könyvtárban Budapesten van még néhány példány.)

Várkonyi szabadulása még nem érkezett el, amikor a Magyarországi Független Szocialisták országos szövetsége március 31-én és április 1-jén Feketehegyen országos értekezletet tartottak. Az értekezleten majdnem minden község képviseltette magát. Az ötödik napirendi pontként az országos termelő- és fogyasztási szövetkezet létesítésének lehetőségeit vitatták meg.

A gyűlés mindkét napon a legnagyobb rendben folyt le. A hatóságot Németh Béla főszolgabíró és Kozma Dezső feketehegyi jegyző képviselte.

Várkonyit börtönből való szabadulása után személyes problémái köztörték le, így az addig Független Szocialistákhoz tartozó feketehegyiek a Szociáldemokrata Párt keretein belül fejtették ki tevékenységüket, de azokkal sohase azonosultak, Várkonyi nézeteit vallották továbbra is.

A szarajevói merényletet követően, 1914. július 14-én az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, s ezzel kezdetét vette az első világháború. A Szociáldemokrata Párt elítélte a háborús előkészületeket és az ultimátumot, de mikor kitört a háború, a II. internacionálé pártjaihoz hasonlóan, saját országának uralkodó köreit támogatta. A szocialisták pártját nem tiltották be, és tagsága a fronton teljesített szolgálatot.

1918. november 3-án a Monarchia feltétel nélkül letette a fegyvert. Ezzel véget ért a négy évig tartó háború. November 16-án kikiáltották a Magyar Népköztársaságot.

Szolga Bálint házában a magyarországi származású Munkásevic Miklós lakott. Az októberi forradalom hírére Munkásevic megtalálta és kítűzte az egykori 3 méteres vörös zászlót.

A mesebeli életet az első világháború szakította félbe. Várkonyi hadiszállító lett, Zsófiika pedig a két lánnyal hazajött. Várkonyi ellátásukról bőségesen gondoskodott a tragikus kimenetelű első világháború végéig. Várkonyi István 1918-ban meghalt (1852-ben született). Ilonka és Klárika nagyon szép lányok voltak. Apjukra hasonlítottak, és Feketehegyen mindenki Várkonyi lányoknak nevezte őket. Tizenhét éves korukban azonban tüdőbajt kaptak, és meghaltak. A kistemetőben két fejfa jelzi örök nyugvóhelyüket.

Várkonyi feketehegyi hívei az 1919–1921-es években a szociáldemokraták helyi szervezetében aktivizálódtak, habár a szociáldemokratáknak sem korábban, sem később nem volt gyökerük. Amikor

Feketehegyen 1923–24-ben létrejött az első kommunista sejt, tagjai többségében egykori várkonyisták voltak: Bene László, Bordás József, Fülöp István, Molnár Lajos, Kerekes József, Sárándi Gábor, Sárándi Lajos. A röpiratok terjesztője ekkor is Várkonyi Bálint volt. 1929-ben, a diktatúra bevezetését követően, röpiratokat foglaltak le nála, ki tudja, hányszor verték el és csukták börtönbe ezért. A szervezetbe tartozó tagok anyagi lehetőségeikhez mérten gondoskodtak a börtönben sínylő sorstársak családjairól.

Az FMP (Független Munkáspárt) tartományi titkársága felhívással fordult a helyi pártszervezethez, hogy emlékezzenek meg Lenin halálának évfordulójáról, valamint szervezzenek gyűjtést a börtönben sínylő elvtársak hozzátartozóiknak. A gyűjtés eredményéről Végh Bálint és Molnár Lajos pártvezető küldött jelentést, amely szerint 160 dinárt gyűjtöttek össze. A továbbiakban is folyt a gyűjtés, s volt eset, amikor 1000 dinár is összejött segítségzés címén.

1924 márciusában a Szabadkáról érkező Stevan Grunčić ismertette az FMP célkitűzéseit. Sárándi Gábor lakásán találkoztak Bene László, Bordás János, Bordás József, Kerekes József, Molnár Lajos, Őri Gábor, Végh Bálint, Hornyák Lajos és Újvári Antal. Ezen a gyűlésen nyolcan beléptek a pártba. Habár több beírt tagja nem volt, de mintegy két-háromszáz helyi szimpatizáns állt mögöttük. A csoport lényegében a JKP illegális sejtjének szervezési elvein működött.

Formálisan továbbra is a Szocialista Párt tagjai maradtak, így lehetőségük volt arra, hogy a szervezet tagjai között folytassák az agitációs munkát.

1924. május 1-je előtt készültek a munkások nemzetközi ünnepének megtartására. Erre nem kerülhetett sor, mert május 1-jén Feketics utcáin lovascsendőrök cirkáltak, és senkit sem engedtek ki az utcára.

A JKP tagságát képezték 1925-ben Fekete István, Orosz József, Horakai János, Pásztor Lajos, Fehér István, Sárándi Lajos és Dietrich Miklós.

Szimpatizánsok voltak: Pál Lajos, Gulyás Antal, Gulyás József, Tóth Sándor, Tóth Julianna, Őri István és Fazekas Miklós.

Nikola Crnčevićet (Újvidék), aki propagandaanyaggal látta el a feketicsi aktivistákat, letartóztatták, és a házkutatás alkalmával megtalálták lakásán a szervezet számára kiküldendő agitációs anyagot. Ezután állandó megfigyelés alatt tartották postaküldeményeit. Így jutott napokkal később a csendőrség kezére a feketicsi Független Munkáspárt értesítése a Lenin-ünnepségek megszervezéséről (1925. január 26.) és a 160 dinár begyűjtött adományról. A későbbiek folyamán két és fél évi börtönbüntetésre ítélték.

Crnčević ügyének kivizsgálása és tanúk előállítása végett 1925 februárjában Újvidékre idéztek tíz feketicsi kommunisztagyánús személyt. A letartóztatottak voltak: Bordás József, Bene László, Molnár Lajos, Bordás János, Kerekes József, Őri Gábor, Ver (Víg) Bálint, Sárándi Gábor, Újvári Antal és Hornyák Lajos. Az újvidéki rendőr-főkapitányság a letartóztatottakat az államügyészségnek adta át. A bíróság a Bordás József és két társa elleni nyomozást leállította, mivel az FMP legális szervezetnek volt elismerve.

A vizsgálati fogságban levő tíz feketicsi gyanú alatt álló személyt Szabadkára szállították. A vádlottak elismerték, hogy propagandaanyagot kaptak Újvidékről, azt elolvasták, de nem terjesztették. Az idő rövidsége miatt erre nem is volt módjuk.

A vizsgálati fogságból, mely egy hónapig tartott, hét feketicsit szabadlábra helyeztek. Három társukat, Bordás József ácsmestert, Benő László cipészt és Molnár Lajost beszállították a szabadkai börtönbe 1925. április 25-én. A vallatás és az azzal járó tortúra tovább tartott, de végül is bizonyítékok hiányában felmentették őket.

A diktatúra üldöző szervei mindent elkövettek, hogy a kommunisztagyánús elemekkel leszámoljanak.

A tíz feketicsi tortúrája továbbra sem ért véget. 1928. március 18-án megalakult a legális szervezatként működő Földműves Szövetség helyi szervezete. Az újonnan alakult szervezetet öt hónap múlva betiltották. A hatóságok bosszút szerettek volna állni az ismét aktivizálódó helyi munkásokon. Elővették a három évvel előbbi peranyagot. Ekkor már három sejt működött illegálisan, amelyek kapcsolatban álltak a környező falvak munkásmozgalmainak embereivel.

A januári diktatúrát követően (1929. január 6.) a tíz feketicsi munkás peranyagát az újvidéki államvédelmi bíróság a kerületi bíróságnak adta át a felújított tárgyalás levezetése céljából. Az egykori gyanúsítottak közül némelyek már nem tartózkodtak a faluban, mások már nem is voltak aktívak, de ez mit sem számított, hogy megtörténjenek a házkutatások és a letartóztatással együtt járó vallatások. Végül bizonyítékok hiányában mégis szabadon bocsátották őket.

Az illegális kommunista pártszervezet tevékenysége nem állt le. Az életjel egyik formája május 1-je megünneplése volt. Éjjel titokban májusfát állítottak a faluban, melyet a csendőrség a délelőtt folyamán ledöntött. 1931-ben plakátokat készítettek (Világ proletárjai, egyesüljetek! jelmonddal), s azokat a villanydrótokra dobálták fel, hogy a hatóság csak nehezen tudja eltávolítani.

A Pál Lajos és Fekete István által készített röpirat, melyet 1931. május 1-jén a villanydróra akasztottak

A községi téglagyárat negyvenezer téglá leszállítása fejében az előjáróság bérbé adta. 1937-ben nyolc kommunista család összefogásával és a jegyző megvesztegetésével, a licitáláson Orosz József lett a bérlő. Ez volt az első öngazgatású gyár. A tagságához tartozott Fekete István, Orosz József, Sárándi Lajos és Vékony Bálint.

A munkálatokból és a jövedelem elosztásából mindannyian egyenlő arányban részesültek, függetlenül attól, hogy a munkások helybeliek vagy hegyesiek voltak. A gyár igazgatásában mindannyian egyenlő jogokkal rendelkeztek. A gyár adminisztratív vezetését Orosz József, a munka beosztását Fekete István végezte.

A téglagyári munkások számára az emlékezetes aranykor három év múlva megszűnt. 1941 nyarán a kakastollas csendőrök éjnek idején az egykor már gyanúsított kommunista sejt házait felkeresték, az ágyból valósággal kidobálták a család tagjait, és a házkutatás végeztével a hét kommunistagyánús házigazdát elvitték Szabadkára.

A házkutatás nem járt eredménnyel. Bizonyító anyagot a csendőrök nem találtak, hiszen a kommunisták előzőleg fülest kaptak. Fekete István a kompromittáló bizonyítékokat átvitte Ágoston Sándor püspök-höz, aki biztos helyre rejtette. A káplánházban két tiszt számára volt biztosítva az éjjeli szállás. A hadnagy és főhadnagy szalmazsákja alatt nem turkált a csendőrség, így a Sárgaházba szállított kommunisták ellen semmilyen bizonyíték sem került elő.

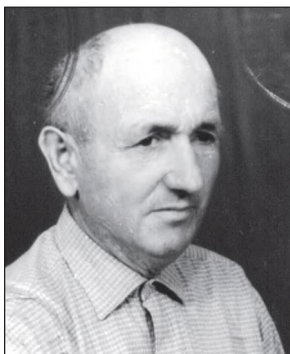
A kémelhárító szervek egyedül arról tudtak, hogy Fekete István részt vett a szenttamási, a külai, a kishegyesi és a gunarasi pártszervezet megalakításában. A feketicsieket, különösen Feketét a vállalatok alkalmával arra ösztökélték, hogy árulja el a Közép-Bácskában tevékenykedő pártszervezet tagjait. Hiába alkalmazták a legdurvább vallatási módszert, sem Fekete, sem a többiek nem vallottak. Bizonyítékok hiányában a feketicsiek megint csak felmentést nyertek.

A Sárgaházban bebörtönzött feketicsi kommunisták minden évben találkozót szerveztek

Fekete a vallatást túlélte, de olyan súlyos állapotban került haza, hogy nem volt biztos, hogy orvosi segítség nélkül túléli. Ágoston püspök, amikor értesült a Sárgaházból szabadult állapotáról, dr. Gidai Mihály községi orvosnak meghagyta, hogy az ő felelősségére lássa el Feketét mindazon orvosi segéllyel, amely a rendelkezésére áll. Ha a csendőrség esetleg munkájában akadályozná, arról értesítse. Fekete István felgyógyult, de tudtára adták, hogy a további tortúrától csak úgy mentesülhet, ha önként jelentkezik frontszolgálatra. Úgy is történt.

Hiába vallatták a feketicsiket, hiszen az egyes sejtek közötti kapcsolat annyira titkos volt, hogy nem is tudhatott az egyik sejt a másikról. Egyedül az összekötő tudhatott a kilétükről. Ezt a szerepet Fazekas Miklós töltötte be paprika árusítása közben. Az ő személye sohasem volt ismeretes a kémelhárító szervek előtt, így ő nem is lett letartóztatva.

Fazekas Miklós

1944-ben, a harcok közeledtével, Fekete István megszabadult a honvédségtől, és 1944. október 17-én éjjel kézzel vörös ruhaanyagból zászlót varrt, és október 19-én reggel ez a vörös zászló lengett a templom tornyán.

A sors iróniája, hogy 1944 novemberében az egykori Imrédi-pártiakat és a Turáni Vadászokat háborús bűnösökként egy éjszaka alatt összeszedték, és bebörtönözték. Várkonyi Bálint eredeti neve Víg Várkonyi Bálint volt. Akik az osztályellenséget szedték össze, tévedésből a Turáni Vadász Víg Bálint helyett a szocialista Víg (Várkonyi) Bálintot vetették dutyiba. Sorsát nem kerülhette el. Amikor a kivénhedt motorbiciklin való vállalat után visszalökték a dutyiba a Horthy-rendszer hívei közé, így vélekedett: „Kezdtem az Osztrák–Magyar Monarchiában, folytattam a régi Jugoszláviában, majd a Horthy-rendszerben 1941–44-ig, most meg a kommunista Jugoszláviában, de akármilyen rendszer volt, engem mindig csak vezettek.”

Sáránci Lajos, a megrögzött szocialista fia apja nyomdokaiban haladt, és szintén kommunista beállítottságúvá vált. Mégis, amikor 1948-ban válaszút elé állították a párttagokat, hogy Tito eszméi mellé vagy az orosz kommunista pártot megszemélyesítő Sztálin eszméi mellé állnak, rányomták az ellenség bélyegét.

A Tito eszméiért kiálló crnagorai ifjak az ifjúsági otthonban gyűléseztek. A berámázott Sztálin-képet a gyűlés hevében kidobták az utcára. A gyűlésre igyekvő Sárándi Lajos, mit sem sejtve a politikai pálfordulásról, hogy az istenített Sztálin kegyvesztett lett a jugoszláv kommunisták szemében, a képet felvette az utcáról, és bevitte a terembe. Felakasztotta az eredeti helyére, Tito képe mellé. E cselekedete elegendő volt ahhoz, hogy ellenségnek nyilvánítsák. A politikai rendőrség azonnal elfogta, és tízévi fogságra ítélte. Börtönbüntetését a hírhedt leposavai börtönben kezdte. A későbbiek folyamán Goli otok volt az otthona többi sorstársával együtt, akik között a többségnek semmi más bűne nem volt, mint az, hogy a gyűlésen, tudatlanul, kézfelnújtással Sztálinra szavaztak. Sárándi öt év múlva szabadult. A Goli otokon töltött idő fizikailag duplán felért annyi szenvedéssel, mint amennyit elődei a Sárgaházban elszenvedtek.

Ahogy telt-múlt az idő, az egykori szocialistákból lett kommunisták ideje lejárt.

A Sárándiak a beszolgáltatás kezdetekor kivonultak a politikai életből.

Orosz József még néhány évig tevékenykedett a szövetkezeti mozgalom előrevitelében, de lába alól hamar kicsúszott a talaj. Fia, József, a beszolgáltatás rettenthetetlen végrehajtója, a sok piszkos tettéért jobbnak látta, ha továbbáll. János fia, az ifjúsági szervezet lelkes híve, a szövetkezet munkásaként húzódott meg.

Fekete Kovács Gábor 1898-ban kivándorolt családjával Amerikába. A szocialista eszmék iránt fogékony Gábor idegenben mindinkább belemerült a munkások jogaiért küzdők elveibe. A szabadon terjesztett röpiratok, brosrák hatására Marx tanainak elkötelezettje lett. A számára oly fontos irományokat mindenáron haza akarta juttatni a szülőfalujában tevékenykedő szocialistákhoz. Egyik ismerőse a honvágytól gyötörve közölte, hogy ő bizony hazamegy. Ekkor elhatározta, hogy hazaküldi a számára oly fontos szocialista iratokat.

Az Amerikában született, másfél éves gyermekét egy ládaszerű gyerekkocsiba fektetve bízta az ismerősre. A gyerekkocsi alját megpakolta Marx eszméit ismertető iratokkal. Végül is Pali gyerek az iratokkal Feketehegyre került. Fekete Kovács Gábor sem sokáig maradt Amerikában. Amikor elegendő pénzt gyűjtött a hajójegyre, őt is elfogta a honvágy, és hazajött. Mint aratómunkás és téglagyári munkás kereste kenyerét. Fekete Pál a Kommunista Párt szimpatizánsaként tevékenykedett apja nyomdokain haladva. A felszabadulást követően még közési elnök is volt.

Fekete Kovács Gábor időskorára azt kívánta, ha meghal, akkor ravatala fölé Marx képét akasszák. Utódai ezen óhajának nem tettek eleget, Ágoston temette el.

A hét feketicsi kommunista közül, akik elveik miatt megjárták a régi rendszer börtöneit, állandó megfigyelés alatt álltak, túlélték a Sárgház kínzásait. A háború után a szocializmus építésében egyedül Fekete István töltött be jelentős tisztséget.

Fekete István 1921-ig béresgyerek volt. 1923-ban iratkozott be a szociáldemokraták körébe. 1923-ban Szabadkáról Domány, Berkes, Székely és Grujić érkezett, hogy a fiatalok körében toborozzon a baloldali eszmének, és a jelentkezőket bevezesse a JKP-be. A legális Szociáldemokrata Párton belül szervezkedtek Tanka Ferenc révén azok, akik kommunistának vallották magukat. Fekete szervezte a kishegyesi, a szenttamási, a verbászi és a kúlai pártsejtet. Amikor Lórik István lebukott a szabadkaiakkal és Matko Vukovićékkal, akkor az egész járás Barnára és Feketére maradt. Kapcsolatba léptek az akkor Bécsben működő központi pártbizottsággal, fogadták és rejtegették Abt Józsefet, a KB küldöttjét, akit Cseh Károly előbb bizalmatlanul fogadott. Később Samu Mihály eljött érte, és elvitte Péterrévére. Fekete szervezésében 1933-ban nagyszerűen sikerült a május 1-jei tüntetés, ugyanis a villanykarókról nem tudták leszedni a vörös zászlókat, és nem sikerült eltakarítani az olajfestékkal írt jelszavakat sem a házakról.

Samu Mihály letartóztatása után összeszedték a feketicsieket, de mivel Fekete hallgatott, Kishegyes, Verbász, Kúla és Szenttamás kommunistái megmaradtak. 1936-ban részt vett az aratósztrájkban, amely különösen Topolyán volt sikeres.

Ebben az időben Mayer Ottmárék képezték a kapcsolatot a JKP-vel. Felélénkült az eszmei propagandamunka. Járattak számos újságot és folyóiratot: a *Hidat*, az *ÉK*-et, a *Fáklyát*, a romániai *Korunkat*. Párizson keresztül eljutott hozzájuk a szovjet emigráció lapja, a *Sarló és Kalapács*.

Fekete Pál

Fekete István a felszabadulás után volt községi elnök, járási szolgabíró, téglagyári igazgató.

КОМИСИЈА ЗА РАТНУ ШТЕТУ

СРЕЗ О. ЧИЧЕВСКИ

Уп бр. 4255

ДАТУМ 17 О. ЧИЧЕВСКИ 1946 год.

Средња комисија за ратну штету из срез О. ЧИЧЕВСКИ у Б. ЧУПЦИ по предмету процене ратне штете, на основу чл. 28, 38, 39 и 41 Правилника о процњивању и издјеловању штете, а по споредном поступку донет је овај:

ЗАКЉУЧАК

Ратна штета причињена Свекле Јанке Сучак процену од 22.300

по захвату Башар процену од Фекета

Штета изложена услед смањена рада слободни 22.300

нагуљени приход услед смањена рада слободни 22.300

Штета због лишава слободне по обрасцу бр. 2 (под Г)

нагуљени приход за време лишава слободни 22.300

неплатени принудан рад 22.300

Штета због плаћене радне снаге по обрасцу бр. 2 (под А)

Штета због оскудице по обрасцу бр. 2 (под Б)

Штета по обрасцу бр. 3:

на имовини 22.300

нагуљени добит 22.300

УКУПНО ДИО: 143.100

И СЛОВИМА Ситридирексстипиришдрасе гдл

Против овог закључка подносилац пражње има право жалбе у року од 8 дана преко своје комисије Главној комисији саопштену у складу са законом о процњивању ратне штете.

ОБРАЗОЖЕЊЕ

Fekete István kártalanítása a börtönben elszenvedett fájdalomért

Végül Fekete István a mindenható községi elnök pártfunkciós éveit alig tudta igazolni, úgyhogy nyugdíjaztatásakor csak minimális nyugdíjra érdemesült. Időskorában koldusként madzagra akasztott táskával járta a falut.

A többiek mind visszahúzódtak. A kommunisták és szocialisták családtagjai közül egyedül Gulyás Antal emelkedett ki. A középiskola elvégzése után történelemtanár lett, majd elvégezte a jogot, és járási főbíróként vonult nyugdíjba.

A MAGYAROK BEJÖVETELE

1941. április 6-án a kora délelőtti órákban a feketicsi égbolton német Stuka nevű zuhanó bombázók húztak el dél irányban. Ezzel kezdetét vette Németország, Olaszország és Magyarország részéről a trianoni békével tetőző Jugoszlávia lerombolása. Az események alakulása nem volt váratlan. Az előző években már elkezdték a védelmi rendszer kiépítését. Körzetünkben, Verbász előtt, a katonai behívók által angagsált hadkötelesek tankelhárító akadályt építettek. Egész Bácskát mély árok szelte át, amelynek észak irányában enyhe, míg dél felől meredek emelkedője volt. Az volt az elképzelés, hogy ha a tank bejut az árokba, akkor a meredek emelkedőn nem tud felkapaszkodni. Ahol az árok utakat szelt, oda betonból készített háromágú tankakadályokat állítottak. A bölcs hadvezetés elmélkedése azonban csak a hadkötelesek munkaszolgálatára vonatkozott. A tankakadályoknak számító árok előtt géppuskafészeket (bunkerokat) építettek. No, ezekből sem lőttek ki soha egy golyót sem.

A feketicsi hadkötelesek akkoriban egy hónapos szolgálati időt Macedóniában az Ohridi-tó környékén töltöttek, ahol kiépítették a védelmi vonalat Albániával szemben.

Jugoszlávia lerohanása északról még meg sem kezdődött, s a szerb hadvezetőség máris áthelyezte hadseregét Bácska északi védelmi vonaláról a Fruška gora (második) védelmi vonalára. Napokon keresztül, éjjel-nappal, kocsikaravánokon vonult a hadsereg Szabadka irányából Feketicseken keresztül a második védelmi vonalra. A katonák közül egyesek leléptek a kocsikról (megszöktek), és a fegyvereiket a Krivajába dobva, a lakosok segítségével katonaöltözéküket lecserélve, civil ruhába öltözve lakóhelyük felé vették az irányt.

Jugoszlávia és Magyarország örökös meg nem támadási szerződést írt alá. Magyarország részéről a szerződés aláírója gróf Teleki Pál volt. Amikor Németország és Olaszország részéről kezdetét vette Jugoszlávia lerohanása, Magyarországot válaszút elé állították. Vagy részt vesz

a tengelyhatalmak (Németország, Olaszország) oldalán Bácska visszafoglalásában, amely a trianoni békeszerződés értelmében Jugoszláviához lett csatolva, vagy a Göring-terv szerint a Délvidéken élő németek önálló birodalmi részt képeznek Magyarország ellensúlyozására. (A magyarok meg mehetnek Turkesztánba dinnyét természetni és enni – mondták a feketicsi svábok.)

A visszavonuló szerb csapatok felett egy német repülőgép húzott el. Józsa Sándort, aki a katonákat vagy a repülőt figyelte, halálos golyó érte. Csak feltételezés lehet, hogy valamely buzgó hazafi a repülőgépet vette célba, s véletlenül a gangon álló embert találta el. Ő volt az egyetlen áldozat Feketicsen, aki a szerb hadsereg visszavonulása alkalmával életét vesztette.

A honvédség április 13-án, húsvét első napján vonult át Feketicsen.

A bevonuló kecskeméti huszárok

A települést az elkövetkező négy évben Bácsfeketehegynek nevezték.

A magyar lakosok kitűzték a nemzeti színű lobogót, a németek pedig a padlásukról horogkeresztes zászlókat lengettek. A magyar lakosok az átvonuló honvédeknek osztogatták a húsvéti tojást, a sonkát, a süteményeket. A német ajkúak szomorúan, némelyek sírva szemlélték az eseményeket, és abban reménykedtek, hogy a Göring-terv mégiscsak érvényesülni fog, és a Délvidék kis Németország lesz.

Egyes honvédek figyelmeztették a lakosokat, hogy ne legyenek túl buzgók az ajándékozásban, mert úgy járnak, mint a Felvidék visszafoglalásakor, hogy később maguk sínylették meg. A honvédség szinte ellenállás nélkül vette birtokba Bácskát. A szerb csetnikek egyedül Szőregnél tanúsítottak némi ellenállást.

A békés időszak nem tartott sokáig, hiszen 1941. június 22-én Hitler parancsot adott a német hadseregnek a Szovjetunió megtámadására.

A magyar hadvezetőséget a június 27-ei kassai bombázás készítette végső elhatározásra. Magyarország a németek oldalán aktívan bekapcsolódott a Szovjetunió elleni hadműveletbe. Bácsfeketehegy lakossága, indirekt úton, megérezte ezt a saját bőrén is. A tényleges katonai szolgálatot teljesítők az orosz frontról küldözgették tábori levelezőlapjaikat. A tartalékállományban levő hadkötelesek pedig amikor megkapták a SAS-behívót, azonnal indultak katonai szolgálatra. A végcél szintén az orosz front volt.

Bácska visszatérítése alkalmából 1941-ben ünnepséget szerveztek a futballpályán. Az ünnepségen részt vettek a magyar honvédalakulatok, az ifjabból alakult leventetársaság, a magyar nemzeti viseletbe öltözött dalárda, leányok sokasága és a lakosság.

Ünnepi felvonulás, a vezető Német Mihály

Ünnepség a futballpályán

Az ünnepségen Tóth Zsuzsanna (Dudus néni) még fiatal lányként szavalta a *Megjötték végre* című verset.

A dísztribünön szavaló Dudus néni

A feketicsi németek is részt vettek az ünnepségen, de ők külön csoportot képeztek a horogkeresztes zászlók alatt.

1941-ben, a honvédség bevonulását követően, érződött a háború szele. Az élelmiszerek beszerzése nehézségbe ütközött, mivel elsősorban a hadi gépezetet kellett ellátni. Élelmiszerjegyekkel beváltható fejadag volt biztosítva minden lakos számára. Kezdetét vette a beszolgáltatás. A cséplőgépeknél lefolyt gabonát kijelölt biztosok ellenőrizték. A fejadagnak minden személyre 250 kilogramm búza volt kimérve, a többit kötelezően át kellett adni.

ÁLLAMI CUKORJEGY
1942. év.

P. II.

A jegy utánzásáért, jogtalan felhasználásáért és minden-
nemű egyéb visszaéléseért a törvényszabta büntetés jár.Beváltható: _____ községben,
városban.A jegy | neve: _____
Lelője- | lakása: _____
lezáró- | _____
számok | _____

A jegyszelvényt csak a kereskedő vághatja le.		Szelv. sz.
Cukorjegy-szelvény 1942. szeptember 25—30-ig. Beváltható: október 8-ig.	13 dg	12
Cukorjegy-szelvény 1942. szeptember 17—24-ig. Beváltható: szeptember 30-ig.	13 dg	11
Cukorjegy-szelvény 1942. szeptember 9—16-ig. Beváltható: szeptember 24-ig.	13 dg	10
Cukorjegy-szelvény 1942. szeptember 1—8-ig. Beváltható: szeptember 16-ig.	13 dg	9
Cukorjegy-szelvény 1942. augusztus 25—31-ig. Beváltható: szeptember 8-ig.	13 dg	8
Cukorjegy-szelvény 1942. augusztus 17—24-ig. Beváltható: augusztus 31-ig.	13 dg	7
Cukorjegy-szelvény 1942. augusztus 9—16-ig. Beváltható: augusztus 24-ig.	13 dg	6
Cukorjegy-szelvény 1942. augusztus 1—8-ig. Beváltható: augusztus 16-ig.	13 dg	5
Cukorjegy-szelvény 1942. július 25—31-ig. Beváltható: augusztus 8-ig.	13 dg	4
Cukorjegy-szelvény 1942. július 17—24-ig. Beváltható: július 31-ig.	13 dg	3
Cukorjegy-szelvény 1942. július 9—16-ig. Beváltható: július 24-ig.	13 dg	2
Cukorjegy-szelvény 1942. július 1—8-ig. Beváltható: július 16-ig.	13 dg	1

*A közszükségleti cikkekkel való minimális biztosítást
a jegyrendszeren keresztül valósították meg
(cipőjegy, féltalpjegy, ruhajegy, cukorjegy, húsjegy, lisztjegy stb.).*

Divatba jött a fatalpú cipő és a műrostos holmi.

A mű szó papírféleséget jelentett

Maximált árak voltak meghatározva, melyeket a kormány szigorúan ellenőrzött. A háborús évek folyamán a pengő nem veszített értékéből. A háborús áruforgalom miatt az átadott jószágért, beszolgáltatott búzáért kapott pénzt a földművesek nem is tudták elkölteni, és a létrejövő pénzbőség miatt viszonylagos jómód jött létre. Sokaknál bizony gondot is okozott 1945-ben a pengő dinárra való átváltása. Egy család csak 500 pengőt válthatott át dinárra. A többlet pengő kisebb-nagyobb részét a tulajdonos emlékként eltehetette. Hogy miért nem adta oda beváltásra a szomszédnak? Annak is volt elég pénze.

A háború ideje alatt a kender fontos textilalapanyagának számított. Ebben az időben (1941-ben) épült fel Bácsfeketehegyen a kendergyár a Bara-patak mentén. A kendergyár kiépítése eredményezte, hogy majdnem minden termelő ezzel az ipari növényvel vetette be földjét. (A háború befejeztével a Fehér Sándor és Harangozó Sándor által épített kendergyárat leszerelték, és Kishegyesen épült fel a Balkán-félsziget legnagyobb kendergyára.) A partizánok tevékenységi köréhez tartozott az érett gabonátáblák, búzaasztagok és a kendergyári kazlak felgyújtása. Ennek elhárítása céljából a gabonaérés idején határőrök járták a földeket, a kendergyárat pedig a katonaság őrizte. Így a gyűjtogatások Bácsfeketehegyet elkerülték.

1941. október 31-én, a reformáció napján, nagy ünnepség keretén belül, felavatták az országzászlót.

MEGHÍVÓ

Bácsfeketehegy községe folyó hó 31-én, pénteken a reformáció emlékülennepén

Országzászló

és a világháború hősi halottainak EMLÉKMŰVÉT felavató ünnepélyt rendez.

Erre az ünnepélyre a község minden lakosát szeretettel meghívja a rendező-bizottság.

Az ünnepély sorrendje:

- 1.) Ünnepek az "AR DUTAN" OFÁKOR a kishégyesi vendégház fogadása és elszállásolása.
- 2.) Október 31-én délelőtt fél 10 órakor reformáció ünnepi istentisztelet.
- 3.) Az istentisztelet után felvonulás az országzászlóhoz és a hősi emlékművehez.
- 4.) Magyar hiszekegy, - ének.
- 5.) Szavaltat.
- 6.) Emlékmű felavató beszéd.
- 7.) Házadnák vendéglendít, - ének.
- 8.) Az országzászló felavatása és átadása.
- 9.) Országvezetély az országzászló mellé és a lobogó felvonása.
- 10.) Szavaltat.
- 11.) A hírség helyszínelője az emlékművet és az országzászlót átveszi.
- 12.) Hímszsz, - ének.

Meghívó az országzászló felavatásának ünnepségére

1942-ben felállítottak egy emlékművet az első világháború hősi halottainak emlékére. Az elesett katonák neveit belevészték a fekete márványba.

Az ünnepségről készült felvétel a német református templomból

Az emlékmű

Minden vasárnap délelőtt a leventetagok díszőrséget álltak az emlékműnél. Az istentisztelet előtt a frontharcosok felvonták a nemzeti zászlót. A frontharcosok tagjai voltak azok a harcosok, akik az első világháborúban harcoltak, és életben maradtak. Szervezetüket 1941-ben alakították meg (1944-ig). Mindannyian egyenruhát hordtak ünne-

pélyes alkalmakkor. Parancsnokuk Bányai Gyula főhadnagy volt, aki megjárta az első és később a második világháborúban is az orosz frontot. Bácsfeketehegyi frontharcosai közül még tizenkettő élte át újra a világháború borzalmait az orosz fronton, sőt némelyek a nyugati harc-térre is eljutottak.

*Frontharcosok Bányai Gyula főhadnaggal és a zászlóanyával,
Bányainé Kelemen Rózsával*

A trianoni békeszerződés által bekövetkezett országhatár-változtatás, a dobrovöljácok beköltöztetése, azok Sárvára való távozása, a honvédség bevonulása, a csángók letelepítése és távozása az őslakosság részéről megrázkódtatás nélkül történt.

Bácsfeketehegy			
Emlegeti vitézlő hőseit Nahum 2 5 A világháború hősi halottai		Erinnert sich seinerredlen Nahum 2 0 Die opfer des weltkrieges	
1914–1918			
Brauchler Adam 1888	Albert József 1879	Gyarmati József 1892	Pál János 1897
Brauchler Johann 1877	Baksa András 1898	Hallgató István 1895	Perlaki József 1883

Burai János 1884	Baksa János 1884	Harangozó Bálint 1892	Pénzes Gábor 1882
Kloss Heinrich 1895	Baksa Mihály 1884	Harangozó Lajos 1894	Piros Lajos 1891
Spies Johann 1893	Balogh Bálint 1890	Harangozó László 1893	Rápoti Ferenc 1882
Szabacsi Lajos 1897	Balogh Ferenc 1887	Hauser Friedrich 1881	Reiter Péter 1883
	Balog István 1895	Hauser Philipp 1888	Reis Ádám 1890
	Balog János 1878	Hausser Friedrich 1879	Ritter Philipp 1896
	Balogh József 1892	Hausser Karl 1878	Roth Andreas 1893
	Balog Lajos 1887	Hausser Ludwig 1875	Roth Karl 1887
	Barna Péter 1888	Hausser Philipp 1875	Rörich Christian 1887
	Bayer Philipp 1874	Hausser Philipp 1875	Ruppe Ádám 1877
	Bácsi Mihály 1897	Hellermann Gottfried 1878	Sajti Gábor 1882
	Bácsi Sándor 1877	Henkel Ludwig 1891	Sajti János 1882
	Bán István 1888	Horkai István 1896	Sajti Lajos 1886
	Bán János 1898	Jakab Ferenc 1883	Sajti Mihály 1888
	Bányai János 1880	Jakab János 1896	Sárközi Ferenc 1880
	Bányai Lajos 1891	Janka János 1888	Scheer Miklós 1888
	Becker Johann 1861	Juhász Bálint 1883	Schmidt Johann 1881
	Becker Johann 1873	Jung Georg 1887	Schübler Ludwig 1885
	Benedek János 1894	Karbiener Michael 1876	Sipos János 1882
	Benedek Péter 1896	Karger Heinrich Kasza Bálint 1882	Sipos Lajos 1896
	Bertók József 1896	Kasza Lajos 1877	Spankus Christian 1899
	Bertók Lajos 1896	Kasza Lajos Keipert Ludwig 1893	Spiess Heinrich 1895
	Beszteri Sándor 1881		<i>Szabó Bálint</i> 1886
			<i>Szabó Ferenc</i> 1866
			<i>Szabó Gábor</i> 1882

Bika Mihály 1896	Kelemen Mihály 1892	<i>Szabó József</i> 1898
Bordás Mihály 1899	Kelemen András 1894	<i>Szabó Lajos</i> 1878
Braskó Sámuel 1875	Kerekes Ignác 1886	<i>Szabó Sándor</i> 1880
Braskó Ádám Johann	Kerekes Lajos 1890	<i>Szilágyi Lajos</i> 1890
Burai János	Kis Mihály 1873	Szilágyi Lajos 1890
Burmann Jakob	Klob Heinrich	Szilágyi Mihály 1882
Butscher Péter 1898	Konc János 1884	Szítás Ferenc 1878
Cser Sándor	Kota István	Szítás Sándor 1888
Dinges Karl 1896	Kota Lajos	Szítás Sándor 1892
Dorkó István 1893	Kovács István 1892	Szolga József 1897
Dorogi János 1896	Kovács István 1894	Szolga Lajos 1896
Dorogi Lajos 1891	Kovács János 1888	Szolga Sándor 1882
Dorogi Mihály 1888	Kovács József 1893	Szűcs Lajos 1896
Dorogi Sándor 1882	Kovács Mihály Krisztián	Tarkó Bálint 1896
Eng Ádám 1897	Miklós 1882	Tarkó Ferenc 1895
Eng Friedrich 1874	Lakatos Lajos 1893	Tóth László 1893
Eng Jakob 1881	Liebman Johann 1888	Tóth Péter 1887
Erdős József 1895	Lódi Gábor 1888	Török Ferenc 1896
Farkas Sándor 1883	Lódi György 1888	Török Mihály 1881
Fehér András 1894	Losonci Sándor 1899	Török Mihály 1888
Fehér Ferenc 1894	Marecskó István 1892	Vajda Florenc 1883
Fehér Ferenc 1895	Margit József	Vajda Gábor 1882
Fehér Lajos 1875	Meder Stephan 1882	Vajda János
Fekete Albert 1879	Mezei Sámuel 1893	

Fekete János 1892	Murányi András 1893	Vajda Lajos 1886
Fekete József 1885	Nadich Nikolaus 1883	Vajda Sándor 1894
Fülöp József 1878	Nagy János 1884	Varga Ferenc 1898
Gams Heinrich 1882	Nagy József 1877	Varga István 1894
Gál Gábor 1896	Nagy Sándor Német	Varga József 1882
Gáspár Lajos 1892	Orbán Sándor 1889	Varga Mihály 1898
Gerber Johann 1872	Orosz Lajos 1891	Wagner Johann 1890
Gerber Philipp 1886	Orosz Sándor 1887	Weber Philipp 1872
Geres Ludwig 1891	Őri László 1892	Weis Franz 1881
Gombos Mihály	Pap Árpád 1890	Weissmann Heinrich 1885
Gönzi Ferenc 1888	Pap László Pap Sándor 1875	Welker Fridrich 1890
Göttel Wilhelm 1888	Pap Sándor Pál Gábor 1880	Welker Wilhelm 1881
Gutwein Heinrich 1886	Német József 1887	Zelizi István Zelizi Mihály 1884
Gurwein Nikolaus 1872	Bátori Mihály	Bertók József 1888
Gutwein Philipp 1875		
Balog Lajos 1895		

Az emlékműről a második világháború után az új világ emberei el akarták tüntetni nemcsak a magyar címert, hanem a neveket is. Az Sz betűnél kezdtek, ezért ott hiányzanak a nevek, de később az oldalára újra felírták (a táblázatban dőlt betűvel).

A halotti anyakönyv szerint voltak még hősi halottai az első világháborúnak, de nevük nem került fel az emlékműre:

Balog Péter 1869
Dautermann Jakab 1874
Eng János 1876
Gere Károly 1893

Gutwein Jakab 1890
Gutwein Janos 1870
Hausser Lajos 1891
Klószt Henrik 1887
Konc Mihály 1898
Kovács Mátyás 1896
Litz Lajos 1895
Rosenfeld József 1885
Schäffer Dezső 1884
Silber Péter 1875
Stengl János 1891
Szél János 1884
Weber Stephan

A FELSZABADULÁS

1944 október elején Törökbecse felől, ahol az orosz haderő Vorosilov marsall vezetésével hídfőt szándékozott létesíteni a Tiszán, ágyúdörgés hallatszott. A majd két héten keresztül dübörgő ágyúkat szinte már megszoktuk, s mindenki végezte a maga dolgát. Október 15-én, amikor arról értesült a lakosság, hogy Horthy Miklós magyar kormányzó fegyverszünetet jelentetett be, általános meglepedettség vett erőt a magyar telepeseken, abban reménykedtek, hogy végre vége lesz az öldöklő háborúnak. Nem így gondolta ezt a Feketehegyen lakó németység, akiknek hozzátartozói a német önkéntes SS-alakulatoknál szolgáltak. Ők továbbra is a német birodalom végső győzelmében reménykedtek.

A fegyverszünetbe vetett remény hamarosan szertefoszlott, hiszen a következő napon, október 16-án, Szálasi vezérletével tovább folytatódott az oroszellenes küzdelem. Ezen a napon Szigeti százados parancsnoksága alatt egy folyamórség egysége táborozott Bácsfeketehegyen, azzal a céllal, hogy a falutól délre véderőállást létesítsenek az esetleges orosz előrenyomulás megállítására. A nagykozmában tartózkodó Szigeti százados Ágoston Sándor református püspök véleményét kérte ki. Ágoston azt javasolta, hogy szükségtelen Bácsfeketehegy megvédésén fáradoznia. Ha a Don-kanyartól Bácsfeketehegyig nem bírta feltartóztatni az egyesített német–magyar haderő az orosz előrenyomulást, akkor célszerűbb, ha a folyamórség továbbvonul. Szigeti megfogadta Ágoston tanácsát, és még aznap elhagyta a helységet.

Bácsfeketehegy védelmére csak az a tizenkét bolgár SS-önkéntes maradt, aki az akkori olvasóköri épületének közelében tanyázott. Lovai a fához erősített vendégoldalakhoz voltak kötve, s a fanatikus német lakosság bennük bízott, hogy megvédik majd őket a nem kívánt orosz támadástól. A mind közelebből hallatszó ágyúdörgés azonban arra készítette a Kulturbund tehetősebb vezetőségi tagjait, hogy felpakolják értéktárgyaikat, és családotul meginduljanak Németország

felé. Ezt tette Welker Keresztély földbirtokos és malomrésztvényes, a Kulturbund vezetője is, aki traktorra rakott holmijával magára hagyta hűségese híveit.

Mivel megrendült a közigazgatás, október 11-én Bácsfeketehegy főjegyzője, Péterfi János az ordináncos fiákerével elhagyta szolgálati helyét, és magával vitte a község pénztárát. Útközben rádöbbsent menekülésének hiábavalóságára, és visszatért Bácsfeketehegyre. Hiánytalanul visszaadta a pénzt, és várta a fejleményeket.

A lakosság körében a rettegés nagy úr lett. Félték, hogy az orosz katonaság mindent elrabol. Rejtekhelyeket (istálló, tyúkól), vermeket ástak, s oda rejtették féltett holmijaikat. A német lakosok is szervezkedtek, ők bizony vadászpuskáikkal akarták megvédeni magukat az utcájukba érkező ellenségtől. A kertek közötti kerítéseket elbontották, hogy az ellenség megjelenésekor szabadon mozoghassanak egyik utcából a másikba.

Október 18-án reggel 8 órakor a kisbíró minden utcáskoron dobzóval felhívta a lakosok figyelmét, hogy Verbászról indul egy hajó, amellyel a német lakosokat elszállítják Németországba. Nem mondható, hogy azt nagy lelkesedéssel fogadták volna az érdekeltek. Elenyésző volt azoknak a száma, akik ezt a menekülési lehetőséget választották. Dél körül néhány kocsis vonult át a falu főutcáján. A kocsiderékban a holmijaikon a szeghegyi német menekültek ültek. Kishegyesi fuvarosokat fogadtak fel, hogy átszállítsák őket a Verbászról induló hajóra.

Közben az ágyúk dübörgését felváltotta a gépfegyverek kattogása. Ebből arra lehetett következtetni, hogy az orosz hadsereg már a közelben van. Délután 3 órakor a szőlőskertek felől egy világító rakéta repült a falu irányába. Az elvakult svábok, akik a végsőkig hittek a német csodafegyverekben, úgy vélték, hogy bizonyosan csak egy kisebb partizánegység lehet az. Abban bíztak, hogy a tizenkét bolgár SS-lovas kivonul, és elkergeti az ellenséget.

Mire esteledett, az oroszok már a falu szélén voltak. Hat órakor két gránát csapódott le a faluban. Az egyik a verbászi úton, a másik pedig a Bara-patak mellékén. A második lövedék Sajti Ferenc kertjében ért földet, szinte ugyanott, ahol 1849-ben a szenttamási sáncoktól előretörő szerb határőrök ágyúgolyója.

Hamarosan a vásártér felől „huri-huri” kiáltás hallatszott, s ez már azt jelezte, hogy nem partizánok, hanem oroszok veszik hatalmukba a falut.

Éktelen lövöldözés, gépfegyverropogás közepette az orosz katonák végigvonultak a főbb utcákon.

A tizenkét SS-katona, akiknek az lett volna a feladata, hogy megvédje Bácsféketehegy német lakosságát, megszökött a dánosi úton Verbász irányába.

Este 8 órakor hirtelen elhallgattak a fegyverek. A csönd beálltának az oka az volt, hogy az egyik kishegyesi fuvaros (Paróczy György), aki a szeghegyi svábokat szállította Verbászra, társaitól elszakadt, s nem a sáros újverbászi úton indult haza. A rossz kövesúton a lovakat futásra biztatta, s a hangos kocsizörgés közepette nem is vette észre, hogy már az oroszok által elfoglalt területen jár. A falu szélén őrt álló orosz katona kétszer rákiáltott, hogy álljon meg. Ezt ő nem hallotta, így az őrséget teljesítő orosz katona lövése eltalálta a hegyesi fuvarozót. Az egyik orosz katona Cser Sándort zörgette ki, hogy a haldokló ember kilétét megállapítsa. Cser Sándor kézzel-lábbal tudtára adta az oroszoknak, hogy nem ellenség, nem fasiszta. A sebesült ember hamarosan meg is halt. Az oroszok felültették Sándor bácsit a kocsihoz a halott ember mellé, és elindultak Szeghegyre. Az elhunyt fuvaros hozzátartozói nemsokára tudomást szereztek a tragédiáról, és még az éjszaka folyamán hazavitték Kishegyesre. Ezzel Cser Sándor küldetése bezárt. Az addig is rémült Sándor bácsi grabancát az egyik orosz katona megfogta, és betuszkolta az egyik címeres sváb házba. A tulajdonos, ki tudja, akkor már merre járt... Az orosz kerített egy zsákot, azt a sváb asszony ruhaneműjével megtöltötte, Sándor bácsi vállára tette, s megindította hazafelé.

(A másik halott egy huszonöt éves honvéd volt, akit sebesülten hoztak az árvaházba. Balog András ápolása azonban nem járt eredménnyel, s október 20-án belehalt sérüléseibe. Délután 2 órakor megszólaltak a harangok, és Ágoston Sándor püspök, a református szertartás szerint, a hívek jelenlétében, eltemette a katolikus halottat.)

Október 19-e reggelén arra ébredtek, hogy már Verbász és Kúla felől dörögnek a fegyverek. Ellenállásba ott sem ütköztek az előrenyomuló orosz csapatok. A visszavonuló német hadsereg egyedüli tevékenysége abban nyilvánult meg, hogy a hadraktárakat felrobbantotta.

Tizenkilencedikén virradóra Fekete István, a háború előtt is tevékenykedő kommunista, a már hetekkel előbb kézzel varrt vörös zászlóját kitűzte a templom tornyára.

Reggel a főutcán felsorakoztak az orosz kamionok, amelyeken néhez gépfegyverek voltak, s a katonák csendben várták a további parancsot. A lakosok bátortalanul, a kíváncsiságtól hajtva mindinkább megközelítették az addig elrettentőnek vélt oroszokat. Hamarosan megkezdődött a cserebere. Egy sonka értéke egyzsáknyi ruhanemű volt.

Két részeg orosz katona jelent meg Vak Német Lajos házánál azzal a céllal, hogy zabot szerezzen a lovak számára. Az egyik fogott egy zsákot, és a padláson telerakta azt. Amint a padlásról jött lefelé, szórta a zabot. Éppen ott tartózkodott Harangozó Sándor, aki az első világháborút megjárta, és az orosz fogságból hiányos orosz tudással tért haza. Tudtára akarta adni a zabot cipelő oroszoknak, hogy jobban vigyázzon a szerzeményre. A katona cimborája részeg fővel felkapta a puskát, és szó nélkül lelőtte Sándor bácsit. A haláleset színhelyére hamarosan Orosz József érkezett, és védelmébe véve a részeg katonát, megfenyegette az ottlevőket: „Ez szerencsétlenség volt, és ne próbáljanak kommentárt fűzni az eseményekhez. Azért van a szájuk, hogy egyenek vele!”

A községházán gyülekeztek a kommunista párt tagjai, hogy megszervezzék a hatalom átvételét. A háború előtti időben a rendőrpárancsnok Sijačić Savo volt. A kommunisták abban egyeztek meg, hogy a község vezetését az egykori rendőrpárancsnokra bízák.

Október 22-én, vasárnap, megérkeztek a partizánok. Többségük szenttamási szerb volt. Vörös karszalagot viseltek. Sapkájukon, kalapjukon is vörös ruhából kivágott csillag volt. Vezetői Pivnički és Belić szenttamási nagygazdák voltak. A hazai kommunisták veszélyeztetve érezték pozíciójukat, ezért Fekete István azzal a kérelemmel fordult Ágoston Sándor püspökhöz, hogy vejével, Keck Zsigával vegye fel a kapcsolatot. Abban reménykedtek, hogy Zsiga segítségükre lesz egy néptanács megalakításában és egy népvédelmi őrség felállításában.

Október 23-án szólaltatta meg első ízben dobját a kisbíró a felszabadulást követően. Először is tudtára adta a lakosságnak, hogy minden házra ki kell tűzni a jugoszláv nemzeti zászlót. A dobolás második pontja értelmében minden rádiótulajdonos köteles volt készülékét beszolgáltatni a községházán.

Az első vonal katonái elvonultak, ellenben nagy számban maradtak a hátvéd mögött szédelgő oroszok. Akadt bőven a pincékben bor, pálinka, s bizony némelyek az alkohol hatása alatt nem rettentek vissza az erőszakos követelésektől sem.

Az egyik orosz Király József csizmadiához vetődött, és nyomatékosan követelte, hogy zseb- vagy karórát adjanak neki. Hiába magyarázták, hogy nekik nincs ilyen, a részeg orosz hajthatatlan maradt. Pus-káját rászegezte a csizmadia tizennégy éves lányára, azzal a kikötéssel, hogy ha nem teljesítik követelését, lelövi a lányt. A csizmadia elszaladt Ágoston Sándor püspökhöz, hogy segítsen az orosz katona követelésének teljesítésében. Ágoston püspök nem sokra mehetett az oroszokkal

való egyezkedésben, hiszen az orosz semmilyen idegen nyelvben nem volt jártas. Csak azt érthette meg könnyen, miért akarja lelőni Irénkét. Az efféle problémákat Ágoston leegyszerűsítve szokta megoldani. Nem sokat tépelődött, belenyúlt a lajbizsebbe, és kivette az értékes, ébresztővel ellátott zsebóráját láncostul. Az orosz kikapta Ágoston kezéből. Nem is gondolta, milyen értékes órát zsákmányolt, és nem is akárkítól, egy püspöktől. Az orosz kitámolygott a kapun. Ágoston is elbúcsúzott, és sohasem kért és nem is kapott kárpótlást a svájci óráért.

A helybeli kommunisták hiába várták Keck Zsigát. Október 24-én Fekete István ismételen felkereste Ágoston Sándor püspököt. Újból kérte, hogy Zsiga jöjjön ki Feketicsre a délvidéki intelligens kommunistának képviselőjeként, és segítsen a néphatalom megszervezésében, mivel úgy érezték, hogy a helybeli kommunisták kimaradnak a helyi vezetésből.

Október 25-én a Sárvárra internált dobrovoljacok visszatértek Feketicsre.

Október 26-án Farkas Béni bácsi kézigránátot talált, s egy boszniai menekült addig piszkálta, míg felrobbant, és hárman meghaltak.

A néphatalom akcióba lépett. Hoffman boltját október 27-én feltörték, s aki érte, vitte az árut (textilüzlet volt).

Knežević Jovo egykori esküdt reményét fejezte ki, hogy az oroszok hamarosan elvonulnak, a partizánok meg hazamennek, és akkor a falu rendezheti saját sorsát. Némileg alátámasztotta Knežević véleményét az, hogy október 28-án egy több száz kocsiból álló karaván partizánokat szállított észak felé. Az érdekek ütközése miatt ellentét ütötte fel a fejét az ideiglenes vezetésben. Az addig partizán hatalmat képviselő szenttamási szerbek megsértődtek (Belićék), és hazamentek Szenttamásra.

Október 31-én megérkezett az új jegyző, de a hivatalában hiába várták. Ő máris ismerkedni akart az új tereppel: Bikánál iszik Savóval – szaladt szét a hír a faluban. Jöjjenek reggel 8 órára azok, akiknek ügye van vele.

Hózsa Dezső boltosnál már szervezett formában történt az üzlet kiürítése november 6-án. Többek között 700 kilogramm cukrot, 700 kilogramm sót, 15 000 pengő értékű akciós árut (ruhaneműt), 7200 gyufát találtak. A községháza udvarára odarendelt kocsitulajdonosok az árut elszállították Topolyára.

Pacal péknél a padláson huszonkét zsák chilei salétromot találtak. Az akkori időben ezt a műtrágyát sili sónak nevezték. Ha só, gondolták, akkor ezt a pék bizonyosan azért raktározta, hogy feketén drága

pénzért árusítsa. Gidai Mihály községi orvos egyre bizonygatta, hogy ez nem emberi táplálékul szolgáló konyhasó, hanem műtrágya. Nem hittek neki mindaddig, amíg ki nem próbálták. A kisbíróval húst hoztattak, s azt bográcsban megfőzték. Só gyanánt a Pacal péknél elkobzott sót használták fel. Amikor elkészült a paprikás, a vezetőségi tagok sorra kóstolták, de bizony szomorúan állapították meg, hogy a sili só (chilei salétrom) nem alkalmas emberi tápláléknak.

November 7-én kidobolták, hogy mindenki, tizennégytől hatvanéves korig 2 órakor a községháza udvarán jelentkezzen, mert másnap reggel 7 órakor kukoricaszedési akció lesz. Az eső miatt azonban elmaradt.

Az árvaházban tartózkodó neveltek számára nem volt elegendő tüzelő. A szomszédban lakó német család elmenekült, s az udvarán, jó szokás szerint, hasámban volt felhalmozva a fa. Ágoston püspök, aki az árvaház igazgatója volt, megbeszélte Sijačić Savo egykori rendőrpapercsnokkal, hogy az árvaház szükségletére áthordják a tüzelőt. Korsós Döme nevezetű nevelt (később a Petőfi brigád önkénteseként a harcokban életét vesztette) átugrott a kerítésen, és elkezdte átdobálni a hasábokat. Meglátta ezt egy partizán, és feljelentést tett az ideiglenes községi vezetőknél. November 13-án beidéztek Ágoston Sándor püspököt. Az egykori jegyzői irodában székelt a vezetőség, Sijačić Savót kiküldték, és megkezdődött a püspök kihallgatása, amiért az árvaház lopja a fát. Kezdetben csak jegyzőkönyvet írogattak, majd fordulatot vettek az események. Ágostont durván szidalmazták, majd néhányszor hasba is rúgták, és a szó szoros értelmében kizavarták az irodából. Ágoston püspök, ahogy szó nélkül megvált az aranyórájától is, ezt is zsebre vágta.

November 17-én minden tizenöt és hatvan év közötti férfi és nő zsákkal, kosárral ment kukoricát törni.

November 18-a mozgalmas nap volt. Butor János lakatost puska-tussal kísérték a községházára, mert írógépet találtak nála.

A délelőtt folyamán megjelent egy német repülőgép, és fegyvertűz alá vett egy nyílt pályán haladó vonatot. A mozdonyt kilötte, és az alkalmatlanná vált a továbbhaladásra. Ugyanakkor nagyszámú autó, tank jelent meg a faluban. Sztálinorgonákat ástak be a kertekbe. Őszszevissza rohángáltak az orosz katonák.

Egy civil ruhás illető megjelent a községházán, és megfenyegette az ideiglenes községi vezetőket, hogy Ágoston Sándort ne merjék bántalmazni, mert ő volt az, aki a kritikus időszakban megmentette a kommunistákat. Ugyanis a Horthy-időszakban, amikor a kommunista kapcsolatokat szándékozták felderíteni, akkor Fekete István a doku-

mentumokkal Ágostonhoz folyamodott segítségért. Ágoston elvette az iratokat, és a püspöki hivatal páncélszekrényébe helyezte. Megnyugtatta Fekete Istvánt, hogy ott teljes biztonságban lesznek, mert ha azokat a nyomozók keresik is, ott bizonyosan nem fogják keresni. A nyomozás eredményeként Fekete Istvánt elfogták. Szabadkán az úgynevezett Sárgaházban vallatták, de mivel nem vallott, így a szálak nem terjedtek ki a kommunista párt többi tagjára. Fekete Istvánt elítélték, s egy ideig a szegedi Csillag börtönben raboskodott, majd önként jelentkezett szolgálatra a keleti frontra. A Don-kanyarnál történt összeomlás után hazajött, s az oroszok bevonulása után aktív tevékenységet folytatott fiaival együtt.

A felszabadulást követően egy ideig külön elbírálás alá estek azok, akik valamilyen aktív tevékenységet fejtettek ki a Horthy-uralom alatt. Hogy milyen mértékben járult hozzá a német repülőgép támadása a vasúti szerelvény ellen, vagy az orosz tankok, sztálinorgonák megjelenése a megtorlás kezdetéhez, nem tudjuk megállapítani. A tény az, hogy november 18-án ötven német nemzetiségű lakost, kiknek családtagjai SS-katonaként szolgáltak, beidéztek a községházára. A környező településekről verbuvált partizánoknak nevezett, vörös csillagot hordó személyek kegyetlen bánásmódban részesítették a fasiszták hozzátartozóit. Összeterelték őket a moziterembe, és két napon keresztül étel, ital nélkül hagyták őket. Időnként bement hozzájuk egy-két partizán, és a bosszúállás jeleként azt ütött, akit ért.

November 21-én reggel dobszóval értesítették a német lakosokat, hogy minden tizenötötől hatvanéves férfi és nő háromnapos élelemmel és két váltás ruhával jelentkezzen a községháza előtt. Amikor felállt a menetoszlop, elől kellett mennie annak az ötven férfinak, aki a moziterembe volt bezárva. Mivel csak hatvan éven felüliek maradhattak a településen, ezért negyven-ötven gyermeknek nem maradt gondviselője. A Szeghegyen vonuló menetoszlopot megállították, mert egy küldönc arról értesítette a kísérőket, hogy a nők visszamehetnek otthonaikba.

A következő nap kerültek sorra a magyar megszállók támogatói. Az egykori Turáni Vadászokat és Imrédi pártjának ötvennégy tagját idézték be a községházára, és Molnár Géza, Vajda Pista, Őri Géza mögött bezárult a börtön ajtaja.

A letartóztatottak egy kicsit sem részesültek külön elbírálásban, mint az az ötven német. Külön attrakciónak számított, hogy a börtönből egyenként szólították a delikvenseket. A fészker alatt volt egy kimustrált motorkerékpár, s azon történt a vallatás. Amíg oda nem ért a szeren-

csétlen, addig jobbról-balról puskatussal támogatták. Amikor ráfektettek a motorkerékpárra, a vidékről verbuválódott partizánok botokkal, gyalogsági ásóval ütlegelték. Kerekes Mari borbélyüzletében egy orosz tiszt nyiratkozott. Odahallatszott a szörnyű jajveszékélés. A tiszt érdeklődött, hogy ez mit jelent. Mari szerb tudásával elmondta, hogy a partizánok ütlegelik a bebörtönöztöket, sőt az ő apja is ott van közöttük. A tiszt nem is várta meg, hogy megborotválják. Átment a községházára, és nagy kiabálás közepette leintette a büntetőeljárást. Az orosz tiszt visszament a borbélyhoz, és elcsendesedett a községháza udvara is.

A dobrovoljacok erőlesen tiltakoztak a letartóztatások ellen. Sijačić Savo és a dobrovoljacok írásbeli jótállást vállaltak, mivel Feketehegyen ezek az emberek nem fejtettek ki olyan politikai tevékenységet, amely német érdekeket szolgált volna. Hiábavalónak bizonyult ez a tiltakozás. Másnap reggel elvitték őket a Topolya és Bajsa között létesített gyűjtőtáborba. A letartóztatottak száma negyvennégy volt. Családtagjaik nem látogathatták meg őket, és élelmet sem vihettek nekik. Több alkalommal egy kiásott árok előtt sorakoztatták fel őket. A gépfegyver csattogásával ijesztgették őket, hogy sortűzzel végeznek velük. December 24-én elbocsátást nyert mind a negyvennégy imrédista és egykori Turáni Vadász. Némelyeknek, mint Molnár Gézának, Szarka Lajosnak, hetekbe tellett, míg kiheverték az ütlegelést. A lényeg azonban az, hogy senkit sem végeztek ki. Más közösségekben tömegesen mészárolták a magyar lakosságot.

November 22-én dobszóval értesítették a lakosságot, hogy minden tizenötötől ötvenéves férfinak jelentkeznie kell a községházán, hogy katonai szolgálat végett számba vegyék őket. Nyilvántartásba vettek mindenkit. Nem számított, hogy Német Lajos világtalan, Bordás András kioperált gyomorral, Király József idegsorvadással is alkalmasnak találtatott. Orvos Kis János tüdőbajos volt, nem volt ruhája, sem cipője, mégis mennie kell a frontra, ha megkapja az értesítést.

Mindenféle hatalmasságok jelentkeztek mindenféle kifogásokkal. Papp József kisbíró részeg fejjel írásban felmentette bátyját a katonai szolgálat alól azzal az indokkal, hogy a község számára Papp István nélkülözhetetlen hivatást tölt be, ő a harangozó a templomban.

November 25-én minden nyilvántartásba vett férfi reggel 7 órakor indulásra készen felsorakozott. Dél körül azonban minden hadköteles hazamehetett.

Időközben újabb fordulatot vett a hadba vonulás. Most meg minden tizennyolcötől negyvenéves férfinak 11 órakor Kishegyesre kellett mennie katonai vizsgálatra. A vizsgálat eredményeként mindenki meg-

kapta a piros cédulát, annak jelöl, hogy alkalmas katonai szolgálatra. Azzal bocsátották el őket Hegyesről, hogy másnap reggel 7 órakor két váltás alsóneművel, téli ruhával és bakancsbal a lábukon jelentkezzenek szolgálatra. Ez a váltásdíja annak, hogy a magyarság elnyerte a jugoszláv állampolgárságot. Az elvonulásból ismételen nem lett semmi.

Bár az eső esett, az asszonyoknak közmunkán kellett részt venniük.

Másnap (november 27-én) Fekete István, Pál Lajos, Gulyás Antal és Orosz József kezdték toborozni az önkénteseket a Petőfi brigádba. Fekete István ismertette a harctéren való szolgálat újabb feltételeit. Aki az alakulóban lévő Petőfi brigádba önként jelentkezik, az a következő kedvezményekben részesül:

1. Nem kell a családjának közmunkára menni.
2. Minden ostromlással szemben védettek.
3. Akik Hegyesen a sorozás alkalmával megkapták a piros cédulát (mindenki), munkaszolgálatosok, de jelentkezhetnek a Petőfi brigádba.
4. A bevonulásra csak akkor kerül sor, ha Topolyán a kaszányát rendbe hozzák.
5. Orvosi vizsgálat alá esnek az önkéntesek, és csak akkor sorozzák be őket, ha egészségügyi állapotuk kielégítő. Politikai kiképzésről a hadsereg vezetősége gondoskodik.
6. A Topolyán internáltakat hazaengedik.

Az első nap (november 28-án) a jelentkezők száma háromszáznyolcvan volt, de másnap délig már ötszáznyolcvan jelentkeztek. Közben az őszi munkálatok elvégzése miatt mindennap kukoricaszedésre és répaszedésre voltak rendelve a munkaképes személyek. Házanként csak egy személy maradhatott otthon. Mivel több mint ötszázan jelentkeztek a Petőfi brigádba, ezért a jelentkezés első pontjaként szereplő közmunkák alóli felmentés máris érvényét veszítette.

Az orvosi vizsga is elmaradt, ellenben dobszóval értesítették a Petőfi brigádba jelentkezőket, hogy november 30-án délelőtt 10 órakor útra készen jelentkezzenek. Az ötszáznyolcvan jelentkező közül ötszázkilencen jelentek meg, s az odarendelt lovaskocsikon elindultak Topolyára. Nem volt ez a hadba vonulás megszerveve. Topolyára érve az ottani vezetőség nem tudott mit kezdeni ekkora tömeggel. Azzal a megindoklással küldték őket vissza, hogy rossz helyre lettek irányítva.

Másnap a Petőfi brigád tagságát Szeghegyre vezényelték. Feladatuk az volt, hogy a főutca nyugati részén lévő házakból mindent átpakolnak a keleti oldalon lévőkhöz. Nem is sejtették akkor a pakolást végző

feketecsi magyarok, sem az ott maradt csekély számú németség, hogy hamarosan a drótkerítéssel körülvett falu a németség számára internálótábor lesz.

Míg a magyarok az internálótábor körül foglalatoskodtak, addig az orosz katonák Feketecsen a volt jegyzői lakást ürítették ki, és az elhagyatott német házakból a legszebb bútorokkal rendezték be. A két házzal odébb álló egyházi épületekben is terepszemlét tartottak. Átci-pelték a zongorát, kinyitották a szekrényeket, és Ágostonné stafiring-ját elvitték, megígérve, hogy azt napok múlva visszahozzák. No, ebben az ígéletben nem sokat bízott a püspök és a felesége. El nem tudták képzelni, hogy ki lehet az a fontos személy, akit ilyen fényűzéssel várnak Feketehegyen. December 2-án Pavlov generális, az ukrán haderő parancsoka érkezett meg. Csupán egy éjszakát töltött Feketehegyen. A következő nap, csodák csodájára, a zongorát és a kelengyét visszavit-ték Ágostonékhoz. A püspök nem tudta megérteni, hogy a kommuniz-mus egyenlőségi elve hogyan fér össze a tapasztalt fényűzéssel.

December 6-án megérkezett Keck Zsiga Szabadkáról, Újvidékről pedig egy szerb őrnagy, hogy megszervezzék a közigazgatást. A tizen-öt tagú vezetőségbe hét magyar és hét szerb, valamint egy tót nemze-tiségűt jelöltek. Úgy vélekedtek, hogy a tót, ha kell szerb, ha kell ma-gyar lesz. A magyarok részéről vezetőségi tagok voltak: Fekete István, Fehér István, Pál Lajos kommunisták, valamint Józsa Lajos ügyvéd, Sárossy Mihály községi hivatalnok, Gidai Mihály községi orvos és Ágoston Sándor püspök. A következő napon Knežević Stankót jelölték elnöknek.

Megalakították a szociális bizottságot, amelynek vezetője Ágoston Sándor püspök lett, a tagok Gidai Mihály, Marković Mato és Pál Lajos voltak. A magatehetetleneknek 10 kilogramm lisztet és 60 dekagramm zsírt láttak elő havonta, Kucsera László tanítót és Ágoston Sándor püs-pököt bízták meg a kulturális bizottság megalakításával. A gazdasá-gi szekció tagjai voltak: Sárossy Mihály, Knežević Bude, Novaković Jovan és Fehér István. Szerintük a határ kétharmad része volt bevetve. Négy hold töretlen kukorica és 7 hold répa várt még betakarításra. A pénzüggel Józsa Lajos lett megbízva, élelmezéssel Sárossy Mihály és Marković Mato, lakásüggyel Munkačević Pavo és Pál Lajos törődött. Háborús bűnösökkel Knežević Stanko és Fekete István, háborús kárté-tellel Marković Stojadin és Kučera Vladislav foglalkozott. A politikai felvilágosítóbizottság elnöke Őri Tóth István lett.

Decemberben megkezdődött az elemi iskolába való beiratkozás. Az iskolai oktatásra csak a magyar gyerekek jogosultak. A német

nemzetiségű lakosok között voltak olyanok, akik nem azonosultak a Kulturbund eszméivel. Távol tartották magukat a német nemzeti fasiszta eszméktől, és magyarországi állampolgárokként a honvédségnél teljesítettek szolgálatot. Amikor a magyarokkal közös sorsot vállaló németek (Gutwein Ádám, Kern David, Hoffman Fülöp, Jung Károly, Gicse David, Morell albíró, Spengler Mariska) panaszt emeltek a községi vezetőségnél, hogy gyermekeik nem iratkozhatnak be az iskolába, süket fülekre találtak. A vezetőség ilyen viszonyulása előrevetítette annak árnyékát, hogy épp úgy internálják majd őket is, mint azokat, akik a Kulturbund hívei és hozzátartozói az SS-katonáknak.

December 10-én végleg elvonultak az oroszok. A népfelszabadító bizottság leltározta a katonák fogyasztását. A nyugtával átadott terményeket, habár fel volt tüntetve azok ára, az idők folyamán nem térítettek meg soha, mint ahogyan a nyugta nélküli terményeket sem.

A községháza előtt őrséget álló partizánok jelenlétéből arra következtettek a lakosok, hogy békésebb idők következnek. Reményük kudarcba fulladt. Az olvasóköri termében táncmulatságot rendeztek december 13-án. A rendezvényt meglátogatták a partizánok is, és egyenként kihívták a magyar fiúkat. Elvezették őket a községházára, és alaposan helybenhagyták. A kivénhedt motorkerékpár ismételtelen támaszként szolgált a szerencsétlen szórakozni vágyó fiataloknak. A módszer ugyanaz volt, mint a Turáni Vadászok esetében. Pál Lajos és Fekete István panaszt tett a partizánok vezetőségénél a magyarok elleni durva fellépés miatt. Panaszuk azonban hiábavaló volt.

Egyesek látták a sok huzavonát a Petőfi brigád megalakulása körül. Senkit sem vontak felelősségre azért, amert önként jelentkezett, de mégsem vonult be Topolyára. Mivel a kendergyárat, a malmot és Gere Jenő mechanikus műhelyét hadiüzemnek nyilvánították, így szép számban akadtak gazdagyerekek, akik a megnevezett helyeken húzódtak meg, azt remélve, hogy nem kell frontszolgálatra menniük.

December 15-én Bartha Gábor tanító megkezdte a tanítást magyar nyelven. A szerb nyelv mint tantárgy a harmadik osztályban jelentkezett. A vallási nevelésről az egyház gondoskodott.

Igen sok huzavona volt a Petőfi brigád megszervezésével. December 16-án azt dobolták ki, hogy a tizennyolctól harmincévesek jelentkezzenek frontszolgálatra. Este Őri Tóth István a népgyűlésen elpanaszolta az ifjúság megverését, Fekete István pedig kifejtette véleményét, mely szerint a papnak is kommunistának kell lennie. Ugyanezen alkalommal megalapították az Antifasiszta Ifjúsági Egyesületet.

NARODNO OSLOBODILACKI OJIBOR U PEKETICU

br. 224/1944.

19.XII.1944 g.
u Peketicu.

Predmet: Dostavljanje izvestaja
o nepravilnim postupci-
ma i prekršajima ruskih
vojnika.

Komandi Mesta

B _ A _ C _ KA - T O P O L A _

Na broj ad.153/1944 dostavljamo trezani izvestaj /spisak / mate-
rijala, predmeta oduzetih sa strane ruske vojske do 19.XII.1944 g.

Na revers izdato :

1.	1. Hleb.....	kg.	7082.	kg.
	2. Mesa.....		5040.	"
	3. Kobasica.....		56.	"
	4. Krompir.....		4986.	"
	5. Masti.....		240.	"
	6. Crni luk.....		180.	"
	7. Kapus.....		1450.	"
	8. Brašno.....		350.	OG
	9. Vино.....	l.	400.	l.
	10. Krava.....		8.	kom.
	11. Svinje.....		24.	"

Prekršaj nemilih slucajeva ruske vojske
odneseno bez reversa:

1.	Konji.....		148.	kom.
2.	Krava.....		24.	"
3.	Volovi.....		26.	"
4.	Svinje.....		56.	"
5.	Kola.....		38.	"
6.	Sezama za konja.....		123.	"
7.	Sedlo.....		3.	"
8.	Kukuruz.....		28.	mc.
9.	Jecma.....		18.	m
10.	Odela muska.....		58.	zenskih 90 kom.
11.	Ves muskih.....		187.	" 220 "
12.	Krevetne posteljine.....		46.	kom.
13.	Biciklova.....		42.	"
14.	Vino.....		48970.	lit.
15.	Rukije.....		2800.	"
16.	Radio-aparat.....		134.	kom.

Osim gore navedenih, u prvim danima oslobodjenja iz napustenih
kuca pre inventarisanja oduzeto je mnogo materijala, predmeta i po-
kucanstva od kojih nemamo podatke, jer bez prijavljivaca nije se mog-
lo i ne moze ustanoviti.

SMRT FAGIZMU - SLOBODA NARODU !

Sekretari
Marec

Komand. v. st.
Heinz Poler

Protsednik:

Heinz Poler

Az oroszok által elvitt ingóságok jegyzéke

December 18-án a frontszolgálatosok háromnapos étellel felszo-
rakoztak, de este hazaküldték őket.

December 20-án a begyűjtött rádiókat kiosztották. Mivel nyilván-
tartást a beszolgáltató rádiókról nem készítettek, így volt olyan is, aki
a sajátját vihette haza. A többség azonban rádió nélkül távozott.

Torzsa szinte tiszta német település volt. A németység zöme Torzsá-
ról eltávozott, és az üresen maradt házból származó ingóságoknak új
gazdájuk lett. Mivel a torzsaiak gazdag állatállománnyal rendelkeztek,
azok etetésére és gondozására száz feketecsi besorozott munkaszolga-
latost rendeltek ki.

Karácsony másnapjának éjjelén, már előre összeállított névsor szerint, összeszedték a fiatal német lányokat, és vonattal Oroszországba szállították őket.

Alig virradt meg, amikor kihirdették, minden tizenhétől harmincéves német nőnek élelemmel jelentkeznie kell a községházán. Nem számított, hogy az anya hány éves gyermekét hagyta magára. Út-irányuk Oroszország felé Kúlán át vezetett. Egy magas rangú orosz tisztnek feltűnt, hogy a német asszonyok jajveszékelve, sírással vették tudomásul, hogy az internáltakat Oroszországba szállítják. Az orosz tiszt kérdezősködni kezdett. Kiderült, hogy sokan csecsemőjüket és kisgyermeküket hagyták odahaza. Felbőszülve a hallottakon, különválasztotta a kisgyermekes anyákat, azzal a megindoklással, hogy az állatokat sem választják el kicsinyeiktől. Így heten hazamehettek, a többiek pedig Oroszországig meg sem álltak.

December 27-én a Petőfi brigád sorsa véglegesült. Százhusz önkéntes gyalog, háromnapos élelemmel felpakolva elindult Topolyára: Kovács Péter, Pap Ferenc, +Benedek János, Veres Sándor, Fehér Mihály, +Bíró László, +Beszteri János, +Zetkó Mihály, +Fehér József, Török Mihály, Sárándi Lajos, Balog Lajos, Pásztor Sándor, Kovács István, +Bordás Ferenc, +Fehér Lajos, Fehér János, +Gere János, +Nagy Sándor, Takács Mihály, Molnár István, Losonci Géza, Farkas Mihály, Tarkó Sándor, +Dorkó János, Főrizs István, Kasza József, Révész Árpád, Bede Lajos, Fehér Gábor, Kovács István, Augusztinov István, Harangozó János, Molnár Béni, Molnár László, Fekete Mihály, Sós András, Kórizs András, +Szombati Gábor, Budai Mihály, +Perlaki István, +Bencsik Ferenc, Orosz István, Dobi István, +Pál Lajos, Palcsók Mihály, Dobi Sándor, Bátori Dávid, Losonci Lajos, Fehér László, Kis Lajos, Molnár József, Kovács József, +Varsadán Sándor, Pap József, Tarkó István, Horkai József, +Német László, Székely István, Vajda Gábor, Fehér Sándor, +Várkonyi István, Kasza Mihály, +Kollár Sándor, Vajda István, Kollár István, Firic Dezső, Sándor Pál, Lódi Gábor, Sárossy István, Tót István, Gulyás Antal, Zsomborán Sándor, Szarka Lajos, Ludrován András, Dorogi Ferenc, Török Lajos, Konc Mihály, Pacal Sándor, Vajda Sándor, Balog Sándor, Tarkó Bálint, Végső József, Szabó József, Pintér Kálmán, Csikós György, Molnár Sándor, Molnár János, Keserű Sándor, Fekete Sándor, Székely János, Budai Lajos, +Namesztovszki Ferenc, Perlaki József, Kerekes Lőrinc, +Losonci Mihály, Tót Mihály, Sajti József, +Korsós Demeter, Losonci Mihály, +Bordás Ferenc, Fülöp László, Őri Sándor, Szűcs Sándor, +Szűcs Sándor, Ács Ferenc, Bede Mihály, Varga János, Sárossy Károly, Pap Lajos, Fehér András, Csikos András, Balog László, Gáspár Mihály, Berec Ferenc.

Topolyáról továbbvezényelték őket Zomborba. A hozzátartozók az elkövetkező napokban meglátogathatták őket. A Torzsára utalt munkaszolgálatosok, a lehetőségekhez képest, jó viszonyok között éltek. A Zomborba vezényelt önkéntesek viszont ismeretséget köthettek a háborús viszonyokkal. A háborús állapotok állandó kísérője, a tetvesség sem kerülte el őket.

A Petőfi brigád egy része

A sebesült Losonci Dezső

December 29-én fél 5-kor kidobolták, hogy száz lovat kell küldeni Zomborba.

A Hegyesen megtartott sorozás alkalmával azokat, akik nem jelentkeztek a Petőfi brigádba, és nem lettek munkaszolgálatosként Torzsára vezényelve, 1945. január 9-én összegyűjtötték, és Szabadkára vitték, ahol az orosz hadseregnek végeztek kirakodást a vasúti pályaudvaron. A későbbiek folyamán a torzsai és szabadkai munkaszolgálatosokat a horvátországi frontra vezényelték. Ők is a Petőfi brigád tagjai lettek.

S P I S A K

članova Saveza boraca opštine Mali Idjoš na početku 1972 godine

F E K E T I Ć

1.	Arambašić Nikole Bogdan	Doža Berda br.18	870	
2.	Andrić Nikola Save	13 jul 34	2	... Bor.
3.	Andrić Nikole Milan	D.Berda 110	1	... Bor.
4.	Bajčić Jovana Miloš	13 jul 61	3	
5.	Bajčić Jovana Stevan	D.Berda 16	4	
6.	Balog Sara		195	Inv.
7.	Banjai Sara	JNA	197	Inv.
8.	Balog Julijana	Herojska	313	Inv.
9.	Batuša Joka Dusan	Z.J.Jovanovića 14	5	... Bor.
10.	Begović Iva Vuko	" 15		Bor.
11.	Bogetić Rada Marko	Kosovska 1	10	
12.	Bogetić Marka Bos e	" 1	15	
13.	Bogetić Rada Stanko	M.Tita 17		
14.	Bogetić Rada Zorka	Ady Endre 22.26	13	
15.	Bogetić Rada Gordana	" 22.26	14	
16.	Bojanić Stevana Akim	Brstva 21.32	16	
17.	Bojanić Stevana Save	Bratstva 58 62	17	
18.	Bogdanović Maša Nikola	D.Berda 33	19	
19.	Bojković Joka Marko	Bratstva 5	20	
20.	Bodrožić Jovana Gojko	D."erda 2	311	Inv. Bor.
21.	Berger Antala Antal	M.Tita 17	159	Inv.
22.	Bučin Lazara Jovanka	Bratstva 13.7	22	
23.	Četković Vuka Vido	D.Berda 23 84		... Bor.
24.	Četković Vida Rose	" 23 84	26	
25.	Četković Vuka Radovan	" 67	25	... Bor.
26.	Čeklić Mila Jošo	"	28	
27.	Čeklić Joša Mare	"	29	
28.	Cirović Rada Evica	Kosovska 6	30	
29.	Dangubić Lazara Andrija	Kiš Erne 47		... Bor.
30.	Dangubić Lazara Marko	13 jul 49		... Bor.
31.	Dangubić Marika Vukosava	" 49	31	... Bor.
32.	Dapčević Rista Stane	" 39	32	
33.	Dapčević Rista Vlado	" 42.44	33	
34.	Dapčević Joka Velika	" 51	34	
35.	Dobi Sandora Sandor	D."erda 25		
36.	Dobi Sandora Bose	" 25	37	
37.	Duletić Vida Dusan	M.Tita 37		
38.	Duletić Mika Wade	" 13	871	
39.	Duletić Rada Stane	" 13	39	
40.	Dutina Krsta Emilija	Jadranska 2	200	Inv.
41.	Bukić Vida Baja	M.Tita 32	40	
42.	Bukić Baja Tonka	" 32	41	
43.	Dukanović Dušan	13 jul 16	42	
44.	Farkaš Lajoša Lajoš	I.L.Ribara 21	160	Inv.
45.	Farkaš Sandora Mihalj		161	Inv.
46.	Farkaš Mihalj Mihalj		162	Inv.
47.	Fazekas Mikloča Mikloš	Grobjanska 66	953	
48.	Fekete Janoša Istvan	M.Durkovića Vukobol	44	
49.	Fehir Lasla Andraš	D.Berda 1		
50.	Fehir Lasla Maslo	M.Tita 56	47	

51.	Fehir Janoša Janoš	Herojska 133.....	163.	Inv.
52.	Foriš Jožefa Istvan	Vrbaški put 46	48.	
53.	Franešković Đura Marko ...	Z.J. Jo anović 11.	48.	
54.	Gajić Dana Anđe	JNA 3	935. Bor.
55.	Giljan Iva Ilija	Kosovska 13.5	49.	
56.	Blagovac Jovana Mila	D. Perca 27	50.	
57.	Gračan Nika Ljubica	M. Tita 28.12	51. Bor.
58.	Gerber Pava Stevo	Lenjinova 64	872.	
59.	Harnuš J. Ferenc	Proleterska	166.	Inv.
60.	Ilić Blagoja Rako	Lenjinova 4.12	52. Bor.
61.	Ilić Petra Mitar	Herojska 26	53. Bor.
62.	Ilić Mitra Joka	" 26	54.	
63.	Ivančević Vukala Stijepo ..	J.N.A.5	58. Bor.
64.	Ivančević Stijepa Stanka ...	" 5	58.	
65.	Ivančević Sava Aleksa	Ady Endre 1.28	59. Bor.
66.	Jančić Petra Rade	Herojska 2	59. Bor.
67.	Jančić Rada Anđelka	" 2	60.	
68.	Janović Joka Dušan	Lenjinova 24.52	168.	Inv.
69.	Jelušić Stojana Stane	Grobljanska 12	206.	Inv.
70.	Jokić Jova Đuro	Lenjinova 7.15	61.	
71.	Jovičić Mila Đumo	" 43	62. Bor.
72.	Jovičić Duma Joke	" 43	63.	
73.	Jovšić Voja Mare	13 jul 20	64.	
74.	Jovanić Mila Srđan	Brastva 6	66.	
75.	Kovač Nikole Marko	Lenjinova 45	71.	
76.	Kovač Marka Goja	" 45	72.	
77.	Kovač Ferencica eter	" 79	73.	
78.	Kotlaš Đura Gospava	13 jul 16.36	75.	
79.	Kosić Novaka Jovan	" 13	76.	
80.	Kokotović Jovana Dušan	Lenjinova 24.28	77. Bor.
81.	Koriš Sandora Šandor	Njegoševa 11	78.	
82.	Koriš Sandora Stevan	"	79.	
83.	Kormanjoš Mašaš	Grobljanska 18	315.	Inv.
84.	Konjević Krsta Stane	Herojska 3. 21	208.	Inv.
85.	Knežević Ilije Aleksandar ...	Bratstva 23	80.	
86.	Knežević Eleks. Vukosava ...	" 28	80.	
87.	Knežević Ilije Todorica	M. Tita 1	253.	Inv.
88.	Knežević Ilije Andrija	" 1	171.	Inv. Bor.
89.	Knežević Jovana Mićo	13 jul 70	81.	
90.	Knežević Mila Ilija	" 80	84.	
91.	Knežević Ilije Bosa	" 80	81.	
92.	Knežević Ilije Krsto	Lenjinova 22.14	211.	Inv. Bor.
93.	Knežević Laza Gojko	D. Perca 27.58	86.	
94.	Knežević Gojka Milica	" 27.58	85.	
95.	Knežević Jovana Manojlo	Grobljanska	948. Bor.
96.	Knežević Jovana Marija	Novo Selo	949. Bor.
97.	Krivokapić Đura Vuko	Kosovska 11	87.	
98.	Krivokapić Vuka Filip	" 11	89.	
99.	Krivokapić Filipa Milosava ..	" 11	27.	
100.	Klač Nika Marko	Bratstva 25	91. Bor.

101.	Klač Marka Krsto llll.....	Bratstva 25.....	92.	
102.	Klač Marka Andrija	Lenjinova 48.....	93.	
103.	Labus Dana Ljubo	"eljeznička 4.....	94.	
104.	Labuš Dana Sava.....	Bečejski put	212.	Inv.
105.	Lazović Pera Jovo	JNA 12.	94.	Bor.
106.	Lazović Jova Milica	" 12.	873.	
107.	Lazović Pera Kate	" 12.	213.	Inv.
108.	Lazović Vasa Risto	S.Kovačević 26.....	97.	Bor.
109.	Lazović Ilije Danilo	D.berda 80.....	173.	Inv.
110.	Lazović Danila Milica	" 80.....	99.	Bor.
111.	Lazović Veljka Boško	Bratstva 8		
112.	Ličina Toma Spaso	Grobljanska 2.....	100.	Bor.
113.	Lepetić Draga Krstina.....	D.berda 64.....	215.	Inv.
114.	Lošonić Mihalj	Herojska	216.	Inv.
115.	Lošonić Mihalja Mihalj	Bolmasnka 91.....	874.	
116.	Lučić Sava Ilija	13 jul 27.....	101.	
117.	Lučić Ilije Mare	" 27.....	102.	
118.	Ludrovac Andraša Andraš	D.berda 26.....	103.	
119.	Ljubanović Joka Vuiko	M.Tita 5.....	104.	Bor.
120.	Ljubanović Luka Gordana	" 5.....	105.	
121.	Majoroš Inre		947.	Inv.
122.	Malavrazić Andrije Savo	Z.J.Jovanović 12.....	106.	
123.	Malavrazić Sava Vane	" 12.....	107.	
124.	Malavrazić Sava Rade	D.berda 78.....		Bor.
125.	Maslovski Jeftenija Blažo	13 jul 46.....	109.	Inv.
126.	Maslovski Blažo Anka	" 46.....	875.	
127.	Marvić Dušana Sava	Lenjinova 48.....	110.	
128.	Marić Krsta Jovanka	Grobljanska 10.....	111.	
129.	Marić Dura Milica	S.Kovačević 14.....		Inv.
130.	Maroš Dura Marko	Vrbaška 3.....	113.	
131.	Martinović Ilije Risto	JNA 16.		Bor.
132.	Martinović Ilije Mare	JNA 16.....	114.	
133.	Martinović Boža Milica	D.berda	222.	Inv.
134.	Martinović Iva S.Ilija	" 65.....	115.	
135.	Martinović Ilije Mare	" 65.....	116.	
136.	Martinović Andrije Ike	Lenjinova 48.....	221.	Inv.
137.	Martinović Marka Stane	13 jul 43.....	220.	Inv.
138.	Martinović Iva G.Ilija	" 48.....	120.	
139.	Martinović Stijepa Ilija	" 56.....	123.	
140.	Martinović Mika Danica	" 47.....	876.	
141.	Manojlović Dura Lazar	D.berda 23.....	125.	
142.	Marinić Mdviga Mare	13 jul 7.....	126.	
143.	Matijašević M.Vaso	Herojska 8.....	129.	
144.	Matijašević Vasa Rake	" 8	130.	
145.	Mihajlović Todora Pero	13 jul 5	133.	
146.	Mihajlović Pera Nene	" 5.....	134.	
147.	Miheljić Jova Mirko	D.berda 22.....	135.	
148.	Milašević Jova Milica	13 jul 37	136.	
149.	Milošević Boža Petar	D.berda 102.....	141.	
150.	Milojko Mila Dare	M.Tita 9	139.	

✓ 151.	Milanović Boža Peko	D. Derda 3	140.	Bor.
✓ 152.	Miranović Rista Blažo	" 65	143.		
✓ 153.	Mičunović Vasa Novica	S. Kovačević 37	145.		
✓ 154.	Mirošević Antuna Jerko	D. Derda 112	146.	Bor.
✓ 155.	Mirošević Janka Jaga	" 112	147.		
✓ 156.	Mračević Sava Milo	" 8	148.	Bor.
✓ 157.	Murišić Luke Nedo	" 24	149.	Bor.
✓ 158.	Nađ Andras		224.		Inv.
✓ 159.	Nikolić Tomice Milutin	D. Derda 70	179.		Inv.
✓ 160.	Nikolić Tomice Jovanka	" 70	153.	Bor.
✓ 161.	Novaković Rada Janko	" 60	154.		
✓ 162.	Novaković Janka Jovanka	" 60	155.		
✓ 163.	Obradović Nikole Sava	" 95	225.		Inv.
✓ 164.	Orban Katalin		226.		Inv.
✓ 165.	Orlandić Jovana Vase	M. Tita 2	227.		Inv.
✓ 166.	Pavlović Pera Ilija	" 28	158.	Inv.	Bor.
✓ 167.	Pavlović Ilije Ruža	" 28	159.		
✓ 168.	Pavlović Šćepa Soket	13 jul 29	312.	Inv.	Inv.
✓ 169.	Pal Ferenc Perenc	Vinogradska 13	160.		
✓ 170.	Parezanović Đurđa Mihailo	Vrbaška 4	161.		
✓ 171.	Penzeš Š. Janoš		181.		Inv.
✓ 172.	Perlaki Marija		229.		Inv.
✓ 173.	Popović Krsta Anđe	13 jul 48	231.		Inv.
✓ 174.	Pjošta Bogdana Niko	Ady Endre 22			
✓ 175.	Prentović Pera Joko	JNA 7	Bor.
✓ 176.	Prentović Joka Zlatana	" 7	165.		
✓ 177.	Prentović Krsta Petar	D. Derda 74	166.		
✓ 178.	Prentović Krsta Anđe	" 74	231.		Inv.
✓ 179.	Prnjat Nikole Danilo	13 jul 29	167.		
✓ 180.	Pustehija Đura Pavle	D. Derda 87	168.		
✓ 181.	Pustehija Pavla Kristinija	" 87	169.		
✓ 182.	Raičević Radula Borivoje	M. Tita 11	Bor.
✓ 183.	Raičević Borivoje Ikonija	" 11	170.		
✓ 184.	Raičević Stane	JNA 1.	232.		Inv.
✓ 185.	Račanović Toma Sekule	S. Kovačević 34			
✓ 186.	Radović Mitra Kristina	Vrbaška 25	174.		
✓ 187.	Radović Sava Saveta	D. Derda 40	176.		
✓ 188.	Radović Jovana Marko	Grobljanska 34	177.	Bor.
✓ 189.	Radović Marka Ljubica	" 34	178.		
✓ 190.	Radović Obrena Lazar	D. Derda 41	179.	Bor.
✓ 191.	Radović Joša Dušan	" 12	181.		
✓ 192.	Rakočević Đoka Novo		182.		
✓ 193.	Radulović Novice Miloš	13 jul 21			
✓ 194.	Radulović Miloša Gospava	" 21	183.		
✓ 195.	Rajević Veljka Savo	" 9	877.		
✓ 196.	Rajević Veljka Dobrica	" 9			
✓ 197.	Radžmanj Vojislava Dr. Andrija	JNA 18/a			
✓ 198.	Samardžić Novice Milivoje	13 jul 36	187.	Bor.
✓ 199.	Samardžić Milivoja Danica	" 36	188.		
✓ 200.	Samardžić Sima Đorđe	" 18	189.		

201.	Samardžić Mirka Vida	D. Berda 30	235.	Inv.	Bor.
202.	Samardžić Nikole Milivoje	Lenjinova	192.	Bor.
203.	Samardžić Milivoja Marija	"	193.	Bor.
204.	Samardžić Obrada Dara	N. Đurkovića 21	198.	Bor.
205.	Samardžić Mitra Andrija	Herojska 11	199.	Bor.
206.	Samardžić Andrije Stoje	" 11	182.	Inv.	
207.	Sabo Dule Đula	Željeznička 1	201.	Bor.
208.	Serdar Mitra Ilija	JNA 2	202.	Bor.
209.	Serdar Milana Mane	Lenjinova 1	184.	Inv.	
210.	Sič M. Lajoš	D. Berda 6	203.	Bor.
211.	Srdan Luke Ilija	Herojska 14	204.	Bor.
212.	Stevović Sava Marko	" 14	205.	Bor.
213.	Stevović Marka Dobrana	I. Mikutinovića 17	208.	Bor.
214.	Stojanović T. Ivo	Z. J. Jovanović 23	211.	Bor.
215.	Stojanović T. Ivo	" 23	210.	Bor.
216.	Stojanović Iva Ike	" 23	Inv.	Bor.	
217.	Stojanović Iva Marko	JNA 11.	Inv.	Bor.	
218.	Stojanović Iva Batrić	D. Berda 68	239.	Inv.	
219.	Stojanović Mitra Niko	Z. J. Jovanović 25	215.	Bor.
220.	Stojanović Mitra Joko	" 25	216.	Bor.
221.	Stojanović Mitra Stane	13 jul 15.	217.	Inv.	Bor.
222.	Stojanović Mitra Nikola	" 15.	218.	Bor.
223.	Stojanović Nikole Mileva	Lenjinova 32	219.	Inv.	Bor.
224.	Stojanović Andrije Niko	Bratva 32	186.	Inv.	
225.	Stanišić Rada Niko	" 32	220.	Bor.
226.	Stanišić Nika Milica	Lenjinova 38	221.	Bor.
227.	Stanišić Iva Joke	" 38	222.	Bor.
228.	Stanišić Milivoja Milja	13 jul 26	187.	Inv.	Bor.
229.	Sabanović Obrada Zora	" 26	223.	Bor.
230.	Sabanović Obrada Zora	" 26	224.	Bor.
231.	Sabanović Luke Danilo	" 26	225.	Bor.
232.	Sabanović Danila Stanislava	Željeznička 37	240.	Inv.	
233.	Sindler Eranja Jozo	" 37	227.	Bor.
234.	Sindler Joza Nana	Lenjinova 11	228.	Bor.
235.	Sipos Zofia	" 11	229.	Bor.
236.	Skobalj Andrije Marko	D. Berda	230.	Bor.
237.	Skobalj Marka Gade	Lenjinova 46	232.	Bor.
238.	Šćepančević Đura Đako	Herojska 9	241.	Inv.	
239.	Šćepančević Sura Blažo	"	242.	Inv.	
240.	Tadić P. Marko	YMPA 4	233.	Bor.
241.	Takač Šandor	15 jul 25	234.	Bor.
242.	Terek Lidija	" 25	235.	Bor.
243.	Tomašević Pera Stevo	D. Berda 4	236.	Bor.
244.	Tomašević Sima Aveta	" 4	237.	Bor.
245.	Tomašević Marka Jovan	Vrbaška 15	238.	Bor.
246.	Tomašević Jovana Stoje	" 15	239.	Bor.
247.	Tomanović Vasa Milica	Putarska kuća 3	243.	Inv.	
248.	Todorović Sime Nedeljko	"	244.	Bor.
249.	Tot Lidija	Herojska 12	238.	Bor.
250.	Tuninić Sava Rade	"			

251.	Trninić Rada Stana	Herojska 12.	239.	Bor.
252.	Tujković Mića Jovan	M.Tita 10.	240.	Inv.	
253.	Tujković Jovana Rose	" 10.	241.	Bor.
254.	Tušup Miloša Božo	Vrbaška 9	Bor.
255.	Tušup Boža Ljubica	" 9	243.		
256.	Vajda Janoša Janoš	D.Berda 7	244.		
257.	Vajda Ferencza Gabor	Vrbaška 2	959.	Inv.	
258.	Vojvodić Ilije Milka	13 jul 60	249.	Inv.	
259.	Vojvodić Mrguda Milica	" 60	246.		
260.	Vilov Sekule Dušan	Herojska 47.	
261.	Vilov Dušana Anka	" 47.	247.		
262.	Vujanović Milutina Betna	Z.J.Jovanović 1213	249.		
263.	Vujanović Vaskrsije Jovo	Lenjinova 60.	954.	Bor.
264.	Vukelić Mileta Draga	Grobiljanska 16.	250.	Bor.
265.	Vukasović Rada Veljko	D.Berda 15.	251.	Bor.
266.	Vukasović Draga Jane	Brastva 13.	252.		
267.	Vukasović Draga Tomo	" 13.	253.	Bor.
268.	Vukasović Doga Spasija	" 13.	254.		
269.	Vulikić Raša Milica	D.Berda 76.	256.	Inv.	
270.	Vulikić Raša Božo	" 76.	Bor.
271.	Vulikić Boža Danica	" 76.	257.		
272.	Vulović Đura Joko	Z.J.Jovanović 12	258.	Bor.
273.	Vulović Joka Stane	" 13.	259.		
274.	Vučković Živka Vojin	M.Zita 14	Bor.
275.	Vučković Živka Lazar	" 14.	261.		
276.	Vučković Mirka Simo	Z.J.Jovanović 3	190.	Inv.	
277.	Vučković Sima Dragica	" 3	262.		
278.	Vučković Mirka Nedeljko	13 jul 19.	263.		
279.	Vučković Vuka Maksim	S.Kovačević 13	264.	Bor.
280.	Vučurović Obrena Ljubomir	D.Berda 98	192.	Inv.	
281.	Vučurović Stanka Nikola	Herojska 30	191.	Inv.	
282.	Vučurović Nikole Jelena	" 30	265.	Bor.
283.	Vučurović Miloša Saveta	" 18.	950.		
284.	Vlahović Luke Obrad	Z.J.Jovanović 6.	189.	Inv.	
285.	Zečević Vukmana Dušan	M.Tita 22	Bor.
286.	Zečević Dušana Desanka	" 22.	266.	Bor.
287.	Zeljšković Nikole Adim	13 jul 78.	267.		
288.	Zeljšković Nikole Ilija	D.Berda 37.	0000 268.		
289.	Zeljšković Ilije Mare	" 37.	269.		
290.	Zelizi Marija	252.	Inv.	
291.	Zvičec Kuzmana Petrana	Proleterska 7.	270.		
292.	Žmukić Jovana Blaža	13 jul 28.	193.	Inv.	
293.	Žmukić Blaža Saveta	" 28.	271.		
294.	Žmukić Toma Drago	D.Berda 38.	272.		
295.	Zecević Ljubica	M. M. uino 22			
296.	KAPOTI JAVNA JAVNA	Pe 201 AKH 74			
297.	NOVAKOVIĆ RADE	Soma 1948			
298.	" " " " " " "	-4 41			
299.	DUKIC G. MILO	M. M. uino 4			
300.	UKOPEVIC MILIVOJE				
301.	FRANCEVIĆ MILICA	Agu Engre 28			
302.	LUKAC G.M.R.E	VRBAŠKI put 48			

Január 18-án a jegyzői lakásban az AFŽ szép napközi otthont és internátust rendezett be a szállási gyerekeknek, de azt a komandir lefoglalta a legénységnek.

Január 19-én pénteken a Gyetvai járási tanügyi tanácsos pártolta a polgári iskola megnyitását.

A NÉMETEK KITELEPÍTÉSE

1945. január 16-a emlékezetes napnak számít a németiség számára. Reggel lezárták a községházát. Papp Józsi kisbíró minden utcáskoron kidobolta, hogy minden német nemzetiségű személy két váltás ruhával és kétnapi élelemmel 10 órákor jelentkezzen a községháza előtt. Dél körül a metsző hidegben kezdtek gyülekezni a németek. Öregekre, betegekre, gyerekekre, csecsemőkre egyaránt vonatkozott a felhívás. Sok függött attól, ki melyik utcában lakott, milyen emberi tulajdonsággal rendelkező partizán volt a kilakoltatás végrehajtója. Az utca végén kezdődött az akció, s bizony a közelben lakók a két napra való élelmet sem vehették magukhoz. A gyermekek és a csecsemők számára még meleg takarót sem biztosíthattak, mert a partizánok berontottak a házba, s szinte kidobták az ott élő lakókat. Akik az utca másik végén laktak, azok legalább némi ruhaneműt, takarót, élelmet vehettek magukhoz. A kora délutáni órákban megindult Szeghegy felé az internáltak menete. Akik a menet vége felé vonultak, azoktól többnyire elvették a csomagjaikat. Szeghegyen a teljesen kiürített házakba összezsúfolva nincstelekként helyezték el őket. A lágérbe vonuló németek egyedüli vigaszt az emlegették: „Utánunk ti jöttök, feketehegyi magyarok.”

Más településektől eltérően Feketehegyen a rendszerváltás körülményei között senkit sem végeztek ki, és gyűjtőtáborba sem került senki.

Ahogy elvonultak a német lakosok, megkezdődött az elhagyott házak kiürítése. Közmunkára rendelt kocsikra rakták a svábok holmijait, s azt üres magazinokban raktározták. Az értékesebb ingóságok jó része azonnal, vagy napok múlva gazdára talált, és a robotra rendelt kocsikkal eljutott a partizánok telephelyeire. Smidtné hazakéredzkezett az internálótáborból, de a kályhacsőben már nem találta meg az elrejtett vagyonát, a 60 000 pengőt. Ziegler Andreas mészárosnál a kamrából, a rossz ruhából tünt el a 90 000 pengő.

Feketehegyre a németiség 1820-ban kezdett beszivárogni, Détsi Dániel álnok lelkész munkálkodásának köszönhetően. Végül, százhu-

szonöt év elteltével, az összlakosság egyharmadára növekedett a németek száma.

1849. január 23-án, amikor a magyarság teljes létszámban hónapokra elhagyta a települést, mivel a szabadságharc híveinek vallották magukat, a némettség teljes mértékben kifosztotta a magyar házakat és vermeket. Elhordták az ablakokat, az ajtókat, majd felgyújtották. Kárörvendve emlegették a Kossuth-búcsút. A szabadságharc következménye a magyarság számára üszkös falakat, a némettség számára gazdagodást hozott. A nagyszebeni bank kedvező kölcsönei nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy minél nagyobb földtulajdonhoz jussanak.

A két világháború közötti időszakban az Agraria gazdasági értékesítő szövetség a némettség számára biztosította, a gabonának Németországba való direkt kivitele által, a legkedvezőbb értékesítési lehetőséget.

A Kulturbund szervezésében mindinkább a felsőbbrendűségi nacionalista érzelem fejlődött ki. Tagjainak tilos volt magyar kereskedőnél vásárolni, magyar iparossal dolgoztatni. Többségük úgy viselkedett, mintha Hitler Németországában élnének. 1941-ben, amikor Horthy honvédei bevonultak községünkbe, a németek bánatukban sírva fakadtak. Magyar nemzeti színű zászló helyett német horogkeresztes zászlókat tűztek ki házaikra. Fanatizmusuk odáig vezetett, hogy házaikra időtálló festékkel 50 centiméter nagyságú V betűt rajzoltak a végső győzelembe vetett hitük jeleként. A katonaköteles németek többsége önkéntesként az SS-alakulathoz vonult be (csekély volt a honvédségbe bevonult németek száma). Örömmujongásba kezdtek, amikor Hitler 1944-ben megszállta Magyarországot. Nem is gondolták akkor, hogy hamarosan a némettség általános mozgósítására is sor kerülhet. Az alig tizenöt-tizenhat éves gyerekek is önként jelentkeztek hadi szolgálatra az SS-be. A több százra tehető önkénteseket kocsikkal szállították el a faluból dél irányába. Míg a gyülekezés tartott, megszólaltak a harangok, s addig szóltak, amíg a karaván utolsó kocsija el nem hagyta a falut. Ekkor már sírás közepette búcsúztatták az önkénteseket.

Az elvonulók még nem is sejtették, hogy alig fél év múlva (1945. január 16-án) az otthon maradt hozzátartozóik csendben vonulnak majd észak felé a szeghegyi internálótáborba.

A ROBOT VAGY KULUK

A robot intézménye hivatalosan 1848-ban a jobbágyság felszabadtásával a feledés homályába veszett. Az orosz csapatok bevonulását követően került ismét a köznyelvi használatba.

A háborús körülmények miatt 1944-ben az őszi mezőgazdasági munkálatok vontatottan haladtak, mivel a németység jó része az SS-ben szolgált, a magyarságnak szintűgy jelentős hányada pedig a honvédségnél. A határban sok volt a töretlen kukorica és a felszedetlen cukorrépa, főleg a németek földjein.

Az oroszok bevonulását követően a főként kommunistákból álló helyi bizottság elrendelte, hogy közös munkával szükséges elvégezni és befejezni a mezőgazdasági munkálatokat.

Délutánonként értesítették a lakosságot, hogy az elkövetkező napon milyen felszereléssel kell jelentkezni a községháza előtt. Közmunka volt ez, de a lakosság robotnak, kuluknak nevezte, mivel saját kosztján, fizetés nélkül volt kénytelen részt venni a munkálatokon.

Kukoricatörésen 1944-ben

Egy háznál csak egy személynek volt joga otthon maradni. Partizánok járták a falut, s ha valakit az utcán találtak, vagy egyes házaknál a házkutatás alkalmával elrejtőzve találtak valakit, az bizony súlyos fizikai büntetéssel járt. A lakosok állandó nyomásnak voltak kitéve. Ha a határba ment valaki szántani, félő volt, hogy egy kőborló orosz vagy

vörös csillagos elviszi a lovait. Ha ellenállást tanúsított, akkor életével fizetett. December 4-én Marecskó Mihály is kiment szántani. Sebesülten tért haza, és örülhetett, hogy nem volt halálos a találat.

Akiknek kocsijuk, lovuk volt, azok állandó zaklatásnak voltak kitéve, mert vagy kulukra kellett menni, vagy valakit vidékre kellett szállítani az elkobzott ingóssággal.

1. Szálágyi József	tanya	4.
2. Balog Lajos	"	7
3. Király Marton	"	11
4. Fürsztner Lajos	"	13
5. Bálint Dömötör	"	14
6. Hajagos Mátyás	"	16
7. Jenei Mátyás	"	17
8. Dudás János	"	21
9. Pusztai György	"	23
10. Homolya János	"	33
11. Dudás Károly	"	35
12. Utsai András	"	36
13. Pesti Sándor	"	37
14. Bakos Pál	"	45
15. Gál József	"	51
16. Szarka István	"	53
17. Szokola Mihály	"	55
18. Burján Péter	"	59
19. Zelity Lajos	"	60
20. Balázs Lajos	"	62
21. Halasi Lajos	"	64
22. Feher Mihály	"	80
23. Piricz József	"	81
24. Gál József	"	94
25. Kiss Lajos	"	98
26. Balog János	"	<u>100</u>

27.

Kötelesek szombaton reggel szeptember hó 8-án 5 órakor a községháza előtt megjelenni. Kocsit vendégoldallal felszerelni. Szénát szállítanak a katonaság részére.

AKI NEM JEL ENIK MEG 1000.- DINARRAL BÜNTETVE LESZ.

Felhívás szállítószolgálatra

A község területén táborozó orosz katonák, ha a lóállományuk hiányos volt, azt egyszerűen a környék istállóiból elvezetett igavonó állatokkal pótolták. A jobbik esetben a kimerült lovat otthagyták, így legalább valamilyen kimustrált lovat kapott a tulajdonos.

Időnként meghatározott számú lovat kellett a felsőbb hatóság rendelkezésére bocsátani. December 29-én délután fél 5-kor a dobolás

adta hírül, hogy a lovakat fel kell vezetni a községházához. Száz lovat kiválasztottak, s azokat Zomborba vitték. Kártérítés természetesen nem járt senkinek.

1945. január 28-án vasárnap felvonulásra hívták a lakosságot. Előmentek a dobrovoljacok, a partizánok és a kommunisták családtagjai, az ifjúság élén pedig Juhász Géza. A felvonulás célja az volt, hogy politikai hovatartozásukról nyilatkozzanak az emberek. Útközben jelszóként kiabálták: „Nećemo kralja! Hoćemo Tita!”

Az 1944-ben termett gabonát, a beszolgáltatási előírások alapján, a gazdáknak át kellett adniuk a Futurának, és azt a meglévő magazinokban tárolták. Amikor a négy magtár megtelt, a cséplőgépnél átadott búzát a termelőnek kifizették, de azt ideiglenesen a termelő házában padlásán tárolták. Fejadagnak 250 kilogramm búza volt meghatározva.

A magtárakban a vastag rétegekben tárolt búza bemelegedett. A robotra kijelölt lakosok egy része heteken át mást sem tett, mint falapáttokkal szelelte a búzát. Mire kitavaszkodott, elfogyott a padlásokról is meg a raktárakból is a búza. Hiány jelentkezett a kenyérnekvalóból, így a pékek kukoricaliszttel pótolták.

1945-ben és a következő években sem szünetelt a robot végzése. Az előljárásság rohammunkáknak nevezte az efféle akciókat, amelyek során utakat javítottak, fákat ültettek, de így épült fel a Szövetkezeti Otthon is.

„Verbászi út javítása a községi tisztviselőkkel 1945-ben. Itt is az egyenlőséget mutatták a tisztviselőink, de fából volt a kapa nyele nem másból...” – írták a kép hátuljára

Azokat az embereket, akik a rohammunkák végzésekor a szövetkezetben, a munkaszervezeteikben különös aktivitást fejtettek ki, rohammunkásoknak nevezték. Az aktív tevékenység jutalma 1946-ban 2 kilogramm cukor volt. Május 1-jén ünnepélyes keretek között adták át. Ez nagy ajándéknak számított, hiszen a cukrot akkoriban csak cukorjegyekkel lehetett megvenni.

Cukor a rohammunkásoknak 1946-ban

A cukor pótlását a háború idején úgy oldották meg, hogy a cukorrépa vagy cukornád (tulajdonképpen mézcirok) nedvét üstökben besűrítették. A keletkezett sűrű barna szirup szolgált édesítésre. Mivel az üst szélén mindig hozzá is égett a lé, így az speciális ízű édességnek számított.

TRIESZT

A második világháborút követően Triesztet Olaszországhoz csatolták. A háború folyamán a partizánok foglalták vissza a tengelyhatalmaktól a trieszti félszigetet és Trieszt városát. Nagy sérelemnek tekintette a jugoszláv kormány a város Olaszországhoz való csatolását, ezért országszerte éveken át tüntetések folytak a visszacsatolásért. A jelszó ez volt: „Život damo! Trst ne damo!” és „Trieszt a miénk!”

A feketicsiek tüntetése Triesztért 1950-ben

A RUMAI TALÁLKOZÓ

1953-ban Jugoszlávia megalakulásának tízéves megemlékezésére országos jellegű népgyűlésre jöttek össze a polgárok Rumán.

Marhavagonokból álló szerelvények szállították az embereket a helyszínre, ahol a nyílt térségen felállított tribünről Tito marsall mondott beszédet.

A rumai tribün 1953-ban

A feketicsi résztvevők

AFŽ – A NŐK ANTIFASISZTA SZERVEZETE

December 5-én megalakult az AFŽ.

Január 20-án kultúrelőadását rendeztünk, amely alkalmával asszonyaink kalácsot sütöttek. A kalácsot eladtuk és a jövedelmei föl-osztottuk a szegény családok között, amelyeknek hezzátartozói a »Pelófi brigáde«-ban szelgálnak.

Január 21-én 290 szeretetsomagot küldtünk a szubelicali katonakórháznak.

Február elsején megnyitottuk napközi otthonunkat. A gyermekmenhelyen egy oktató és egy házgondnok teljesít szelgálatot. A gyermekek állandó orvosi felügyelet alatt vannak.

... Megszerveztük a községi szüleizeti otthont öt ágygal: jelenleg három újszülöttünk van. A gyermekeknek gondját viseljük...

Szerény kis számok ezek, állapítja meg az újság kommentárja, s nyomban hozzátessi: talán olvas-tak már jobb jelentést is, de ritkán olyat, amiben több meggyőző erő lenne, mint ezekben a szerény sorokban.

Igy kell dolgozni! — állapítja meg végül a szerző. Ebben a számban több írás számol még be a vajdasági üzemekben folyó munkaversenyről és a tavaszi vetés előkészületeiről.

„Feketic község antifaszista nőszervezetéről egyszerű jelentést hozott a posta” — kezdődik a cikk.

„A dolgozó asszonyok csoportvezetője állította össze, hogy beszámolót adjon a végzett munkáról és jelentse azoknak, akik az országban minden kis megmozdulást számon tartanak, hogy a megalakulás óta málg milyen eredményeket értek el. Itt közöljük a jelentést:

A feketici AFZS január 5-én alakult meg.

Január 5-ikétől kezdve asszonyaink állandóan dolgoztak, úgy a partizánkonyhákön, a községi rak-tárakban, mint az elhagyott érték-tárgyak összegyűjtésében. Munká-juk január hó végélg összesen 8690 önkéntes munkaórát tesz ki.

Az 1945. február 27-ei Szabad Vajdaságból

Ezennel felhivatik a lakosság, hogy azok, akik a nyár folyamán ~~szelgáltak~~ az AFŽ felhívására különböző gyógynövényeket, úgy mint, csalán, kamilla, babháj, mák kupa, diólevél, zöld dióhéj hársfavirág gyűjtöttek, úgy azt a hoinapi nap folyamán hozzák be a feketici gyermekotthonban

Feketic 25. i. 1946. *Tóth Juliána*
 Aronak. Hidobolnui,
 vagy. Reggel mindjárt
Jepi Jankov
 Döpn.

Felhívás gyógynövények gyűjtésére

Kamillagyűjtési akció 1946-ban

Varrótanfolyam az asszonyoknak

A főzőtanfolyam résztvevői

A MÁJUS ELSEJEI ÜNNEPSÉGEK

1945-től május 1-je állami ünnep lett. A megemlékezés jegyében nagy ünneplésre készültek. Reggel 7 órára mintegy ötven kocsit a község háza elé rendelték. Még előző nap délután Sági József kisbíró felhívta a lakosság figyelmét, hogy a Kishegyesen tartandó ünnepségen mindenki vegyen részt. Próbált volna valaki nem részt venni! Nagy probléma lett. Az összegyűltek nem fértek fel az odarendelt kocsikra, így sebtében a kisbíró felkereste a többi fogattulajdonost, hogy ők is azonnal jelenjenek meg a faluháza előtt kocsistul, lovastul. A központi ünnepséget a Welker-tanyán tartották meg. Zenekar, népi öltözékes táncosok fogadták Feketics, Szekics (Lovćenac) és Kishegyes lakóit. Bográcsban főtt a paprikás, de abból csak azok ettek, akik „közel álltak a tűzhöz”. Ellenben minden ló számára az uradalmi merőkanál megmerült abrakkal. A lovak ehettek annyi hereszénát, amennyi beléjük fért.

Az elkövetkező évben Feketics már saját szervezésében ünnepelte meg a munkások nemzetközi napját.

Az ünnepség és a felvonulás azonos módon történt minden évben, egészen 1953-ig. A kisbíró dobolt, a nép gyülekezett a község háza előtt. Amikor összegyött a falu apraja-nagyja, zeneszóval megindultak északnak a falu széléig, majd visszafordulva a koplalón kötöttek ki.

Május elsejei felvonulás 1946-ban

Kint a koplalón Fekete István egy asztal tetején szónokolva emlékezett meg a szocializmus vívmányairól.

Ezen a napon a szocialista és a kommunista országok fővárosaiban a hadseregek hadfelszerelésüket fitogtatták. Feketicسن, mint afféle kis faluban, ilyen nem volt. Helyette a szövetkezet mutatta be korszerű talajművelő eszközeit. Lovasfogatok által vontatott ekék, fogasok, hengerek csörömpölése emelte a felvonulás parádéját. A felvonulók között mindig akadt olyan is, aki kurjongatásával dicsőítette a felszabadulás vívmányait: „Éljen Tito! Éljen Sztálin! Éljen Rooseveltt! Le a kapitalizmussal!”

Felvonulás 1953-ban

A május elsejék ilyen jellegű ünneplése 1956-ra fokozatosan elmaradt. Feledésbe merültek az ünnepség előestéjén felállított májusfák, és még csak néhány évig szervezett a szövetkezet tagsága számára közös ebédet.

A STAFÉTA

Negyvenöt éven keresztül minden évben az ország minden helységén áthaladt a Tito-staféta, későbbi elnevezése szerint ifjúsági staféta, hogy május 25-én Belgrádba érve megünnepelhessék Tito születésnapját, később pedig az ifjúság napját. A staféta általában az ország legtávolabbi pontjáról indult, és a belgrádi stadionban Titónak adták át.

Hosszú időn keresztül a stafétavivők gyalogosan, futva tették meg az utat. Az utak mellett bizonyos távolságra felállított ifjak, iskolás gyerekek vitték tovább a stafétabotot.

1953-ban

Minden helységben minden munkaszervezet, kultúregyesület és iskola saját helyi stafétát indított a helység központjában felállított, felvirágozott, zászlódíszbe borított tribünhöz. Minden helyi staféta külön-külön dísztáviratot tartalmazott. Ezt a magas rangú községi vezetők olvasták fel az összegyűlt lakosságnak.

Fekete István a tribünön

Az út mellé állított iskolás gyerekek virággal a kezükben várták a főstafétát. Amikor a három főstafétavivő a közelükbe ért, virágot szórtak eléjük.

A helyi és a főstaféta megérkezése közötti időszakban népi táncosok szórakoztatták a közönséget.

A nyolcvanas években annyit változott a staféta vivése, hogy a határban egyik helységtől a másikig már csak rendőrségi kocsikban vittek a művészi kivitelezésű értékes stafétabotot.

Tito halálával, szlovén kezdeményezésre, megszűnt a stafétavivés, majd jelentőségét veszítette a május 25-ei ifjúság napi ünnepség is.

TITO FEKETICSEN

1960. május 27-én Josip Broz Tito Jugoszlávia elnöke a Vajdaságot látogatta meg. Útjának végcélja Szabadka volt. A nemzetközi úton haladó kocsikaraván Feketicsen is áthaladt.

Az egész falu kint állt az út mellett. A központban diadalkaput állítottak. Az iskolás gyerekek virágokat dobáltak az elhaladó gépkocsik elé.

Biztonsági kíséret mellett Tito és felesége, Jovanka Broz egy nyitott gépkocsival haladt. Rövid időre meg is állt, s Balog Eszternek sikerült megcsókolnia az elnök feleségét.

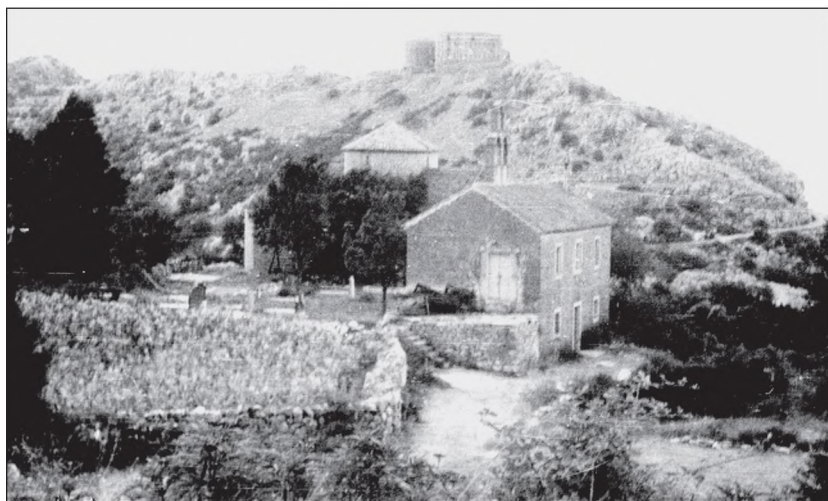

Biztonsági intézkedések jegyében egyeseket kirendeltek Hegyesre, ahol minden bántódás nélkül várták be az ünnepség végét.

Tito leggyakrabban a számára készített luxus kivitelű, kék színű vonaton utazott. Olyankor a vasútvonal mentén fegyveres katonák sorakoztak.

A KOLONIZÁCIÓ

A német nemzetiségű lakosokat 1945. január 16-án a Szeghegyen létesített gyűjtőtáborban helyezték el, így Feketehegy egyharmad része kiürült. Az ingóságokat raktárakba vitték. A házaknál maradt háziállatokat összegyűjtötték, s azok gondozását nincstelen magyar lakosokra bízták. A németiség ingatlanjai (szántóföldek) felett az újonnan alakított Uprava narodnih dobara (népi gazdasági) bizottság döntött. Ideiglenesen bérbe adták a földeket. A bérleti díj egy gazdasági évre 350 kilogramm búza volt. A bérlők főként kukoricát és kendert vetettek. A németiség tulajdonában mintegy 3400 holdnyi termőföld volt. A német lakosokat, egész Vajdaság területén, táborokba gyűjtötték, s ezzel párhuzamosan az ország passzív vidékein kezdetét vette a szláv ajkú telepések összeírása, akik a németek helyét foglalják majd el. Feketehegyre főként Montenegró (Crna Gora) területéről érkeztek a jövevények.

Brajic – az iskola és a temető mögött lévő osztrák–magyar végvári őrhely

A brajići ház

Szérűskert Brajiçon – a gumno

Hamuban sült kenyér

1945 őszenek elején egy bizottság jelent meg, hogy kivizsgálja a cmagoraiak letelepedési lehetőségeit. Az első telepes csoport november 24-én jelent meg. A negyvenöt családot számláló csoportot ünnepélyes fogadtatásban részesítette a község vezetősége. Ünnepi ebédként mákos tésztát szolgáltak fel a főként húsevő jövevények számára. Csodálkoztak is a cmagoraiak, hogy miféle környezetbe kerültek.

Egy héttel később megérkezett a második csoport is, akik november 24-én indultak Zelenikáról. A telepítési bizottság tagjai az előre kijelölt házakba helyezték az újonnan érkezőket. A raktárakban levő német holmiból kapták a legszükségesebb ingóságokat. 1946 márciusában érkezett a harmadik csoport, majd májusban még mintegy ötven család. Az idők folyamán leszerelt harcosok és mások is csatlakoztak hozzájuk. Szép számban voltak olyanok, akiket más községekbe irányítottak, de megváltoztatták letelepedési helyüket, és Feketicsen kötöttek ki.

A véglegesített telepések származási helye:

Település	Családok száma	Telepesek száma	Járás
Brajići	35	196	Kotor
Krivošije	27	162	Herceg-Novi
Grbalj	27	122	Kotor
Kruševica	21	80	Herceg-Novi
Sutorina	19	76	Herceg-Novi
Mojdež	5	28	Herceg-Novi
Ubli	5	23	Herceg-Novi
Njeguši	4	20	Kotor
Kotor	5	19	Kotor
Zelenika	3	19	Kotor
Ledenica	3	19	Herceg-Novi
Sevca	3	19	Herceg-Novi
Morinj	4	17	Herceg-Novi
Resanovac	2	17	Bos. Grahovo
Trubar	2	15	Drvarski
Budva	3	14	Kotor
Dragalj	2	14	Herceg-Novi
Herceg-Novi	3	13	Herceg-Novi

Krtole	3	13	Kotor
Kumbor	3	13	Herceg-Novi
Pobori	3	13	Kotor
Kubasi	31	12	Kotor
D. Konota	1	12	Titograd
Gornji Lapac	1	12	
Đenovići	2	11	Herceg-Novi
Feketić	5	10	Bačka Topola
Risan	3	8	Kotor
Lučići	1	8	Herceg-Novi
Novi Verić	1	8	Pećinski
Zagora	2	7	Herceg-Novi
Cuce	2	7	Cetinjski
Gradani	1	7	Cetinjski
Kamenari	1	7	Herceg-Novi
Lastva Kotorske	1	7	Kotor
Nikšić	1	7	Nikšić
Virovitica	1	7	Pećinski
Pomaratina	1	7	Gračanički
Ariljača	1	7	Gračanički
Padostrog	2	6	Kotor
Gravić	1	6	Kotor
Zvečevo	1	6	Kotor
Struge	1	6	Herceg-Novi
Obrovica	1	6	Cetinjski
Bijela	1	6	Herceg-Novi
Tivat	1	6	Kotor
Ljubotinj	1	6	Cetinjski
Manjini	1	6	Kotor
Peć	1	6	Pećinski
Otišić	2	6	Sinjski
Čeklići	1	5	Cetinjski
Meljina	1	5	Herceg-Novi

Cetinje	1	5	Cetinjski
Rateševina	1	5	Herceg-Noví
Tonići	1	5	Barski
Rubež	1	5	Nikšić
Podovi	1	5	Gospički
Široka Kula	1	5	Gospički
Čeoski Ubli	1	4	Cetinjski
Krimovica	1	4	Kotor
Žvinje	1	4	Herceg-Noví
Gor. Glina	1	4	Korenički
Unac	1	4	Drvarski
Kućište	1	3	Cetinjski
Cela Brda	1	3	Barski
Andrijevića	1	3	Nikšić
Radovanje	1	3	Orašački
Viluse	1	2	Nikšić
Bar	1	2	Barski
Ćirez	1	2	Drenički
Bos. Novi	1	2	
Bačka Topola	1	2	Bačka Topola
Stanišići (Grbalj)	1	1	Kotor
Vel. Pupina	1	1	Gračački

Időközben újabb csoportok is megjelentek. Útirányuk Újvidék volt, de szép számban átjöttek Feketicrsre.

Az utolsó csoport szeptemberben érkezett. Csoportjuk negyven családból állt. Néhányan még a későbbiek folyamán is szállingóztak. A telepítés egész 1947-ig tartott.

Voltak, akik megérkezésük alkalmával nemtetszésüket fejezték ki az itteni feltételek miatt, s más községben telepedtek le. Még 1956-ban is hatvanhét család gondolta meg magát, ami háromszázkilencven lélekszámot tett ki. Ez komoly vita tárgyát képezte, mert visszamentek ősi helyükre. Azok, akik visszaköltöztek Crna Gorába, áruba bocsátották házaikat és földjeiket. A reálértéknél olcsóbban adták el ingatlanjaikat. Pedig a telepítés egyik feltétele az volt, hogy tíz év elmúltával kerül az

ingatlan telekkönyvileg is a tulajdonukba. Főként a szállásról a faluba beköltözni szándékozó egykori béresek voltak a vevők. A crnagorai visszatelepülők így annyi készpénzhez jutottak, amely elegendő volt ahhoz, hogy az ősi földjükön újból megalapozzák a jövőjüket. 1948 és 1971 között ötszáz telepes hagyta el a falut.

S P I S A K						
Kolonizista M. P. O. u Feketiču koji su KAPUTILI KOLONIZACIJU.						
1/	Bakočević Božov Petar	ops. Matanja .. Br.	2	K. Br.
2/	Vukšanović Jovov Stevo	" " " " " "	18	K. Br.
3/	Kepečanović Luke Jovan	" " " " " "	48	K. Br.
4/	Ivović Ivov Tripo	" " " " " "	46	K. Br.
5/	Klpa Đurov Vukalje	" " " " " "	48	K. Br.
6/	Miletic Božov Rado	" " " " " "	62	K. Br.
7/	Mihović Jokov Marko	" " " " " "	89	K. Br.
8/	Plosta ul. Joka Martinović	" " " " " "	95	K. Br.
9/	Samaržić Duke Mitar	" " " " " "	111	K. Br.
10/	Stanić ilin Pero	" " " " " "	118	K. Br.
11/	Stanić ilije Jovo	" " " " " "	122	K. Br.
12/	Lepetić Stevov Krsto	" " " " " "	140	K. Br.
13/	Milić Lukin Jovan	" " " " " "	141	K. Br.
14/	Zec Mtra Jovo	" " " " " "	309	K. Br.
15/	Bubanja Spirov Jovo	" " " " " "	157	K. Br.
16/	Pavličić Milosa Mavak	" " " " " "	277	K. Br.
17/	Knezević Steva Lazar-Labus	" " " " " "	198	K. Br.
18/	Orlanić Milev Jovan	" " " " " "	228	K. Br.
19/	Popara Milov Ivo	" " " " " "	233	K. Br.
20/	Perović Jokov Zarko	" " " " " "	234	K. Br.
21/	Obradović Milosa Milena	" " " " " "	93	K. Br.
22/	Pavlović Masta Jovo	" " " " " "	229	K. Br.
23/	Pavličić Mihalo Đurissa	" " " " " "	236	K. Br.
24/	Redović Đurov Milan	" " " " " "	250	K. Br.
25/	Čeprić ilije Lazar	" " " " " "	272	K. Br.
26/	Vučurović Marka Simo	" " " " " "	298	K. Br.
27/	Đabović ul. Lazar Đabović	" " " " " "	299	K. Br.
28/	Zvičar Petrov Kosto	" " " " " "	306	K. Br.
29/	Zvičar Petrov Miroslav	" " " " " "	307	K. Br.
30/	Kokotović Markov Marko	" " " " " "	318	K. Br.
31/	Perović Čelev Blažo	" " " " " "	330	K. Br.
32/	Lazović Arstov Gojko	" " " " " "	321	K. Br.
33/	Marković Jovov Marko	" " " " " "	72	K. Br.
34/	Kokot Mirov Đuro	" " " " " "	197	K. Br.
35/	Redović Josipa Đusan	" " " " " "	239	K. Br.
36/	Zarković Jovana Đusan	" " " " " "	284	K. Br.

Zaključno sa rednim brojem 36.

D. F. S. K.

Šeš sekretar, *Fethilija*
Bogdan Stanko

Predsednik, *Fethilija*
Feketić Al

A visszatelepülők jegyzéke

Néhányan, bár nem szervezett telepesként jelentkeztek, kérték a telepítési feltételek által megszabott jussukat.

A telepítés befejeztéig háromszázötvenkettő család kért letelepedési engedélyt Feketičsen, vagyis száznégyszáz családdal több, mint amenny-

nyit a község befogadóképessége engedélyezett. Hamarosan harminc-hét család (százhatvan személy) visszament Crna Gorába, vagy más községbe települt.

A száznégyszázötven családból (ötszázötven lélekszám) és a szervezett telepek által állandósultak száma ezerhatszázötvenegy lelket számolt.

1947-ben, amikor a telepítést befejeztnek lehet tekinteni, a főként Crna Gorából ide telepített szláv ajkúak lélekszáma ezerkétszázegyötvenet tett ki.

A letelepedettek között akadtak olyanok, akiknek elődei dobrovolyjacokként az első világháborút követően Bánátban kaptak ingatlanokat. Telepesekként a második világháború után Horvátországban jutottak ingatlanokhoz (ház, szántóföld), majd áttelepültek Feketicsre, ahol szintén megkapták a rájuk eső ingatlant. Egy-két évtized elmúltával aztán mindhárom helyen felvehették az ingatlan után járó bérletet.

Mindenki ismeri Feketicsen Prnjat hányattatott sorsát, aki Amerikában oly sok szépet és jót hallott az új Jugoszláviáról, hogy megkívánta őshazája tejjel-mézzel folyó gyümölcsét élvezni. Amikor kikötött a hajó Európa partjainál, hiába kereste ládáját, azok örökre eltűntek. Nem esett kétségbe, hiszen dollárkötegei az utazótáskában voltak. Telepesként jelentkezett Feketicsen, s így kapott házat is meg földet is. Mivel nem kívánt a szövetkezet tagságába belépni, vett hát egy kivénhedt öszvért és egy rossz kocsit, s mint magántermelő tengette életét, szegényebben, mint az elátkozott kapitalista Amerikában.

Prnjat az öszvérrrel

Hogy teljes legyen a tragédia, a dollárjai is megsemmisültek. Felesége valami oknál fogva mérgeiben felgyújtotta a házat. Igaz, csak a szobabútorra égett el, de vele a dollárkötegek is.

A SZÖVETKEZETI MOZGALOM

A telepesek megérkezésük alkalmával elfoglalták a számukra kijelölt házakat. A családtagok számától függően kiosztották számukra a szántóföldeket és a kerti művelésre alkalmas ingatlanokat, mivel az Uprava narodnih dobara bérleti szerződés alapján kezelte a mintegy 3400 holdnyi német ingatlant.

1946 februárjában száznegyven crnagorai telepes és harminc magyar béres, akik a német szállásokon maradtak, azt a határozatot hozták, hogy a szántóföldeik közötti mezsgyét eltörlik, és gazdasági szövetkezetet alakítanak Jadran név alatt.

Időközben a letelepedett harcosok és azok családtagjai is szövetkezetet alakítottak Orjen név alatt, amely száz telepesből és húsz béressorban levő családból alakult 1946 májusában.

A Jadran és az Orjen hetvennyolc ló segítségével művelte meg a szántóföldeket. A lóállomány az egykori német tulajdon felszámolásával került a szövetkezet birtokába.

Az év vége felé (decemberben) alakult a harmadik szövetkezet Nikola Đurković név alatt.

A három szövetkezet 1947 márciusában egyesült Jadran néven. A fuzionált szövetkezetbe háromszázhatvan telepes és negyven bérescsalád tartozott. A telepesek közül csak öt család nem volt szövetkezeti tag.

Az agrártörvény meghozatalakor (1946. augusztus 28.) egy földműves család húszhektáros földdel rendelkezhetett. Az iparral foglalkozók pedig legtöbb 3 hektáros ingatlant birtokolhattak. Akiról a népgyűlés azt állapította meg, hogy 3 hektárnál nagyobb ingatlannal rendelkezik, s fő foglalkozása nem földműves, attól a néphatározat értelmében kisajátították az ingatlant. Az így kisajátított földet az ingatlannal nem rendelkezőknek osztották ki, azzal az elvvel, hogy „azé a föld, aki megműveli”. A földnélküliek számára kijelölt föld mezsgyekaróinak elhelyezésekor kirendelték még a zenekart is. A zeneszóval levert mezsgyekarók öröméhez hamarosan csatlakozott az ürm is. Az

új földtulajdonosok rájöttek, hogy nincs mivel megművelni a földet. Nem rendelkeztek sem igavonó állatokkal, sem megfelelő gazdasági eszközökkel. Egyedüli megoldásnak tűnt egy újabb szövetkezet megalakítása a szegény agrárérdekek védelmére, amely 1947 januárjában Jövő elnevezéssel indult útjára.

Az a földműves, aki önként belépett a szövetkezet tagságába, a lakóépületén és a hozzá tartozó kerten kívül átadta az összes ingatlanját (földjét) és ingóságát. Az ingóságát felértékelték, és az átkerült a szövetkezet tulajdonába. Az alapszabályzat értelmében a felbecsült értékű ingóságot öt–tíz év elmúltával a szövetkezet megtéríti, illetve megtérítette volna, ha a szövetkezetből évek múlva ki szándékozott volna lépni, ingatlanját megkaphatta volna, de az ingóságára nem számíthatott. Az ingatlan nélkülivé vált szövetkezeti tagnak a vezetőség 300 négyszögölnyi szőlőt (gyümölcsöst) és a családtagoktól függően, legtöbb 1 hektáros területű kerti művelésre szánt földterületet juttatott arra az időre, amíg a szövetkezet tagságába tartozott.

A Jövő szövetkezet megalakulását követően a tagok gyümölcsöst (főként cseresznye, meggy) és szőlőt telepítettek.

Szüret a Jövő szövetkezetben

A Krivaja menti szövetkezeti konyhakertészet zöldségfélékkel látta el a környező települések piacait. A nap folyamán leszedett paradicsomot, paprikát stb. az elárúsító szövetkezeti tagok parasztkocsikon,

éjfélkor elindulva, elvitték a környező piacokra. Az akkori időkben olyanira alacsony színvonalú volt a konyhakerti növények termesztése, hogy nemcsak a káposztát, de még a káposzta levelét is el lehetett adni.

A paradicsomszedők

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Државни завод за статистику и архивирање
Српски Народни Одбор у
Београду
М. П. О. Београд.

Образа бр. 3

★

Регистар пољопривредних машина и оруђа

Врста машине: **ТРАКТОРИ** **ЛОКМОБИЛИ** Врста машине или оруђа

Слово број	Слово број	В Л А С Н И К А		Фабрикат (марка)	Тип	Полна густина Формира број	Јекост у кс		Врста горива (масла, свак машина)	Материјал у %	БЛН / ОПИС машина или оруђа	Промена	ПРИМЕДБА	
		ПРЕВИМЕ И ИМЕ	Место становања (и к. бр.)				Црвена	Ножнава						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
И	1	S.R.Z. "Buducnost"	Feketic	Hofherr Solvent		2142				Nafta				
Т	2	S.R.Z. "Buducnost"	"	Benz Merced	Diesel					Nafta				
Т	4	Zemirad. Zadruga	"	Deutz		189	189	28		Nafta				
Т	5	Terko Janos	Feketic 1878	Hofherr Schant		3991751				Nafta				
Т		<i>1878 Zadruga</i>	"	<i>Hornia</i>		528	1878	36 HP.		Nafta				
Л		S.R.Z. "Jadran"	Feketic	Hofherr		1878		8 HP.		drvo				
Л		S.R.Z. "Jadran"	"	E.M.C.		1878		10 HP.		"				
Л		Kerekes Loric	Feketic	Nikolz.		1878	1878	8 HP.		"				
Л		Narapose Istvan	Feketic	Nikolz.		1878	1878	8 HP.		"				
Л		Terko Janos	Feketic	Nikolz.		1878	1878	8 HP.		"				

"ИМАЈ", Београд 1949

A mezőgazdasági gépek és eszközök jegyzéke

1949 márciusában a gazdag- és a középparasztok, valamint a hozzájuk csatlakozó harminc szenttamási szerb földtulajdonos társulással alakult meg a Napredak szövetkezet.

Ilyen szervezési formában élt Feketics 1953-ig. Ez alatt az idő alatt ezerkétszáz háztartásnak mintegy 9000 holdnyi földje volt a szövetkezet birtokában. Ez a lakosság 87%-át tette ki. Az országban ekkor Feketicisen volt a legnagyobb szövetkezeti alapon megművelt földterület.

Nem alakulhatott meg ok nélkül ez a hatalmas szövetkezeti birtok.

Még a háború alatt Horthy-rendszere, hogy biztosítsa a szükséges gabonamennyiséget, bevezette a beszolgáltatást. A cséplőgép mellé cséplőgépbiztosítást állítottak. Az elcsépeelt gabonát nyilvántartásba vették. A cséplés befejeztével a gabonatulajdonosok számára családtagonként 250 kilogramm búzát hagytak meg. A többi gabonát a földtulajdonos köteles volt meghatározott („maximált”) áron leszállítani. A terményt tisztességes áron kifizették, vagyis nem csorbították a tulajdonos jövedelmét. A gabona mennyiségétől függően, a Jurcsek miniszter által kidolgozott pontrendszer alapján meghatározott mennyiségű ipari termékek (textil, lábbeli) vásárlására volt jogosult a termelő. A háború idején minden raktár megtelt búzával, sőt a háború vége felé már nem volt hely a magtárakban, s így a beszolgáltatott gabonát sokan odahaza a padlásra raktározták. Az ilyen módon tárolt gabonát is kifizették cséplés után, azzal a feltélelrel, hogy tulajdonosa alkalomadtán hiánytalanul leszállítja.

A háború befejeztével tovább folytatódott a beszolgáltatás és a pontrendszer.

Dobolós, 5. IV 1946. Sz

A népparlament kereskedelmi ügyosztályának
rendelete alapján minden birka tulajdonos köteles
az évi tejhozamnak fele részét beszolgáltatni a ~~XXVI~~
tejgyűjtőközpont helyi megbízottjának.

Hamarosan kiürültek a magtárak, s a beszolgáltatás mind erélyesebb formát öltött.

Aratás előtt bizottság járta a búzatáblákat. A lécből ácsolt egy négyzetméternyi keretet elhelyezték a búzatáblán, hogy megállapítsák a hozam nagyságát. A bizottság természetesen ott helyezte el a keretet, ahol a kalászosok a legmagasabb termést ígérték. Az egy négyzetméternyi területen a kalászosokat sarlóval levágták, majd zacskóba téve beküldték a község házára. A robotolók, a közmunkát végzők kézzel kidörzsölték a búzamazgokat, s piaci mérlegen megmérték. Így állapították meg a tel-

jes hozam nagyságát. Az ilyen módon megállapított terméshozamokból levonták a fejadagot, s értesítették a tulajdonost, mekkora kötelezettséggel terheli a közösség. A csépléskor lefolyt gabonamennyiség nem érdekelte a beszolgáltatási bizottságot. Elég volt egy kis mérési hiba, s a gabonatulajdonos közel sem tudott eleget tenni a követeléseknek.

Megkezdődött a házkutatás, s amennyiben gabonát találtak, elvitték. Átkutatták a padlásokat, szépen összetakarították, s mind egy szemig elvitték az ott talált búzát. A kukoricát a göréből kimorzsolták. A kötelezettségnek sokszor még akkor sem tett eleget a gazda. Éjjelenként megzörgették az ablakot, hogy eszébe juttassák beszolgáltatási kötelezettségét. Közben megráncigálták a bajuszát, ha az nem volt neki, akkor a szájába köptek, vagy pisztollyal hadonásztak az orra előtt. Az ilyen szívélyes beszélgetésnek az volt leginkább a vége, hogy a gazda megigérte, megveszi a hiányzó gabonát, s ha kell, elmegy még más községbe is gabonát keresni. Ha valakinek sikerült, leginkább földnélkülinek, elrejtteni némi gabonát, azt borsos áron áruba bocsátotta, vagy földért elcserélte. A csere alkalmával 1 métermázsa gabonáért 1 hold földet kértek.

De hiába ment valaki más községbe gabonát vásárolni, hiszen ott is beszolgáltatás volt. Ha valaki a kívánt mennyiséget elő is teremtette, a zaklatásnak akkor sem lett vége, mert újabb mennyiséggel terhelték. Az éjszakai idézések tovább folytatódtak, s választhatott a földtulajdonos, hogy vagy vállalja a további zaklatást, vagy belép a szövetkezet tagságába. Egyik megoldás sem volt fájdalommentes. Ha belép a szövetkezetbe, minden ingatlanját, amely a föld művelésére szolgál (lovak, tehenek, kocsí, eke stb.), átadja a szövetkezetnek. A későbbiek folyamán világossá vált, hogy azért a kevéske gabonáért, amit még össze lehet szedni, nem érdemes az embereket zaklatni. A zaklatás célja mindinkább a szövetkezet tagságának növelése volt.

A beszolgáltatási bizottság összeterezte a jelesebb gazdákat, és más községbeli agitátorokkal naphosszat terrorizáltatta őket. Bezárták őket a pincékbe, s emberi mivoltuktól megfosztva ütötték, verték.

Bika Bálint házánál is volt ilyen tortúra. A ház tulajdonosát különösebben nem bántották, de ő sem akart a szövetkezetbe lépni. Látva sorstársainak szenvedését, feleségével elhatározták, inkább a halált választják, mintsem kitegyék magukat hasonló kínzásoknak. Megtakarított pénzüket borítékba tették, s fiukat és leányukat elküldték a nagyszülőkhöz. A gyerekek gyanútlanul elmentek nagyapjukhoz. Bika Bálint és felesége, Lódi Julianna pedig fogtak egy-egy kötelet, és felakasztották magukat. Idősebb fiuk akkor a Jugoszláv Néphadseregben

szolgált. Másnap, a résztvevők sokaságának jelenlétében, Ágoston Sándor püspök temette el az egyházi földek addigi művelőjét és felelőségét.

Pár nap múlva Német Sándort is beidéztek megbeszélésre a községházára. Hogy hogyan és mint zajlott a meggyőző beszélgetés az agitátorokkal, nem tudni. Amikor azonban kiszabadult, hazament, és búcsúzás nélkül felakasztotta magát.

Mind világosabbá vált, hogy az agitátorok már jelentős mennyiségű gabonát nem préselhetnek ki a szövetkezeten kívül állóktól. A nyomásgyakorlásnak újabb formáját alkalmazták. A nagyobb földterülettel rendelkező gazdáktól vagyonek Kobzás alkalmával próbáltak gabonát kicsikarni. Mivel így sem tehetett eleget a gazda az irreális beszolgáltatási követelésnek, bírósági döntés alapján elítélték, a vagyonától megfosztották. Megtelt a pozarevaci börtön raboskodó földművesekkel. Fehér Sándor és felesége, Pál Erzsébet is eltöltött ott egy évet. Ilyen embertelen nyomás által jöhetett létre a 9000 holdas szövetkezet 1950-ben. Alig maradt olyan kisebb földterülettel rendelkező földműves, aki ne lett volna szövetkezeti tag. A szövetkezet tagságát ekkor ezerkétszáz háztartás képezte. Egy szövetkezeti tagot mindössze 250 kilogramm búza és 500 kilogramm kukorica illetett meg egész évi munkájáért.

ЧУВАШСКА ПАЛЛА ДАВЕРТА
АВ АРМИЯЛЫ ТУЛУС
1950. г. 12. 21. к. 12. 1950. г.
ЧУВАШСКИ ЯЗЫКТАН ТУЛУС

ЧУВАШСКИ ЯЗЫКТАН ТУЛУС

Рәд. №	U произведений i u novom	кг	1%	Сумма		Курс	
				Дин.	коп.	Дин.	коп.
1.	Пшеница.....	2,5		25		25	00
2.	Кукорка.....	1,5		15		15	00
3.	Сечеря.....	0,075		0,75		0,75	00
4.	Уйла.....	0,022		0,22		0,22	00
5.	Ячмень.....	0,48		4,8		4,8	00
6.	Украска /Сапарка/.....	1		10		10	00
7.	Слани.....	1,50		15		15	00
8.	Сумократово стаблика	0,50 мопу		5		5	00
Свэга u һатирки.....						25	00
U novom.....						25	00
U novom i.....						25	00
U novom i.....						25	00

Фекте 21 Децембра 1950 год.

Укупно свэга: u novom: 250 динера.

Кадиговоде:
/Умен Тевте/

ЧУВАШСКИ ЯЗЫКТАН ТУЛУС
1950. г. 12. 21. к. 12. 1950. г.

Претседател:
/Александр П. П.

A szövetkezet vezetősége nagy reményeket fűzött a Belgrádban megnyitott üzletéhez. Mezőgazdasági termékeket árusítottak (1951). Az üzletet később bezárták, és Újvidéken két üzletet nyitottak. Konyhakertészetet alapítottak, és gyümölcsöst létesítettek.

Сельачка радна задруга
„МАРШАЛ ТИТО“
ФЕКЕТИЋ — БАЧКА

Телефон број 6 — текући рачун код Народне банке
Бачка Топола број 322 — 1050539

Имамо на лагеру за продају следеће:

1) 3 вагона виња белог и ружичке из 1951 године, одличног квалитета, по повољним ценама; 2) 3 вагона кромпира, сухомеснате производе: сланину, шунку и каре; 3) 1 вагон киселог парадајза, једну количину црног лука. Штанаћа око 60 метери и већу количину повртарског семена свих врста.

КУПУЈЕМО:
3 вагона кромпира „Ела“ за семе и један вагон раног кромпира.
Сва потребна обавештења можете добити преко телефона број 6 на горњу адресу.

СРЗ „Маршал Тито — Фекетић
Бачка — Војводина

ЗЕМЉОРАДНИЧКА ЗАДРУГА
ФЕКЕТИЋ
БАЧКА — Телефон број 3

**Располаже са три продавнице добро сортиране
индустриском робом по повољним ценама
и брзом и тачном услугом**

Задруга поред тога располаже са својим рестораном, дрваром, пеца-ром ракије и содаром. Задруга је годишњи план промета индустриске робе за 1952 годину извршила већ са 100%. Ових дана смо завршили куглану најмодернијег типа са две стазе, способну и за велика такмичења, из сопствених средстава, на којој редовно тренира куглашка секција, која постоји при друштву „Партизан“ у месту.

**ТРАЖИМО ПОСЛОВНЕ ВЕЗЕ СА СВИМ ТРГОВИНСКИМ ПРЕДУ-
ЗЕЋИМА.**

Узеше „Глас“ — Београд, текући рачун код Народне банке 1032-903-100, Поштомски Факс 294.

Az ország legnagyobb szövetkezeti birtoka hamarosan mégis a gazdálkodás lejtője felé haladt. Három év elteltével világossá vált, hogy szükség van a szövetkezet átszervezésére.

Lehetőség nyílt arra, hogy azok a gazdák, akik az egyéni gazdálkodásban szerették volna folytatni tevékenységüket, kilépjenek a szövetkezetből. A feltétel elég szigorúnak bizonyult. A szövetkezetnek egykor átadott gazdasági eszközeit nem kaphatták vissza. A szövetkezet, talajjavítás címen, hogy anyagi eszközökhöz jusson, minden hold föld után pénzbeli kötelezettséget rótt ki a kilépő földművesekre.

SPISAK MEHANICKIH VOZILA KOD S.R.Z-e Marsal Tito.-							
Red. Br.	PREZIM I IME VLASNIKA	MESTO STANO VANJA Uli K.BR.	Koliko komada vozila	katego rija.	koliko tona	koliko sedista ili pri kolica.	PRIMEBA:
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	SRZ. "Marsal Tito"	Feketic	3.	teret- ni	2X3. 1X2.	3X2.	1 neispra- van.
K a m i o n i:							
T R A K T O R I:							
	"2"	"-	13.	"-	Traktori bez prikolica.	2 komada su neispravni.	

Az egykor telepések által alapított Jadran és Nikola Đurković tagsga külön szövetkezetet alapított Jadran név alatt. A háromszázöt alkalmasított 2719 hektár művelhető területet birtokolt. 1955-ben százhetven lóól, háromszáz szarvasmarhából, ezerkétszáz sertésből és kétszáz birkából álló állatállományuk volt.

A Jövő szövetkezet különvált Feketics elnevezéssel. Ennek a szövetkezetnek tagságát az egykori földnélküliek alkották, akik a földreform alkalmával jutottak földhöz.

„Több az utas, mint a hely” – írták a kép hátuljára

A munkák megszervezése és elvégzése a brigadéros hatáskörébe tartozott. A munkára kirendelt szövetkezeti tagok parasztkocsikon mentek ki a határba. A brigadéros számára a szövetkezet kerékpárt biztosított.

Losonci Mihály brigadéros

A Jövő kertészet brigádja

A paprikamérés

A háború utáni termelés céljából, az UNRRA-program keretében, mezőgazdasági eszközök érkeztek az országba, így Feketicsre is. A külföldi támogatás a szövetkezeti mozgalomban és állami birtokokon történő termelést segítette elő.

Eleinte olyan eszközök érkeztek, amelyek az állati erővel való termelést biztosították (ekék, kaszálógépek, aratógépek). Amerikából igen szép számban küldtek öszvéreket, de ezek az állatok nem voltak

kedveltek az itteni földművelők körében, s így hamarosan a vágóhídon kötöttek ki, egy kivételével.

Az öszvérek szállítmányát gumikerekű traktorok követték, s ezzel kezdetét vette a mezőgazdaság gépesítése.

1955-ben megjelentek a búzakombájnok. Készerűen figyelték az arató-cséplő munkáját azok, akiknek ősei részaratókként keresték meg kenyérgabonájukat, látva a gabonafélék letarolását és a zsákokba rakott kenyérmekvaló szétszórását a búzaföldön. Azzal vigasztalódtak, hogy a búzát learathatja, de a kukoricát bizony le nem törli. Azt csak kézzel lehet letörni. Hát csalódtak.

A termelőknek csupán a gépesített mezőgazdasági munkálatok kifizetődősége nem volt érthető. Negyven év elmúltával még mindig annyi a csőtörő munkadíja, mintha munkásokat fogadva napszámot fizetnének.

Némely középparaszt és jobb módúnak számító (régebbi időben) földműves, aki nem bízott abban, hogy a szövetkezetből való kilépésekor képes lesz ismét az egyéni gazdálkodásra áttérni, megmaradt a Jövő, vagyis a Feketics szövetkezet tagságában.

A Jövő szövetkezet azok számára, akik nem rendelkeztek kellő gazdasági erővel, de a szövetkezeti tagságot sem kívánták, szolgálatos egyezséget ajánlott, kooperánsok lettek. Az egyezség alapján, többnyire fele-fele arányban, a szövetkezet az egyéni tulajdonban levő földön megszervezte és elvégezte a termelést. A földtulajdonos a kézi erővel végzendő munkálatok elvégzését vállalta magára. Az egyesített Jadran szövetkezetben a kooperánsok megtartották eredeti státusukat. A szövetkezet biztosította továbbra is a gépi erőt, a föld megmunkálását és a reprodukciós anyagokat.

Zsákos kombajn

Műtrágyát, jelentősebb mennyiségben (harminc vagonnal), 1955-ben kezdtek használni. Az elkövetkező évben a műtrágya használatát törvényesen kötelezték. A Jadran szövetkezet ekkor már kétszázhatvanhét vagon műtrágyát használt fel. 1967-ben kétszáznegyvenkilenc, 1968-ban kétszázötvennégy, 1969-ben kétszázhetvenöt, 1970-ben kétszáznegyven, 1971-ben százhatvankilenc, 1972-ben százhatvanhárom és 1973-ban száznyolcvankét vagonnal szórt szét. A magántermelők számára is kötelező volt a műtrágya használata. Akiról kitudódott, hogy veteményére nem szórt, azt megbüntették.

A műtrágyahasználattal párhuzamosan megjelentek a magas hozamú búzafajták és az első hibrid kukoricafajták.

Még 1945. június 17-én megalakult a Beszerző Értékesítő Szövetkezet (BÉSZ), melynek feladata a lakosság ellátása és a mezőgazdasági terményfelesleg értékesítése volt. A tojás- és baromfifelvásárló-állomás egész éven keresztül működött.

A házkert (okučnica) területén a szövetkezeti tagok főként kukoricát termesztettek. Mivel a szövetkezetben megvalósított jövedelem igen kevésnek bizonyult a család fenntartásához, a jövedelem kiegészítéseként jószágtenyésztéssel foglalkoztak.

Az állatfajták tenyésztésében lényeges változás állt be a háborút követően. A vágóhidak a hússertést igényelték, a fekete berkshire csak házi vágásra kerülhetett.

Importárúként tenyészállatok kerültek az országba. Így honosodott meg a yorkshire és a holland hússertés. Mivel az apa- és anyaatlások, magas árak miatt, hozzáférhetetlenek lettek volna az egyéni termesztők számára, ezért a szövetkezet megszervezte a társastermelést. A termelő kapta a tenyészállatot és a minőségi takarmányt, és kötelezte magát arra, hogy a szövetkezetnek szállítja majd le a kitenyésztett, felnevelt példányt. Az elszámolás alkalmával a szövetkezet levonta a tenyésztésbe befektetett részesedését, a termelő viszont megkapta az őt megillető többletjövedelmet.

1955-ben átszervezés alá került a kereskedelem, és az önálló Földműves-szövetkezetbe beolvadt az egykori BÉSZ.

1965-ben a Jadran és a Földműves-szövetkezet egyesült Földműves-szövetkezet név alatt. Öt évvel később, 1970. február 20-án a PD Feketić Mezőgazdasági Birtok keretében összpontosult a szövetkezeti mozgalom Feketicsen.

Bányai Julis a yorkshire anyakocával 1954-ben

A társastermeléssel felhizlalt állatok elszállítása

1973-ban már nem volt ló az állatállományban, viszont a száznyolcvanhárom tehénnel, negyvenhat borjúval, negyvenkét egyéves, ötven többéves üszővel és ezerhatszáztizenkettő hízómarhával megalapozták a modern szarvasmarha-tenyésztést.

AZ ADATKÖZLŐK

+Szitás László (Maxi)	1901–1962
+Cifra Kovács János	1882–1952
+Dr. Józsa Lajos	1915–1982
+Ubornyai József	1904–1973
Pál Sándor	1929–
+Pál József	1884–1972
+Gujó István	1916–1989
+Barna János	1892–1974
+Bácsi Gábor	1890–1973
+Balog József	1910–1975
+Bajszai Balog Lajos	1927–1982
+Sárándi Gábor	1895–1974
+Fülöp Mihály	1892–1975
Molnár Károly	1931–
+Őri Géza	1903–1980
Kiss Józsa Lajos	1924–
+Bányai János	1916–1982
+Kiss Sándor	1925–1993
+Lódi Sándor	1885–1936

TARTALOM

A földművelés és gyümölcsészet	5
Az állattenyésztés	52
Az iparosság	73
A közlekedés	114
A puszta végnapjai	130
A szocialisták	140
A magyarok bejövele	155
A felszabadulás	167
A németek kitelepítése	188
A kolonizáció	204
A szövetkezeti mozgalom	211

Sárközi Ferenc

A MÚLTBÓL MERÍTETTEM III.

Forum Könyvkiadó
Újvidék
2011

www.forumliber.rs
e-mail: direktor@forumliber.rs

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

338(497.113 Feketić)(091)
94(497.113 Feketić)

SÁRKÖZI, Ferenc 1929–1999

A múltból merítettem : Feljegyzések Bácsfeketehegy történetéből. 3. /
Sárközi Ferenc. – Újvidék : Forum, 2011 (Novi Sad : Forum). – 225 p. :
ill. ; 23 cm

Példányszám: 500

ISBN 978-86-323-0802-2

a) Privreda – Istorija – Feketić
b) Feketić – Istorija

COBISS.SR-ID 262090503

A kiadásért felel Németh Ferenc főszerkesztő

Recenzens: Pál Károly

Szerkesztő: Bordás Győző

Szövegellenőrző gondozás: Sárközi Otília

Lektor: Sági Varga Kinga

Korrektor: Buzás Márta

A fedőlapot Csernik Előd műszaki szerkesztő tervezte

Példányszám: 500

Készült a Magyar Szó Kft. Forum Nyomdában Újvidéken, 2011-ben